

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΚΑ'.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1958

ΑΡΙΘ. 188

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΙΣΤΙΣ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ*

Τὸ θέμα τῆς τελευταίας ἀπὸ τοῦ θήματος τοῦτου ὀμιλίας, τὴν ὁποίαν ἀφιέρωσεν εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἔθνικοῦ μας ποιητοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ ὁ συνάδελφος κ. Καροῦζος, ἦτο «ὁ Διονύσιος Σολωμός, ἐξευγενισμὸς τοῦ πνεύματος». Ἀκριβῶς δὲ ἡ ἀποκορύφωσις τοῦ ἐξευγενισμοῦ τοῦ πνεύματος διὰ τῆς βαθείας θρησκευτικότητος καὶ εὐσεβείας τοῦ κατὰ τὸ λῆγον ἤδη ἔτος τιμωμένου μεγάλου Ἑλληνοποιητοῦ ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς ἀποφινῆς μου ὀμιλίας. Ἡ ἔντονος θρησκευτικότης καὶ ἡ βαθεῖα τοῦ Σολωμοῦ εὐσέβεια, ὡς ἀναγνωρίζεται ὑπὸ πάντων τῶν συγχρόνων του καὶ ὡς ἀποκαλύπτεται εἰς τε τὰ ποιήματά του καὶ εἰς τὴν περιωθεῖσαν ἐπιστολογραφίαν του, ἀνομολογεῖται καὶ ἐξαιρεται ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τὸν ἄνδρα καὶ περὶ τὸ ποιητικόν του ἔργον, ἀδιακρίτως τῶν ἀτομικῶν των πεποιθήσεων. Ἦτο λοιπὸν ἐπόμενον, ὅτι τὸ θέμα τοῦτο καὶ ἰδιαιτέρως θὰ ἀπασχόλει πολλούς, ¹ ὥστε θὰ ἦτο ἴσως δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς κοινοτοπία νέα ἐνασχόλησις περὶ αὐτό, ἐὰν δὲν ἐπέβαλλε τοῦτο ὁ ἔορτασμός τῆς ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου ποιητοῦ, κατὰ τὸν ὁποῖον ἔορτασμὸν δὲν ἐπετρέπετο νὰ παροραθῇ ἡ κυριώτερα χορδὴ τῆς λύρας του, τὸ χαρακτηριστικώτερον γνώρισμα αὐτοῦ καὶ τῆς ποιήσεώς του, αὐτὴ ἡ ὑψὴ τῆς ποιήσεως τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ. Διὰ νὰ κατανοηθῇ ὁμοῦ καὶ ἐκτιμηθῇ καλύτερον ἡ θρησκευτικότης

καὶ ἡ εὐσέβεια τοῦ ἀνδρός, φρονοῦμεν ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ πλαισίωσις τοῦ ζητήματος ἐντὸς ἐνὸς γενικωτέρου θέματος, τὸ ὁποῖον εἶναι «Θρησκεία καὶ Τέχνη καθ' ὅλου». Εἰς τὴν πλαισίωσιν δὲ ταύτην, ἡ ὁποία θὰ ἀπετέλει ἴσως μίαν ἐπὶ πλέον δικαιολογίαν τῆς ἀποφινῆς ὀμιλίας, συμβουλευόμεθα ἄλλους τε καὶ πρὸ παντὸς τὸν Ἑγγεγονότα καὶ τοὺς συγχρόνους μας ἐπιφανεῖς καθηγητὰς τῆς Φιλοσοφίας Volkelt καὶ Spranger, ὡς καὶ τὸν ἔγκριτον τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ζυρίχης διαμαρτυρόμενον θεολόγον ἅμα καὶ φιλόσοφον Emil Brunner.

★

Ἡ τε Θρησκεία καὶ ἡ Τέχνη συγκαταλέγονται μεταξὺ τῶν ἀξιών τῆς ζωῆς ἢ, κατὰ Spranger, μεταξὺ τῶν πολιτιστικῶν ἐκείνων τομέων, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἅπαντες ἐκδηλώσεις τοῦ πνεύματος, διέπονται ὁμοῦ ὑπὸ ἰδιαιτέρων ἀξιολογικῶν νόμων, χωρὶς νὰ ὑπάρχη οὐδεμία μεταξὺ των ἀντίθεσις, διατελοῦν εἰς ἰδιαιτέραν συνάρτησιν πρὸς τὴν φύσιν ἐκάστου ἀνθρώπου καὶ ἀσκοῦν μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀξιών τούτων ἴστανται αἱ θρησκευτικαὶ ἀξίαι ἢ αἱ ἀξίαι τοῦ ἁγίου, αἱ ὁποῖαι, πάλιν κατὰ τὸν Spranger, συνέχουν τὸ ὅλον νόημα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, συγκλονίζουσι βαθύτατα τὸν ἀνθρώπον καὶ ἐπιδροῦν καὶ ρυθμίζουσι τὸν ὅλον βίον του. Ἡ οὐσία τῆς θρησκευτικότητος συνίσταται εἰς τὴν ζήτησιν τῆς ὑψίστης ἀξίας τῆς πνευματικῆς ὑπάρξεως καὶ τοῦ βαθυτάτου νοήματος τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, ὡς συνόλου λαμβανομένων, τὸ ὁποῖον νόημα

* Πανηγυρικὴ ὀμιλία εἰς τὴν συνεδρίασιν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τῆς 14.12.1957.

1. Βλέπε Βιβλιογραφίαν.

οὔτε ἡ ἐπιστήμη οὔτε ἡ τέχνη οὔτε ἡ τεχνικὴ καὶ πολὺ ὀλιγώτερον ἡ οἰκονομία δὲν δύνανται νὰ δώσουν. Εἰς τὴν Θρησκείαν, κατὰ τὸν Ἐγγελοῦ, λύνονται πάντα τὰ αἰνίγματα τοῦ βίου, ἀποκαλύπτονται πᾶσαι αἱ ἀντιφάσεις τῆς διανοήσεως καὶ σιγοῦν πᾶσαι αἱ λύται. Ἡ Θρησκεία κατ' αὐτόν, (καὶ δὴ πρὸ παντὸς ἡ χριστιανικὴ, ὡς ἡ ἀπόλυτος Θρησκεία), εἶναι ἡ χώρα τῆς αἰδίου ἀληθείας, τῆς αἰδίου ἡρεμίας καὶ τῆς αἰδίου εἰρήνης. Ἐν αὐτῇ διαλύονται τὰ σκότη τοῦ παρόντος βίου καὶ λαμπρυνόμενα καθίστανται σκιαγραφία τῆς φωταυγείας τοῦ αἰδίου. Ἡ δὲ Τέχνη ἐκφράζει ὑπὸ αἰσθητὴν μορφήν ὑψηλὰς ἰδέας, εἶναι φανταστικὴ ἀνύψωσις τῆς ζωῆς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ τελείου καὶ ἀποτελεῖ καὶ αὐτὴ οἰσύφειον ἀπόπειραν πρὸς λύτρωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ ἡ ἐπιστήμη, παραλλήλως πρὸς τὴν Θρησκείαν. Ἐπίσης ὁμοῦς ἡ Τέχνη διαδραματίζει τὸν ρόλον τοῦ μεσαζόντος μεταξὺ πνευματικότητος καὶ αἰσθητικότητος, διότι εἶναι ἡ πνευματικοποίησις τῆς αἰσθητικότητος καὶ συγχρόνως ἡ αἰσθητοποίησις τῆς πνευματικότητος. Μεταξὺ Θρησκείας καὶ Τέχνης ὑφίστανται τοσαῦτα κοινὰ σημεῖα ἐπαφῆς, ὅσα δὲν ὑπάρχουν μεταξὺ Τέχνης καὶ Νοήσεως ἢ Τέχνης καὶ Ἠθικῆς. Ἐπάρχουν ὁμοῦς μεταξὺ Θρησκείας καὶ Τέχνης καὶ διαφοραί, τὰς ὁποίας ἠσθάνθη ὡς βαθὺ χάσμα πρὸ παντὸς ὁ Kierkegaard.

Τὸ πρῶτον σημεῖον ἐπαφῆς παρέχει τὸ δεδομένον, ὅτι καὶ ἡ Τέχνη ἀποτελεῖ τρόπον καὶ μορφήν ἐκφράσεως τῆς ψυχῆς καὶ ἀντανάκλασιν αὐτῆς. Ἐπειτα ἀμφότεραι στηρίζονται εἰς βιώματα καὶ ἐπὶ τούτοις, ὡς παρατηρεῖ ὁ Ἐγγελοῦ, ἀμφότεραι, ἀναφέρονται εἰς τὸ ὑπὲρ αἰσθησίν, εἰς τὴν ἰδέαν ἐν αἰσθητῇ μορφῇ. Ἡ, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Brunner, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς τῆς Τέχνης, ἐννοεῖται δὲ καὶ τῆς Θρησκείας, δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν παρόντα κόσμον, ἀλλ' εἰς τὸν ὑπερβατικόν, εἰς τὸν ἐπέκεινα. Ἀπλῆ δὲ ἀπεικόνισις τῆς πραγματικότητος δὲν εἶναι Τέχνη. Ἡ Τέχνη εἶναι τέκνον τῆς νοσταλγίας πρὸς ἄλλο τι. Συναφὲς πρὸς τὴν συγγένειαν ταύτην καὶ πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπαφῆς εἶναι ὅτι ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Τέχνη στρέφονται πρὸς τὸ

ἄπειρον καὶ αἰώνιον καὶ κοινὸς σκοπὸς ἀμφοτέρων εἶναι ἡ λύτρωσις τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπειτα, εἰς τε τὴν Θρησκείαν καὶ τὴν Τέχνην, τὴν ἀληθινὴν Τέχνην, αἰσθανόμεθα τὴν ἰδέαν τοῦ ὕψους· καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ πᾶν ὅ,τι σχετίζεται πρὸς τὸ ὑψηλόν, ἔχει θρησκευτικὸν χαρακτήρα. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐπόψεως ταύτης θὰ ἠδύνατό τις νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τοῦ Μιχαῆλ Ἀγγελοῦ, ὅτι πᾶσα τέχνη εἶναι θρησκεία, πάντως ὄχι ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ὅτι ἡ Τέχνη δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν Θρησκείαν. Ὅπως δὲ ἡ Θρησκεία ὑποβοηθεῖ εἰς τὴν ἐξύψωσιν τῆς Τέχνης, οὕτω καὶ ἡ Τέχνη ὑποβοηθεῖ εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἐξύψωσιν. Ἐν γένει ὑπάρχει τοσαύτη συγγένεια μεταξὺ Θρησκείας καὶ Τέχνης, ὥστε νὰ δημιουργητῆι μεταξὺ τούτων ἀμοιβαία ἔλξις. Ὅθεν ἐξηγεῖται ὁ συνηθέστατα διαπιστούμενος εἰς τὴν ἱστορίαν συνδυασμὸς ἀμφοτέρων, εἰς τὸν ὁποῖον συνδυασμὸν τὸ ὕψος φθάνει εἰς τὸ κατακόρυφον. Τὴν τελειότεραν δὲ μορφήν τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ θρησκευτικοῦ μετὰ τοῦ καλολογικοῦ ὕψους, τοῦλάχιστον τοῦ ποιητικοῦ, μᾶς παρέχει κατὰ τὸν Ἐγγελοῦ ἡ ποίησις τῆς Π. Διαθήκης, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἔδικαιούτο τις νὰ προσθέσῃ ἀπὸ τῆς ἐπόψεως ταύτης καὶ πολλοὺς ὕμνους τῆς βυζαντινῆς ὕμνογραφίας.

Ἐκτὸς ὁμοῦς τῶν σημείων ἐπαφῆς μεταξὺ Θρησκείας καὶ Τέχνης ὑπάρχουν, ὡς εἵπομεν, καὶ πολλαὶ διαφοραί, ἡ σπουδαιότης τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἐξῆς: Ἐνῶ ἀμφότεραι ἐπιδιώκουν τὴν λύτρωσιν, αὐτὴ ἐπιτυγχάνεται μόνον ἀτελῶς εἰς τὴν Τέχνην, πλήρως δὲ μόνον εἰς τὴν Θρησκείαν. Πράγματι, ὅπως (παραλλήλως πρὸς ὅσα εἵπομεν περὶ τοῦ Ἐγγελοῦ) παρατηρεῖ καὶ ἐπιφανῆς τῶν τελευταίων χρόνων φιλόσοφος καὶ κορυφαῖος αἰσθητικὸς τοῦ αἰῶνός μας, ὁ Johannes Volkelt, εἰς τὸ κλασσικὸν τρίτομόν του «Σύστημα Αἰσθητικῆς», μόνον εἰς τὴν Θρησκείαν ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἠνωμένον μετὰ τοῦ ἀπείρου καὶ τοῦ αἰωνίου καὶ τῆς βαθυτάτης αἰτίας πάσης ὑπάρξεως. Διότι μόνον ἡ Θρησκεία μᾶς ἐξαιρεῖ ὑπεράνω τοῦ ἐν χρόνῳ καὶ τοῦ πεπερασμένου πρὸς τὸ ἄπειρον καὶ τὸ αἰώνιον καὶ μόνον αὐτῇ

ἀφαιρεῖ ἀπὸ ἡμᾶς τὸ βάρος καὶ τὴν σύγχυσις τῆς ἐπιγείου ὑπάρξεως καὶ καθαρίζει τὴν καρδίαν μας ἀπὸ τὰς μικρότητας τῆς ἐπιγείου ζωῆς καὶ μόνον ἢ θρησκευτικὴ λύτρωσις εἶναι λύτρωσις πραγματικὴ καὶ ἀντικειμενικὴ. Καὶ ἐδῶ, ὡς παρατηρεῖ ὁ αὐτὸς Volkelt, ἔγκειται τὸ ἀναντικατάστατον τῆς Θρησκείας ἀπὸ τὴν Τέχνην, διὰ τῆς ὁποίας ἐνόμισαν ὁ Goethe, ὁ Schiller κ. ἄ. ὅτι δύναται νὰ ἀντικατασταθῇ ἢ Θρησκεία.

Εἰς τῶν μεγαλυτέρων κινδύνων, τοὺς ὁποίους διατρέχει ἡ Τέχνη, εἶναι ὁ λεγόμενος Αἰσθητικισμὸς (Ästhetizismus), τοῦ ὁποίου εἶναι ἀπηλλαγμένοι συνήθως οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι, ἢ αἰσθητικοκρατία, ὅπου ἐπικρατεῖ τὸ σύνθημα τοῦ ἱμπρεσιονισμοῦ I' art pour I' art καὶ θρησκευτικοῦ εἶναι πανθειστικῶ τῶ τρόπῳ ἢ Τέχνην, παραλλήλως πρὸς τὴν ἀντίστοιχον ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ πεδίου ἀξίωσιν τῆς νοησιοκρατίας (Intellektualismus) ἢ τῆς ἠθικοκρατίας (Moralismus), ὅπως ἀντικαταστήσουν τὴν Θρησκείαν. Ἐκαστος ὁμοῦ ἐκ τῶν προμνημονευθέντων ἀξιολογικῶν τομέων, ὅπως ἔχει τὴν σχετικὴν του αὐτονομίαν, ἔχει καὶ τὰ σχετικὰ του ὄρια, τὰ ὁποία δὲν δύναται νὰ ἀκινδύνως νὰ ὑπερβῇ, ὡς ἔχουν καὶ τὰ κοινὰ των, τὰ ὁποία εἶναι ἀλληλένδετα καὶ συγκροτοῦν τὴν ἐνότητα τοῦ πνευματικοῦ βίου, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα τῆς ἐν τῷ Θεῷ ἐνότητος. Ἡ δὲ ἐνότης μεταξὺ τῶν πνευματικῶν ἀξιών τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ καλοῦ, εἰς τὰ ὁποία πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ τὸ ἅγιον ἢ ἡ Θρησκεία, «δὲν δύναται νὰ διασπασθῇ χωρὶς δάκρυα», ὅπως εἶπεν ὁ Tennyson. Παρατήρησε δὲ καὶ ὁ Volkelt, ὅτι «παραλλήλως πρὸς τὴν Τέχνην ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι ἀξίαι τῆς ζωῆς, αἱ ὁποῖαι δικαιοῦνται νὰ προβάλλουν τὴν ἀξίωσιν, ὅπως μὴ ὑποσκάπτονται ὑπὸ τῆς Τέχνης».

Πρὸς τὰ δεδομένα τῆς συσχετίσεως Θρησκείας καὶ Τέχνης συμφωνοῦν καὶ τὰ δεδομένα τῆς Ἱστορίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκ παλαιωτάτων χρόνων παρουσιάζεται στενώτατος ὁ σύνδεσμος μεταξὺ ἀμφοτέρων. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ Τέχνη ἐκπαλαί ἐνασμενίζει εἰς τὴν στροφὴν πρὸς τὴν Θρησκείαν

ἀκριβῶς εἰς τὰ μέγιστα δημιουργήματά της καὶ ἐν τῷ προσώπῳ τῶν μεγίστων δημιουργῶν της, ὅπως βλέπομεν καὶ εἰς τὴν ποιήσιν τοῦ Σολωμοῦ, περὶ τῆς ὁποίας ὀρθῶς παρατηρήθη, ὅτι εἰς τὰ καλύτερα δημιουργήματά της «ἀποτελεῖ ἐπιβεβαιώσιν τῆς συγγενείας μεταξὺ Θρησκείας καὶ Τέχνης» (Μ. Αὐγέρης). Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ Θρησκεία σχεδὸν πάντοτε ἐχρησιμοποίησε τὴν καλλιτεχνικὴν ἔκφρασιν της καὶ μάλιστα διὰ τῆς ποιήσεως. Ἰδιαιτέρως ἡ Ἐκκλησία, τόσοσ ἢ ἀρχαία, ὅσον καὶ ἡ Ὀρθόδοξος καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ, ἐχρησιμοποίησε δαφιλῶς τὰς καλὰς τέχνας καὶ ὑπῆρξεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἢ μοναδικὴ προστάτις καὶ κοιτὶς τῆς Τέχνης, ἀλλὰ καὶ πάντοτε διετέλεσεν ἢ Ἐκκλησία ἢ γονιμωτάτη καὶ ἢ τὴν μεγίστην ἐπίδρασιν ἀσκήσασα καλλιεργήτρια αὐτῆς διὰ τῆς ὑλικῆς της βοηθείας καὶ διὰ τῶν ἀφορμῶν, τὰς ὁποίας παρέσχεν εἰς αὐτὴν ἐκ τῶν πλουσιῶν πνευματικῶν της θησαυρῶν.

Πρὸς τοῖς ἄλλοις, εἶναι εὐνοϊκωτάτη ἐπίδρασις, τὴν ὁποίαν ἤσκησε καὶ ἀσκεῖ ἢ Θρησκεία, καὶ μάλιστα ἢ χριστιανικὴ, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Τεχνῶν διὰ τῆς ἀτιμοσφαίρας της καὶ ἐν γένει διὰ τοῦ ὑπ' αὐτῆς δημιουργουμένου πνευματικοῦ κλίματος. Ἐν πρώτοις, ὡς παρατηρήθη εὐστόχως, ὁ καλλιτέχνης εἶναι πρῶτον ἄνθρωπος καὶ ἔπειτα καλλιτέχνης καὶ ἐὰν θέλῃ νὰ ὑψωθῇ, πρέπει προηγουμένως νὰ ὑψωθῇ ὁ ἐν αὐτῷ ἄνθρωπος ὡς σύνολον· τοῦτο δὲ δὲν ἐπιτυγχάνεται ἔξωθεν, ἀλλὰ μόνον ἔσωθεν καὶ δὴ ἐκ τῆς καρδίας του, τῆς ὁποίας τὸ πλεόν εὐαίσθητον καὶ εὐγενὲς κέντρον εἶναι ἢ θρησκευτικὴ χορδή, ἢ πίστις, ἢ ὁποία ἀντλεῖ τὴν ἀκατανίκητον δυνάμιν της ἀπὸ τὸ Ὑπερέραν καὶ δονεῖ καὶ ἐξευγενίζει τὴν καρδίαν, ὅσον οὐδεμία ἄλλη ἐγκόσμιος δύναμις. Εἶναι ἀληθές, ὅτι δὲν γίνεται τις καλλιτέχνης μόνον διὰ τῆς Θρησκείας, γίνεται ὁμοῦ διὰ τῆς χριστιανικῆς Θρησκείας ἄνθρωπος καί, ὅπως εἶπεν ὁ Hebbel, ὁ δρόμος πρὸς τὴν ἀληθινὴν καλλιτεχνίαν ὁδηγεῖ μόνον διὰ μέσου τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐξ ἄλλου, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Emil Brunner, δύναται μὲν νὰ γεννηθῇ τις καλλιτεχνικὴ ιδιοφυΐα ἢ καὶ μεγαλοφυΐα καὶ

νά εἶναι θρησκός ἢ καὶ ἄθρησκός, ἀλλ' ὁμῶς διαπιστοῦται ἱστορικῶς, ὅτι εἰς τὴν κοινωνίαν ἐκείνην, ὅπου ἡ θρησκευτικὴ πίστις εἶναι νεκρά, καταπίπτει καὶ ἡ Τέχνη. Τοῦναντίον ἐποχὴ ἀκμῆς τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, ἐν συνδυασμῷ μάλιστα μετὰ τῆς πατριωτικῆς ἐξάρσεως, παρέχει ἔδαφος γονιμώτατον ὑψίστης καλλιτεχνικῆς πτῆσεως. Παράδειγμα εὐγλωττον ὁ Διονύσιος Σολωμός, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ὄχι μόνον ἡ ἔντονος θρησκευτικότης του, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑψηλὴ του ποιήσις εἶναι ἀπαύγασμα τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἔθνικῆς ἐξάρσεως, ἡ ὁποία ἐδόνει τὴν πνευματικὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας του ἐξεγερθέντος ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἐπίσης παρετηρήθη εὐστόχως, ὅτι ἡ πίστις δὲν εἶναι μὲν ἀναγκαῖα προϋπόθεσις τῆς Τέχνης (ἀν καὶ διηγοῦνται ὅτι ὁ Σολωμός ὁμιλῶν περὶ τοῦ Ἰακώβου Λεοπάρδη εἶπεν ὅτι «εἶναι ἓνας θαυμάσιος κριτικός, ἓνας λογογράφος, ἓνας σκεπτόμενος, ἀλλὰ ποιητῆς ὄχι» διότι πῶς θέλετε νὰ εἶναι ποιητῆς ἄνθρωπος ποῦ δὲν πιστεύει εἰς τὸν Θεόν;» καὶ τότε εἶπε τὸ περίφημον: «μὰ ἂν δὲν ὑπάρχη Θεός, τί ὑπάρχει λοιπὸν;»), ἀντὶ ἧττον ὁμως δύο πράγματα εἶναι ἀναζητήσια: α) ὅτι ἡ δημιουργικὴ ἰδιοφυΐα, συνδυαζομένη μὲ τὸ θρησκευτικὸν βάθος παρέχει ὑπερτάτας καλλιτεχνικὰς δυνατότητας καὶ β) ὅτι καλλιτεχνικὴ ζωὴ δὲν δύναται νὰ εὐδοκμήσῃ εἰς κλίμα ἀπανθρωπίας. Ὅπου δηλαδὴ οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι ἱκανοὶ διὰ θαθεὰ καὶ ὑψηλὰ αἰσθήματα, ὅπου ὁ πνευματικὸς ὀρίζων ἀπεξενώθη μεταφυσικοῦ ἢ θρησκευτικοῦ βάθους, ἐκεῖ ἡ Τέχνη ἐκφυλίζεται μᾶλλον εἰς δεξιotechνίαν, ἢ δὲ δημιουργικὴ πρωτοτυπία ἐξαντλεῖται εἰς ἐπινοήματα ἢ ἐμπνεύσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι εὐφρεῖς ἢ ἐκπληκτικαὶ ἢ τερπναί, δὲν δύναται ὁμως νὰ συγκλονίσουν τὰ βάθη τῆς καρδίας. Ὅπου δὲν ὑπάρχει οὔτε κατανόησις τῆς τραγικότητος οὔτε θρησκευτικὴ πίστις οὔτε σχέσις πρὸς τὸ ὑπέρτατον καὶ τὸ ἀπόλυτον, ὅπου ὁμῶς ὕλισμος ἢ φυσιοκρατία ἔχουν καταλάβει τὴν θέσιν τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Μεταφυσικῆς, ἐκεῖ ἐξαφανίζονται καὶ θαθεὰ συναισθήματα καὶ

μυστικαὶ τῆς ψυχῆς νοσταλγίαι, ἐκ τῶν ὁποίων γεννᾶται ἡ ἀληθινὴ Τέχνη. Ἡ κατάπτωσις τοῦ πραγματικοῦ ἀνθρωπίνου (δηλ. τοῦ ἀνθρωπισμοῦ) συνεπάγεται κατ' ἀνάγκην καὶ κατάπτωσιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ μυστηρίου. Τοιαύτη δὲ κατάπτωσις τοῦ πραγματικῶς ἀνθρωπίνου, εἶναι ἀναπόφευκτος ἐντὸς ὕλιστικοῦ περιβάλλοντος. Ὅπου ὁ ἄνθρωπος στερεῖται τῆς διαστάσεως τοῦ βάθους ὅπου ζῆ μᾶλλον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ὠφελιμοκρατίας, τῶν ζωωδῶν ἐνστίκτων καὶ τοῦ οικονομικοῦ ὀρθολογισμοῦ, ἐκεῖ ἐξαφανίζεται τὸ στοιχεῖον τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναπτυχθῇ ἀληθινὴ Τέχνη. Ἐν γένει δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι, καθὼς τὸ φρόνημα τοῦ ἀνθρώπου ἐπιδρᾷ ἀποφασιστικῶς ἐπὶ τὰς πράξεις του, οὕτω καὶ ἡ Τέχνη περιπίπτει εἰς τὴν ἀνηθικότητα μόλις ὁ καλλιτέχνης ὑποκύψῃ εἰς τὸν πειρασμὸν εἴτε τοῦ χρήματος εἴτε τῆς μόδας εἴτε τῶν κατωτέρων ἐνστίκτων καὶ καταστήσῃ τὴν Τέχνην θεραπεινίδα ἐνὸς ἐκάστου τούτων ἢ καὶ ὄλων ὁμοῦ, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Köinig.

Ἄλλὰ μήπως ἤδη ὁ ἔξοχος ἀνώνυμος τεχνοκρίτης, συγγραφεὺς τοῦ κλασσικοῦ βιβλίου «Περὶ Ἔψους» (ἐνὸς βιβλίου τοῦ ὁποίου τὴν μελέτην θὰ ἠδύνατο τις νὰ συστήσῃ ἰδιαίτερος εἰς τοὺς νεαροὺς μας λογοτέχνας καὶ τεχνοκρίτας), δὲν εἶχε παρατηρήσει ὅτι «τὸ ὕψος (ἐννοεῖται τοῦ λόγου), ἐστὶ μεγαλοφροσύνης ἀπήχημα» καὶ ὅτι «οὐχ οἷόν τε (δηλ. εἶναι ἀδύνατον) μωρὰ καὶ δουλοπρεπῆ φρονοῦντας καὶ ἐπιτηδεύοντας παρ' ὄλον τὸν βίον θαυμαστόν τι καὶ παντὸς αἰῶνος ἐξενεγκεῖν ἄξιον» μεγάλοι δὲ οἱ λόγοι τούτων, ὧν ἐμβριθεῖς ὄσιν καὶ αἱ ἔννοιαι» (θ' 3) καὶ ὅτι «φιλαργυρία νόσημα μικροποιῶν, φιληδονία δὲ ἀγενέστατον». Καὶ μόνον τὰ χωρία ταῦτα τοῦ λαμπροῦ βιβλίου «Περὶ Ἔψους», τὸ ὁποῖον ἐγνώριζεν ὁ φίλος καὶ ἐγκωμιστῆς τοῦ Σολωμοῦ καθηγητῆς καὶ μετέπειτα Ἐπίσκοπος Κυθήρων Κωνσταντῖνος Στρατούλης, ὅπως βλέπομεν ἀπὸ τὸν εἰς αὐτὸν ἐπιμνημόσυνον λόγον του, λίαν δὲ πιθανῶς θὰ τὸ ἐγνώριζε καὶ ὁ Σολωμός, θὰ ἤρουν νὰ ἀποδείξουν πόσον ὀλίγον βάσιμος εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς κριτικῶν τινῶν, ὅτι ὁ Σολωμός ἀνέμενε νὰ μάθῃ τὴν ἰδέαν τοῦ

Ἐψηλοῦ ἀπὸ τὸν Σίλλερ καὶ τὸν Ἐγγelon καὶ τὸν Κάντιον ἢ ὅτι, ὅπως θέλει ὁ Παλαμᾶς, «ἡ ποιητικὴ φιλοσοφία τοῦ Σολωμοῦ, τὸ περιέφημον νόημα τῆς τέχνης, τὸ νόημα ποῦ θέλει τὴν ἀπολύτρωση ἀπὸ τὰ πάθη, ὄχι τὸ σκλάβωμα στὰ πάθη, ποῦ θέλει νὰ νικᾷ ὁ Λόγος τὸ κράτος τῶν αἰσθήσεων καὶ θέλει τὸν νοῦ νὰ θριαμβεύῃ κατὰ τῆς ὕλης, καὶ τὴν Ἰδέα νὰ ἐξαυλῶνῃ τὰ πάθη... φαίνεται σὰν φουσημένον ἀπὸ τὶς δυνατὲς πνοὲς τῶν Καντιῶν καὶ τῶν Ἐγγέλων»². Ὡς ἐὰν μὴ ἤρουν αἱ κρυσταλλίνης διαυγείας πηγαὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν μεγάλων Πατέρων καὶ Ὑμνογράφων, τὰς ὁποίας ἐγνώριζεν ὁ Σολωμός, διὰ νὰ ἐμπνευσθῇ τὴν ὑψηλὴν του ποιητικὴν φιλοσοφίαν!

★

Τοσαῦτα περὶ τῆς καθ' ὅλου σχέσεως Θρησκείας καὶ Τέχνης καὶ ἤδη καιρὸς εἶναι νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν σύντομον καὶ ἀδρομερεστάτην ἐξέτασιν τῆς θρησκευτικότητος καὶ τῆς εὐσεβείας τοῦ ἔθνικου μας ποιητοῦ, ἡ ὁποία, ὅπως εἶπομεν, ἀναγνωρίζεται ὡς τὸ χαρακτηριστικώτερον γνώρισμα τῆς ποιήσεώς του. Ἡ θρησκευτικότης αὕτη ἦτο ἀφ' ἐνός ἔμφυτος, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἐπίκτητος. Ὅτι ἡ Θρησκεία εἶναι παγκόσμιον φαινόμενον εἶχεν ἤδη παρατηρήσει ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Κικέρων, πιστοποιοῦν δὲ καὶ αἱ νεώτεροι ψυχολογικαί, ἐνθολογικαὶ καὶ θρησκευτιολογικαὶ ἔρευναι, ἐπιβεβαιοῦσαι ὅτι τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα ἢ ἔστω ἡ θρησκευτικὴ προδιάθεσις εἶναι ἔμφυτα εἰς τὸν ἄνθρωπον, τοῦλάχιστον τὸν ψυχικῶς ὑγιᾶ. Ὅπως δὲ ὁ τόνος τῆς θρησκευτικότητος ποικίλλει παρὰ τοῖς διαφοροῖς ἀτόμοις, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς διαφοροῖς λαοῖς. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς διακρίνεται ἤδη ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων διὰ τὴν θρησκευτικότητά του, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἰδιαιτέρον καὶ ἀνεξίτηλον γνώρισμα τοῦ λαοῦ τούτου καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπουσιάζῃ ἀπὸ τὸν κατ' ἐξοχὴν ἔθνικόν του ποιητήν.

Εἰς τὴν ἔμφυτον λοιπὸν καὶ ἔντονον θρη-

σκευτικότητα τοῦ Δ. Σολωμοῦ προσετίθετο καὶ ἡ ἐπίδρασις τοῦ θρησκευτικοῦ του περιβάλλοντος. Τὸ περιβάλλον δὲ τοῦτο ἦτο τὸ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ὑπερανθρώπως μαχόμενος ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ μυστικοπαθὲς περιβάλλον τῆς γενετείρας του, μὲ τοὺς πολυαριθμοὺς ναοὺς καὶ μὲ τὰς ἐκφραστικὰς εἰκόνας τῶν καὶ μὲ τὴν ἐπιβλητικὴν ὀρθόδοξον λατρείαν τῶν. Ἡτο ἀκόμη καὶ τὸ στενωτάτον οἰκογενειακὸν καὶ μορφωτικὸν του περιβάλλον, ἡ μητέρα του καὶ οἱ διδάσκαλοί του, ὁ ὀρθόδοξος ἱερεὺς Νικόλαος Κασιμάτης καὶ ὁ ἐν Ζακύνθῳ τότε ἐξόριστος Ἰταλὸς ἱερεὺς Don Santo Rossi, ὁ ὁποῖος ἐπιστρέφων εἰς τὴν πατρίδα του Κρεμόναν ὑπῆρξε καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ὁ πνευματικὸς του κηδεμὼν καὶ ὀδηγὸς ἐπὶ τινα χρόνον. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ σπουδάζων ὁ Σολωμός, εἰς ἐποχὴν μάλιστα θρησκευτικῆς ἐν αὐτῇ ἀφυπνίσεως, ἐδέχθη τὴν θρησκευτικὴν ἐπίδρασιν ἀπὸ τὸ νέον του περιβάλλον, καὶ δὴ ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν λατρείαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς θρησκευομένους Ἰταλοὺς ποιητάς, μάλιστα δὲ ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Manzoni.

Ἡ θρησκευτικότης τοῦ Σολωμοῦ δὲν ἦτο οὔτε τυπικὴ καὶ ἐπιφανειακὴ, ὡς ἐνομίσθη ὑπὸ τινων, οὔτε ἀόριστός τις θρησκευτικότης, ἀλλ' ἦτο ἔντονος εὐσέβεια χριστιανικὴ καὶ δὴ ὀρθόδοξος, ἡ ὁποία ἐτράφη σαφιλῶς ἀπὸ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας δι' ἐνεργοῦ συμμετοχῆς εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ διὰ πυκνῆς μελέτης τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς βυζαντινῆς ὑμνογραφίας, τὸν συνοδεύει δι' ὅλου τοῦ βίου του καὶ διαλάμπει εἰς τὴν σωζομένην ἀλληλογραφίαν του καὶ πρὸ παντὸς εἰς ὅλην τὴν ποίησίν του. Ὁ Σολωμός βλέπει πανταχοῦ ὄχι μόνον εἰς τὴν φύσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶσαν περίστασιν, τὸν Θεὸν καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ ὡς τυχαῖα θεωρούμενα μικρὰ γεγονότα διαβλέπει τὸν δάκτυλόν Του. Κατὰ τὸν Σπ. Δεβιάζην, στηριζόμενον εἰς πληροφορίας τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ποιητοῦ, Δημητρίου, ὁ Διονύσιος ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἐσύχναζεν εἰς τὴν γειτονικὴν του ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Κορμιούτων

2. Προλεγόμενα εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἀπάντων τοῦ Σολωμοῦ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Μαροῦ ἀλλ' σελ. κατ'.

καὶ ἐβοήθει τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς ψάλτας καὶ ἔλεγε τὸν Ἀπόστολον κατὰ τὰς ἱεράς ἀκολουθίας, ἤξευρε δὲ ἀπὸ στήθους τοὺς Ὁρηνοὺς τοῦ Ἱερεμίου, τὸ βιβλίον τοῦ Ἰώβ καὶ τὸ Ἄσμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον καὶ εἶχεν ἐμπνευσθῆ διάφορα ἰταλικά σονέττα του. Ἄλλὰ καὶ κατὰ τὴν αὐθεντικὴν πληροφορίαν τοῦ μνημονευθέντος σοφοῦ ἱερομονάχου Κωνσταντίνου Στρατούλη, προσωπικοῦ φίλου τοῦ ποιητοῦ, τὴν ὁποίαν πληροφορίαν μᾶς παρέχει εἰς τὸν ὠραῖον ἐπιμνημόσυνόν του λόγον εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν 16-2-1857, ὁ Σολωμὸς «ἐμόρφωσε τὰς θρησκευτικὰς του ιδέας καὶ τὸ καλολογικὸν αὐτοῦ αἶσθημα ἐν πρώτῳ ἐκ τῶν θεοσδότην βιβλίων, ἐκ τῶν προφητῶν ἰδίως, ἐκ τοῦ ἱεροψάλτου βασιλέως Δαυὶδ καὶ τοῦ Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων... ἐκ δὲ τῆς Καινῆς Διαθήκης... μάλιστα δὲ ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως ἠντλεῖ τὰς ποιητικὰς αὐτοῦ ἐμπνεύσεις, ἐμελέτα δὲ ὡς εἶ τις ἄλλος τὸν οὐρανοφάντορα Βασίλειον, τὸν θεῖον Χρυσόστομον, τὸν βαθύνουν Γρηγόριον καὶ τοὺς θεοφορήτους ποιητὰς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἱερούς ὑμνοδοῦς Δαμασκηνὸν καὶ Κοσμάν, οὓς μετ' ἐπιστάσις ἀνέγνω». Ταῦτα μᾶς πληροφορεῖ ὁ Στρατούλης καὶ ἐξ αὐτῶν ὑπογραμμίζομεν ἰδιαιτέρως ὅσα λέγει ὁ ἐκλεκτὸς οὗτος συγγραφεὺς τῆς πρώτης ἑλληνικῆς Καλλιολογίας, δηλαδὴ Αἰσθητικῆς (1856) καὶ γνώστης τῆς ἐγγελειανῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ Σίλλερ περὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ καλολογικοῦ αἰσθήματος τοῦ Σολωμοῦ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἄρα ὅχι ὑπὸ τὴν κυρίαν ἐπίδρασιν τοῦ Ἐγγέλου καὶ τοῦ Σίλλερ.

Ζωηροτάτη εἶναι ἡ ἐπίδρασις εἰς τὸν Σολωμὸν ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ὅχι μόνον ἐξ ἐπόψεως ἰδεῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐπόψεως λογοτεχνικῆς. Εἰς τὰ ποιήματά του, μάλιστα τὰ παλαιότερα, τὰ ὁποῖα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ὅχι μόνον εὐρίσκονται ἐγκατεσπαρμένα πολυάριθμα βιβλικὰ χωρία, ἀλλὰ διαπιστοῦται καὶ ἐπίδρασις τοῦ βιβλικοῦ ὕφους, ὅπως ἀποδεικνύει παλαιὸς μου μαθητῆς ὁ κ. Ν. Μπουγάτσος εἰς εἰδικὴν ἐργασίαν, περίληψιν τῆς ὁποίας εἶ-

χον ἀνακρινώσκει εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, ἐπιβεβαίω δὲ καὶ ὁ κ. Ν. Τωμαδάκης. Πολλὰ χωρία τιθέμενα ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Ἰταλικῶν σονέττων τοῦ ἡ παρέχοντα τὸ θέμα τῶν προέρχονται ἀπὸ τὸ Ἄσμα Ἀσμάτων. Ἐπίσης ζωηροτάτη εἶναι ἡ εἰς τὴν σολωμικὴν ποίησιν ἐπίδρασις τῆς χριστιανικῆς λατρείας, ὅπως ἀποδεικνύουν ἤδη τὰ θέματα μάλιστα τῶν ἰταλικῶν σονέττων τοῦ «Ἡ σύλληψις τῆς Παρθένου», «Ὁ Εὐαγγελισμὸς», «Ἡ Γέννησις», «Ὁ θάνατος», «Ἡ Ἀνάστασις», «Ἡ Ἀνάληψις τοῦ Κυρίου» κλπ. Εἰς τὰ ἐν Ἰταλίᾳ ποιηθέντα ποιήματά του εἶναι καταφανῆς ἡ ἐπίδρασις τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς λατρείας, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἔλαττοῦται καὶ παύει ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς του εἰς τὸ πατριον ἔδαφος. Ἐκτοτε ἀπαντῶμεν ἀνὰ πᾶν βῆμα εἰς τὴν ποίησίν του, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, σήμαντρα ἐσπερινοῦ, ἐρημοκκλήσια, φῶς τῆς καντήλας, μυρωδιὰν καὶ καπνὸν λιθανιοῦ, φῶς τῆς Ἁγίας Τράπεζας, Βάγια, Σταυρόν, Ἀνάστασιν κλπ.

Ἐν ἀπὸ τὰ νεανικά του σονέττα ἐπιγράφεται «Θρησκεία», δείγματά τινα τοῦ ὁποίου παρέχουμεν κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ Κ. Καιροφύλα :

Ποῖα εἶναι αὐτὴ πού αισθάνομαι νὰ
 μου ἐγγίξῃ
 τὴν καρδιά καὶ νὰ μοῦ ἀναγαλιάξῃ
 ὄλες τὶς αἰσθήσεις;
 Εἶναι ἡ Θρησκεία, πού μέσ' στὸν
 ὠκεανὸ τῆς ζωῆς
 ἔρχεται τὴ θνητὴ καρδιά νὰ ἀνυ-
 ψώσῃ...
 Ὅσοι δὲν δίδουν σ' αὐτὴ πίστη,
 φλογίζονται καμένοι ἀπ' τὸ αἰώνιο
 ἀστροπελέκι
 καὶ στὴν κόλασι ἴχνη φωτιᾶς ἀπο-
 τυπώνουν.

Καὶ ἐπακολουθεῖ τὸ ὠραῖον σονέττο μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν «Ψαλμὸς», ὅπου ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ψαλμῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης παρουσιάζεται ἡ φύσις νὰ ὑμνῆ τὸν δημιουργόν της :

Ὅλα μιλοῦν γιὰ τὸ Θεό. Μιλεῖ ἡ
 γλαστὴ ἐμφάνισι

τοῦ φεγγαριοῦ καὶ τῶν ἄστρον,
μιλεῖ τὸ δυνατό μούγκρισμα τῶν κα-
ταιγίδων,
μιλεῖ τῆς θάλασσας τὸ βαθειὸ ἀνα-
τρίχιασμα.

Ὅταν ὁ ἥλιος ξυπνᾷ ὄλον τὸν κόσμον,
μιλοῦν οἱ ἀμέτρητες φωνές τους
καὶ γιὰ τὸ Θεὸ λένε τόσο ὠραῖα
πράγματα
ὅσα δὲν ἤμπορεῖ νὰ πῆ τὸ θνητὸ
στόμα

.....
Ὅλη ἡ δημιουργία τὸ Θεὸ παρα-
καλεῖ κι' αἰσθάνεται
ἀπὸ τοῦ χορταριοῦ τὸ φυλλαράκι ὡς
τὸ οὐράνιο ζαφείρι.
Μόνον τοῦ ἀνθρώπου μένει ἄφρωνος
ὁ νοῦς.

(Ἀπόδοσις Κ. Καιροφύλα)

Τὸ σπουδαιότερον ὅμως τῶν ἰταλικῶν
πονημάτων του εἶναι ἡ «Ὡδὴ γιὰ πρώτη
λειτουργία» (Ode per prima messa),
ὅπου ἱεραουργεῖ διὰ πρώτην φορὰν νεοχει-
ροτονημένος καθολικὸς ἱερεὺς. Τοῦ ἐξαι-
ρέτου τούτου ποιήματος, τοῦ ἰδιαίτερος
προσφιλοῦς εἰς τὸν ποιητὴν, ἀπὸ τὸ ὁποῖ-
ον ἠρέσκετο οὗτος νὰ ἀπαγγέλλῃ τεμάχια
εἰς τὸν Σπ. Τρικούτην, παρέχόμεν ὀλίγα
δείγματα ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ Ν. Κα-
λοσυγούρου :

Ψηλάθε ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ βρον-
τοῦσε,
μέσ' στή σκεπὴ τοῦ Σύμπαντος·
Ἄς γίνῃ ὁ ἥλιος κι' ἀπὸ φῶς ἐπλημ-
μυροῦσε
τὰ πλάτη τὰ ἀτέλειωτα,
στὸ μέγα πρόσταγμά του ὁ ἥλιος
φλογερός...

Τὸν κόσμον ἰδοὺ τὰ μάτια μου κοι-
τάζουν
ὦ, πόσα ἐμπρὸς μου ἐξαίσια
οἱ περασμένοι αἰῶνες θαύματα ἀρα-
διάζουν

π' ὅλα μαζί τὸ πνεῦμα μου
σ' ἄφραστο ὑψώνουν θαυμασμό!
Στὴ μυστικὴ
τὴ ράβδο ὑποταζόμενα
σὲ δυὸ τείχη τὰ χῶματ' ἐστηλώθηκαν
κι' ὀλόθαυροι ἀπ' τὰ οὐρλιάσματα

τοῦ Φαραῶ, στὴ μέση τους ἐχύ-
νονταν,

χιλιάδες τ' ἄλογα χιλιάδες οἱ πεζοί...

Ἐν τέλει στρέφεται πρὸς τὸν λειτουρ-
γόν :

Τὸν ὕμνο, λειτουργέ, τὸ μυστικὸ σου
ψάλλε λοιπόν, θεόφοβε,
πρόσφερε τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα στὸ
Θεὸ σου

γιὰ χάρη του ἐδυνήθηκε
σιμὰ στὸν Ἀπλαστο τὸ σπλάγγχο
νὰ στηθῆ...

Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἑλληνικῆς ἐ-
παναστάσεως, συνθέτει δεκατετράστιχον,
εἰς τὸ ὁποῖον προτάσσει τὸ χωρίον τοῦ Ἡ-
σαίου νῦ' 1. «Ἐξεγείρου, ἐξεγείρου, Σι-
ῶν, ἔνδυσαι τὴν ἰσχύν σου Σιών».

Σήκω, σήκω, ὦ Σιών, ξαναντηχεῖ μιὰ
φωνή, ποῦ σὲ βγάξει ἀπ' τὴ μανία τῶν πο-
λεμιστῶν. Ξαναφόρεσε τῆς χαμένης δόξας
τὰ φορέματα κλπ.

Ἐφεξῆς αἱ δύο κυριώτεροι πηγαὶ τῆς
ποιητικῆς ἐμπνεύσεως τοῦ Σολωμοῦ εἶναι
ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Πατρις, ἡ πί-
στις καὶ ἡ ἐλευθερία, τὰ ὑψηλότερα καὶ ἰ-
σχυρότερα ἰδανικά του Ἑλληνοσ καὶ ἰδι-
αιτέρως τῆς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνι-
ζομένης τότε Ἑλλάδος. Ὁ Ἰταλὸς μάλιστα
ποιητὴς καὶ φίλος τοῦ Σολωμοῦ Ἰωσήφ
Regaldi ἐξηγεῖ τὸν θαυμασμὸν τούτου
πρὸς τὸν Manzoni ἐκ τοῦ ὅτι καὶ αὐτὸς
ἐθεώρει ὡς βάσιν τῆς υπάρξεως τὴν Θρη-
σκείαν καὶ τὴν πατρίδα. Ἡ διπλὴ δὲ αὔ-
τη πίστις κορυφῶνται εἰς τὸν «Ἦμνον στὴν
Ἐλευθερίαν» καὶ ἰδιαίτερος εἰς τοὺς στί-
χους οἱ ὁποῖοι προδίδουν ἀρκετὴν βιβλι-
κὴν ἐπίδρασιν καὶ θεωροῦνται ὡς τὸ κο-
ρυφῶμα τοῦ ὕμνου (στίχ. 88—121):

«Πῆγες εἰς τὸ Μεσολόγγι,
τὴν ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ
μέρα ποῦ ἀνθίσαν οἱ λόγγοι,
γιὰ τὸ τέκνο τοῦ Θεοῦ.

Σοῦ ἦλθε ἐμπρὸς λαμποκοπῶντας,
ἡ Θρησκεία μ' ἕνα Σταυρὸ
καὶ τὸ δάκτυλο κινῶντας,
ὅπου ἀνεῖ τὸν οὐρανόν.

Σ' αὐτό, ἐφώναζε, τὸ χῶμα,
στάσου ὀλόρθη, Ἐλευθεριά·

Καὶ φιλῶντας σου τὸ στόμα,
πταίνει μέσ' στὴν ἐκκλησιά».

Εἶναι τὸ μέρος τοῦ Ὕμνου, τὸ ὁποῖον τελειώνει μετὰ τὰ δύο ὑπέροχα τετράστιχα, τὰ ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸν ἐξόδιον ὕμνον τῶν Ἑβραίων, διὰ τὴν θαυμαστὴν διάβασιν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης μετὰ ἀρχηγὸν τὸν Μωϋσῆν :

Ἄχ, γιατί δὲν ἔγω τώρα,
τῆ φωνῆ τοῦ Μωϋσῆ;
μεγαλόφωνα, τὴν ὥρα,
ὅπου ἐσβουούντο οἱ μισητοί,
τὸν Θεὸ εὐχαριστοῦσε,
σ' τοῦ πελάου τὴν λύσσα ἐμπρός,
καὶ τὰ λόγια ἠχολογοῦσε,
ἀναρίθμητος λαός.

Ἄκλουθάει τὴν ἀρμονία,
ἢ ἀδελφῆ τοῦ Ἀαρών,
ἢ προφήτισσα Μαρία,
μ' ἓνα τύμπανον τερπνόν.

Καὶ πηδοῦν ὄλες οἱ κόρες,
μετὰ τὰς ἀγκάλες ἀνοικτές,
τραγουδῶντας ἀνοθοφóρες,
μετὰ τὰ τύμπανα καὶ κειεῖς.³

Τὸ αὐτὸ διπλοῦν ἰδανικὸν τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν πηγὴν τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τοῦ ἄλλου μεγαλοουργήματος (παρ' ὄλην του τὴν ἀναπηρίαν), τῶν «Ἐλευθέρων Πολιορκημένων», εἰς τοὺς κατευθυντηρίους στοχασμοὺς τοῦ ὁποῖου ποιήματος μετὰ τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ, παρατηρεῖ ὁ ποιητὴς «Σκέψου βαθεῖα καὶ σταθερὰ τὴ φύσιν τῆς ιδέας, ποὶν πραγματοποιήσης τὸ ποίημα. Εἰς αὐτὸ θὰ ἐνσαρκωθῆ τὸ οὐσιαστικώτερον καὶ ὑψηλότερον περιεχόμενον τῆς ἀληθινῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἢ Πατρίδα καὶ ἢ Πίστις». Χαρακτηριστικὸς εἶναι καὶ ὁ ἐξῆς στοχασμὸς διὰ τοὺς μάρτυρας πολιορκημένους: «Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέ-

λος περνᾶνε ἀπὸ πόνον εἰς πόνον ἕως τὸν ἀκρότατον πόνον. Τότε ἔτρεξεν ἡ θάλασσα καὶ ἡ ψυχὴ των ἔπλεεν εἰς τὴν πίκρα... Τότε ὁ ἐχθρὸς ζητᾶει νὰ ἀλλαξοπιστήσῃ. Ὁ ἅγιος Ἀὐγουστίνος λέγει, ὅτι ὁ Σταυρὸς εἶναι ἡ καθέδρα τῆς ἀληθινῆς σοφίας' ἐπειδὴ ὅσα ὁ Ἰησοῦς εἰς τρεῖς χρόνους ἐδίδαξε μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ὅλα τὰ ἀνεκεφαλαίωσεν εἰς τρεῖς ὥρας ἐπάνω εἰς τὸ Σταυρόν».

Ὡς βλέπομεν εἰς τε τὰ μνημονευθέντα καὶ εἰς τὰ πλείστα τῶν ποιημάτων τοῦ Σολωμοῦ διαλάμπει ἡ πίστις εἰς τὸν Θεόν, Θεὸν παντοδύναμον (ἢ θεία παντοδυναμία εἶναι προσφιλὴς του ἔκφρασις), ἀλλὰ καὶ πάνσοφον καὶ πανάγαθον δημιουργὸν τοῦ σύμπαντος «ἀόρατον μονάρχην», πανταχοῦ παρόντα καὶ προνοοῦντα περὶ πάντων. Ἐπίσης πιστεύει καὶ εἰς τὴν ἐνσαρκωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ εἰς τὴν Ἀνάστασιν αὐτοῦ, ἢ ὅποια, ὡς καὶ ἡμέρα τοῦ Πάσχα, ἢ «Λαμπρῆ», ἀποτελεῖ προσφιλέστατον θέμα τῆς ποιήσεώς του. Πιστεύει ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἱερὰν Μετουσίωσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ εἰς τὴν θείαν δικαιοσύνην, ἢ ὅποια διατρανοῦται εἰς πολλὰ ἄλλα τε ποιήματα καὶ μάλιστα εἰς τὸν «Ὕμνον» καὶ εἰς τὸν «Λάμπρον», εἰς τὸν «Πόρφυραν» καὶ εἰς τὸν «Κρητικόν», ὅπως πιστεύει καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν εἰς τὴν «ὑστερῆ ἡμέρα» (ἄλλην προσφιλῆ του ἔκφρασιν, τὴν ὅποιαν συναντῶμεν εἰς πολλὰ του ποιήματα, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν «Φαρμακακωμένην» τῆς κρίσεως δὲ ταύτης τὸ «Σάλπισμα» ἀποτελεῖ ἄλλην προσφιλῆ του ἔκφρασιν. Πιστεύει ἐπίσης καὶ εἰς μέλλουσαν ζωὴν, εἰς Κόλασιν καὶ εἰς Παράδεισον, ὅστις ἀποτελεῖ δι' αὐτὸν τὴν ἀληθινὴν ζωὴν, τὸ βασίλειον τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀγάπης, τὸ ἀντικείμενον τῆς νοσταλγίας του, ὡς βλέπομεν ἀλλαχοῦ τε καὶ εἰς τὴν «Ὁδὴν πρὸς τὴν μοναχὴν», ὡς καὶ εἰς τὸ ἰταλικὸν σχεδιάσμα «Εἰς τὸ θάνατον τῆς Αἰμιλίας Ροδοστόμου» καὶ τῆς «Γυναικας μετὰ τὸ μαγνάδι». Ὅπως δὲ παρατηρεῖ ὀρθῶς ὁ κ. Λίνος Πολίτης εἰς ἀξιόλογον μελέτημά του δημοσιευθὲν εἰς τὴν «Νέαν Ἑστῖαν» τοῦ 1942 «ἡ πίστις εἰς τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς ἀνωτέρου κόσμου εἶναι προϋπόθεσις

3. Εἶναι ὁ ὕμνος τὸν ὁποῖον, κατὰ τὸν Παλαμᾶν, ἐμπνεύσθη ἢ ποιεῖ ἀδολὴ ποιητικὴ ἰδέα, ἢ θρησκευτικὴ». Εἰς δὲ τὴν Ὁδὴν εἰς τὸν θάνατον τοῦ Μπαίρον οἱ Ἕλληνες ἀγωνισταὶ χαρακτηρίζονται ὡς «στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ».

καὶ θεμέλιον κάθε γνησίας θρησκευτικότητος καὶ θὰ ἀρκοῦσε αὐτὸ τὸ στοιχεῖον μονάχα διὰ νὰ μᾶς δείξῃ τὰς βαθεῖας ρίζας τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τοῦ Σολωμοῦ.

Ἡ ὅλη πίστις τοῦ Σολωμοῦ, ὁ ὁποῖος προσφυσέστατα ἐχαρακτηρίσθη ὡς «ὁ ποιητῆς τῆς πίστεως», εἶναι πίστις χριστιανική. Ἡ πίστις δὲ αὐτῆ διαλάμπει μάλιστα εἰς τὸ χριστιανικώτατον τῶν ποιημάτων του, τὴν μεσοτὴν μυστικῆς ἐξάρσεως «Ὁδὴν εἰς Μοναχὴν», ἣ ὁποία ἐποιήθη μικρὸν μετὰ τὴν ἐγκατάστασίν του εἰς Κέρκυραν τὸ 1829. Ἀπευθύνεται, κατὰ τὸν Πολυλᾶν, εἰς τὴν «Κυρὰ Ἄνναν Μαρίαν Γεωργομήλου, ὅταν ἐνδύθηκε τὸ ἀγγελικὸν σχῆμα εἰς τὸ Μοναστήρι τῶν Ἁγίων Θεοδώρων εἰς Κέρκυραν τὴν 18ην Ἀπριλίου 1829», κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα. Εἰς τὴν Ὁδὴν ταύτην, τὴν δουομένην ἀπὸ θαυμασμοῦ πρὸς τὴν μοναχικὴν ζωὴν καὶ ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν ἐλπίδα, καὶ προδίδουσαν ζωηρὰν ἐπίδρασιν ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ὁ ποιητῆς δραματίζεται τοὺς ἀγγέλους, νὰ καταβαίνουν ἀπὸ τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ ἐξ οὐρανοῦ, ἵνα ὅπως οἱ ἄγγελοι κατὰ τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, χαιρετίσουν τὴν εἴσοδον τῆς νέας παρθένου, πού ἔρχεται νὰ ἀποταχθῇ τὰ ἐγκόσμια καὶ μὲ ὑπερκόσμιον χαρὰν ἀντιφωνοῦν τὸ «Χριστὸς ἀνέστη» τῶν πιστῶν:

Ἀπὸ τὸ θρόνον τοῦ Ἄπλαστου, οἱ ἄγγελοι ἐκατεβῆκαν καὶ μέσ' στοῦ μοσχολίβανου τὸ σύννεφο ἐμπῆκαν, νὰ ἰδοῦν πού τὸ κοράσιο, κινάει στὴν ἐκκλησίαι. «Χριστὸς ἀνέστη» ἐψάλλανε, μὲ τὰ χρυσὰ τους χεῖλη, «Χριστὸς ἀνέστη» ἐκάνανε, κί ἀστράφτανε σὰν ἥλιοι, καὶ λόγια ἐτραγουδοῦσαν, ἐγκάρδια καὶ θερμά.

Ἐφεξῆς πολλοὶ ἄλλοι ἄγγελοι ἐκ περιτροπῆς μὲ λόγους μεσοῦς ἀπὸ λεπτοτάτην χριστιανικὴν ἔξαορσιν χαιρετίζουν τὴν νέαν μακαρίαν ζωὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσέρχεται ἡ μοναχὴ, ἀπαρνούμενη τὴν ἐπίγειον ζωὴν καὶ οἶονε νεκρομένη δι' αὐτήν, καὶ

ἀρραβωνιζομένη μὲ τὸν Χριστόν, ἵνα ζήσῃ τὴν ἀληθινὴν ἐν αὐτῷ ζωὴν, τὸ προμήνυμα τῆς αἰωνίου ζωῆς.

Ἡ πίστις δὲ αὐτῆ τοῦ Σολωμοῦ, ἡ γρανιτώδης πεποιθήσις ἐπὶ τὴν νίκην τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς ὕλης καὶ ἐπὶ τὸν τελικὸν θρίαμβον τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ τοῦ κακοῦ, τῆς ζωῆς κατὰ τοῦ θανάτου, θρίαμβον τοῦ ὁποίου τὸν ἀρραβῶνα ἀποτελεῖ ἡ νίκη τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος Χριστοῦ καὶ τὴν μεγαλειωδεστέραν προφητικὴν ὄπτασιαν παρέχει τὸ ἰδιαίτερος προσφιλὲς εἰς τὸν ἐθνικὸν μας ποιητὴν βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννου.

Αὐτῆ, λέγω, ἡ πίστις (παραβλεπομένων τῶν ἀνθρωπίνων ἠθικῶν ἀδυναμιῶν καὶ ἀντινομιῶν) προσδιορίζει καὶ τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ κρίσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐγκατεσπαρμένα καὶ κοσμοῦν καὶ χαρακτηρίζουν ὅλην τὴν ποίησιν τοῦ Σολωμοῦ. Εἶναι αἱ ἀρχαὶ ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι τὸν κάμνουν νὰ αἰσθάνεται βαθύτατα τὴν ἠθικὴν κατάπτωσιν τῆς ἐποχῆς του, ὅπως βλέπομεν εἰς τὴν «Γυναῖκα τῆς Ζάκυνθος» καὶ εἰς τὴν ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν στενὸν του φίλον Γ. Τερτσέτην ὑπὸ ἡμερομηνίαν 25-3-1841. Εἶναι αἱ ἀρχαὶ, αἱ ὁποῖαι κορυφώνονται εἰς τὴν τόσον προσφιλῆ εἰς τὸν ποιητὴν μας χριστιανικὴν ἀγάπην καὶ τὰς ὁποῖας ἐξύμνησεν ὁ ἐπιστήθιος φίλος του Νικόλαος Μάντζαρος, «ἀρχαὶ αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἀπαύγασμα τῆς βαθεῖας καὶ σταθερᾶς του χριστιανικῆς πίστεως». Διότι κατὰ τὴν εὐστοχον παρατήρησιν ἄλλου διαπρεποῦς σολωμιστοῦ, τοῦ κ. Νικ. Τομαδάκη, «ἡ ἐπίδρασις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τὸ ἔργον τοῦ Σολωμοῦ δὲν εἶναι ἀπλῶς διακοσμητικὴ ἀναφορὰ χωρίων καὶ προσώπων κλπ., ἐπὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲ ὁ ποιητῆς ἐθεμελίωσε τὸ ἠθικὸν του οἰκοδόμημα». Ἐν σχέσει πρὸς ταῦτα χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ ἐξῆς περὶ τοῦ Σολωμοῦ διαπίστωσις τοῦ Ν. Μαντζάρου: «Ξένος ἀπὸ μερικὰς ἐξωτερικὰς πράξεις, αἰσθάνεται ζωηρὰν τὴν θρησκευτικότητά του, διότι μὲ τρεῖς ἀγάπες τροφοδοτεῖ διαρκῶς τὴν ψυχὴν του: τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, τοῦ πλησίον καὶ κάθε χριστιανικῆς ἀρετῆς». Πρὸς τὴν διαπίστωσιν δὲ ταύτην συμφωνεῖ καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Θωμαζέου ἔπιανος τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀν-

δρός, ὡς καὶ τὸ ἐγκώμιον τὸ ὁποῖον τοῦ πλέκει ὁ ἱερομόναχος Κωνστ. Στρατούλης· εἰς τὸν ἐπιμνημόσυνον λόγον του.

Τοιαύτη λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ θρησκευτικότης ἢ μᾶλλον ἡ εὐσέβεια τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, εὐσέβεια, ἡ ὁποία ἤρχισεν ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ διατρανοῦται εἰς τε τὴν ποίησίν του καὶ τὴν ἐπιστολογραφίαν του καὶ τὸν συνῴδουσε μέχρι τοῦ θανάτου, κατὰ τὴν ἀξιόπιστον μαρτυρίαν λόγιου ἐκκλησιαστικοῦ ἀνδρὸς τῆς περιωπῆς τοῦ Κωνσταντίνου Στρατούλη. Πρόκειται περὶ θρησκευτικότητος, ἡ ὁποία δὲν ἴητο οὔτε πανθειστική, οὔτε ἀπλῶς ἐπιφανειακὴ καὶ ποιητικὴ, καθὼς ἀδίκως διύχυρίσθησαν κριτικοὶ τινες, ἀλλ' ἦτο βαθεῖα χριστιανικὴ καὶ δὴ ὀρθόδοξος θρησκευτι-

κότης, ἀποτελοῦσα τὸ ἀπαύγασμα τῆς ἀγνῆς εὐσεβείας τοῦ ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος ἀγωνιζομένου ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τοῦ ὁποίου τὰ ἰδανικὰ καὶ τοὺς θρησκευτικούς καὶ ἐθνικούς παλμούς πιστῶς διερμηνεῖ ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικός του ποιητής, ὁ Διονύσιος Σολωμός. Οἱ δὲ ἐθνικοὶ ποιηταὶ δὲν εἶναι ἀπλοὶ «Μουσῶν Προφῆται», ὅπως ἐκάλουν οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι τοὺς ποιητάς, ἀλλὰ καὶ προφῆται τοῦ ἔθνους, πιστοὶ δηλονότι διερμηνεῖς καὶ διαπρύσιοι κήρυκες τῶν ἰδανικῶν καὶ τῶν παλμῶν τῆς πίστεως καὶ τῶν ἐλπίδων τοῦ Ἔθνους.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Ἀκαδημαϊκός

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Θρησκεία καὶ τέχνη.

Ε. Berggravn: Ἡ ψυχικὴ πηγὴ τῆς θρησκείας. Μετάφρ. καὶ Εἰσαγ. Ν. Λούβαρι 1946.

Γ. Βερίτη: Ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία καὶ ὁ καλλιτέχνης, «Ἀκτίνες» 1947 σελ. 102 ἔξ. καὶ 1948 σελ. 367 ἔξ.

Emil Brunner: Das Gebot und die Ordnungen 1933. Christianity and Civilization, 2 τεύχη 1947.

W. Greuzmann: Dichtung und Glaube 1957.

G. Hegel: Ästhetik Ἔκδ. Glockner τόμοι 12-15. Religionsphilosophie τόμοι 15 καὶ 16.

Ed. Spranger: Lebensformen, ἔκδ. 1930. Μετάφρ. Ν. Λούβαρι 1917.

J. Volkelt: System der Ästhetik. Τρεῖς τόμοι (1904—1913).

2. Ἡ θρησκευτικότης τοῦ Σολωμοῦ.

Α. Ἀποστολίδη: Διονύσιος Σολωμός, ὁ ποιητὴς τῆς θρησκείας. 1957.

Γ. Ἀποστολάκη: Ἡ ποίηση στὴ ζωὴ μας. 1929.

Γ. Βαλέττα: Σολωμοῦ προφορικοὶ στοχασμοί. 1936.

Τοῦ ἰδίου: Ὁ Σολωμός καὶ οἱ Φαρισαῖοι. 1937.

Κ. Βάρναλη: Ὁ Σολωμός χωρὶς μεταφυσική. 1925.

Σπ. Δεβιάζη: Ἄπαντα Δ. Σολωμοῦ ἔκδ. Σ. Ραφτάνη. 1880

Γ. Καλοσγούρου: Σολωμοῦ τὰ Ἰταλικά ποιήματα. 1921.

Κ. Καίροφύλα: Σολωμοῦ ἀνέκδοτα ἔργα. 1927.

Τοῦ ἰδίου: Ὁ ἀγνωστος Σολωμός 1927.

Τοῦ ἰδίου: Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ. 1927.

Ε. Κούκου: Ὁ Σολωμός ὡς ἐθνικός παιδαγωγός. Ἑλληνοχριστ. ἀγωγή, 1957 σελ. 67 ἔξ.

Φ. Μιχαλοπούλου: Δ. Σολωμός. 1931.

Δ. Μπαλάου: Ὁ Διονύσιος Σολωμός καὶ τὰ μεγάλα ἰδανικά. 1934.

Μελή Νικολαΐδη: Σολωμός καὶ Παπδιαμάντης, «Ἀκτίνες» 1954 σελ. 241 ἔξ.

Κ. Παλαμά: Προλεγόμενα ἐκδόσεως Ἀπάντων Μαρσαλῆ καὶ ἀρθρον ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ.

Κλ. Παράσχου: Ἡ θρησκευτικότης τοῦ Σολωμοῦ ἐν ἐφ. Ἐλευθ. Λόγου 25-12-25.

Δ. Πολίτη: Σολωμοῦ Ἄπαντα 1948—1955. Τοῦ ἰδίου: Ὁ Σολωμός στὰ γράμματα του. 1957. Ἡ θρησκευτικότης του Σολ.

Ν. Ἔστ. 1942 σ. 50-55.

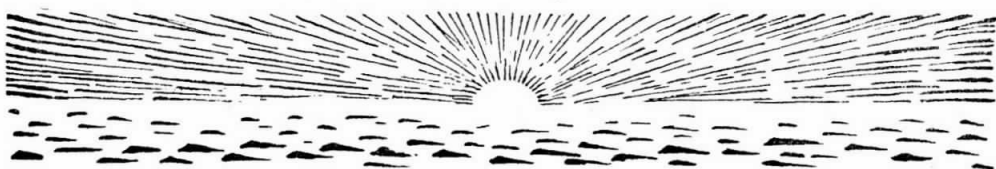
Πολυλά—Ζαμπελίου: Γύρω στὸ Σολωμό (Νεοελληνικά 2. 1925).

Γ. Σπαταλά: Ὁ Σολωμός χωρὶς μεταφυσική καὶ οἱ ὑπερβολές τῆς πολεμικῆς κριτικῆς. 1926.

Κωνστ. Στρατούλη: Ἐπικήδειος λόγος εἰς Δ. Σολωμόν. 1857.

Ν. Τωμαδάκη: Τὰ ἔργα τοῦ Δ. Σολωμοῦ 1954.

Τοῦ ἰδίου: Ὁ Σολωμός καὶ οἱ ἀρχαῖοι. 1943.

“ ΕΓΙΝΑΝ ΑΣΘΕΝΕΙΣ ΟΙ ΛΕΠΡΟΙ ..

ΟΙ ΛΕΠΡΟΙ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΛΕΠΡΟΙ ΣΗΜΕΡΟΝ

Ἡ νόσος λέπρα εἶναι γνωστὴ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, διὸ καὶ εἶναι τόσον παλαιὰ ὅσον καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος μόνος ἐξ ὄλων τῶν ζώντων ὀργανισμῶν προσβάλλεται καὶ πάσχει ἐκ τῆς νόσου ταύτης.

Παρ’ ἡμῖν σημειοῦται τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ μεγάλου τούτου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἱατροφιλοσόφου. Ἐκτοτε δὲ καὶ μέχρι σήμερον οὐδέποτε ἐξέλιπε τῆς ἡμετέρας χώρας. Ὁ πατὴρ τῆς Ἱατρικῆς Ἱπποκράτης δὲν περιγράφει τὴν λέπρα. Θὰ ἦτο ἐν τούτοις παράλογον νὰ δεχθῆ τις ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διέφευγε τὸ ὀξυδερεκές τούτου βλέμμα μία νόσος, ὡς ἡ λέπρα, μὲ τὴν ποικιλίαν τῶν ἐξανθημάτων, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουν αὐτήν, τὰς νευροτροφικὰς καὶ αἰσθητικὰς διαταραχὰς, αἱ ὁποῖαι τὴν συνοδεύουν, καὶ μὲ τὴν χρονία καὶ βραδείαν ἐξέλιξιν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἐν ἐπι πλεόν σύμπτωμα τῆς λέπρας, παρεχομένου οὕτω πως μακροτάτου χρονικοῦ διαστήματος διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς νόσου.

Ἀπὸ τινὰ λοιπὸν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν: ἢ ὅτι ἡ λέπρα δὲν ὑφίστατο κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἱπποκράτους, ἢ ὅτι ἀπωλέσθησαν τὰ γραπτὰ τοῦ μεγάλου ἱατροῦ εἰς τὰ ὁποῖα θὰ εἶχε περιλάβει τὴν νόσον. Πιθανώτερον φαίνεται τὸ πρῶτον. Ἡ νόσος μεταφέρθη ἐκ τῆς Ἀσίας κατὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους ἐν ἀρχῇ, καὶ ἐν συνεχείᾳ διὰ τῶν στρατευμάτων καὶ τῶν Ἀσιατῶν αἰχμαλώτων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁμοίως διὰ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν Φοινίκων καὶ τῶν Αἰγυπτίων καὶ ἀργότερον διὰ τῶν Ρωμαϊκῶν Λεγεῶνων καὶ δι’ αὐτῶν τῶν Σταυροφόρων μετ’ ἔπειτα. Ἐπι τῆς ἑλληνικῆς γῆς διεσταυροῦντο οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, τοῦ

Βορρᾶ καὶ τοῦ Νότου καὶ μετὰ μανίας κατέστρεφον πολιτισμούς, ἔργα τέχνης καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις ἐγκατέλειπον τὰς νόσους τῶν καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ τὴν λέπρα.

Κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν περίοδον ἡ λέπρα, ὡς μέγα μολυσματικὸν κύμα, ἐξεχύθη εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἥπειρον καὶ ὑπὸ μορφὴν μεγάλης ἐπιδημίας ἐπέδραμε κατὰ τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἀπέτελεσε ἐξαιρέσιν. Ὑπολογίζεται ὅτι περὶ τὰς 20.000 λεπροκομεία ἢ λαζαρέττα ὑπῆρχον τότε ἀνὰ τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Ἀναφέρεται ὅτι εἰς μόνην τὴν Γαλλίαν ὑπῆρχον περίπου 2.000 τοιούτων κέντρων διὰ τὴν περισυλλογὴν καὶ τὴν ἀπομόνωσιν τῶν πασχόντων, ἐφ’ ὅσον τὸ μέτρον τοῦτο προεκρίθη διὰ τὴν περιστολὴν καὶ τὴν καταπολέμησιν τῆς λέπρας. Σήμερον καὶ ἀπὸ πολλοῦ οὐδὲν τοιοῦτον ἴδρυμα ὑπάρχει, ὄχι μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἀνὰ τὰς λοιπὰς χώρας τῆς βορειοδυτικῆς καὶ κεντρικῆς Εὐρώπης, λόγῳ τῶν ληφθέντων καὶ λαμβανομένων ἐξυγιαντικῶν μέτρων, διὰ τῶν ὁποίων ἡ λέπρα κατεπολεμήθη καὶ ἐξέλιπε.

Τὸ σύνολον τῶν ἀνὰ τὸν κόσμον λεπρῶν ὑπολογίζεται εἰς 25.000.000 ἀσθενῶν. Αἱ Ἀσιατικαὶ χώραί, ἡ Ἀφρική, ἡ κεντρικὴ καὶ νότιος Ἀμερική, καθὼς καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Εἰρηνικοῦ, ὡς καὶ ἡ Αὐστραλία, βαρύντατον ἀποτίουν φόρον εἰς τὴν ἐν λόγω νόσον.

Μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἡ Ἑλλὰς ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχη τὸν μεγαλύτερον, ἀτυχῶς, ἀριθμὸν λεπρῶν. Μέχρι τινὸς εἶχομεν τέσσαρα λεπροκομεία μὲ σύνολον δυνάμεως περίπου χιλίους ἀσθενεῖς. Μετὰ τὴν πρὸ ἔτους συντελεσθεῖσαν κατάργησιν τοῦ λεπροκομείου τῆς Σπιναλόγγας διατηροῦμεν τὰ ἐναπομείναντα τρία, ἥτοι

τό τῆς Χίου, τῆς Σάμου και τό τῶν Ἀθηνῶν ὑπό τό ὄνομα «Ἀντιλεπρικός Σταθμός».

Εἰς τόν «Σταθμόν» αὐτόν ἀνήκουν 750 και πλέον ἀσθενεῖς και περί τούς 150 εἰς τὰ δύο λεπροκομεῖα. Περίπου 900 δηλαδή ἐν τῷ συνόλῳ περιπτώσεις νόσου εἶναι γνωσταί. Ὁ ἀριθμός οὗτος παραμένει σταθερός ἀπό πολλῶν ἐτῶν παρά τὰ κενά, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦνται ἐκάστοτε λόγω τῶν ἐπερχομένων θανάτων και τῶν σημειουμένων κατά καιρούς ἀποδράσεων. Νέοι ἀσθενεῖς ἀνευρίσκονται και αἱ κενοῦμαι κλῖναι εὐθὺς καταλαμβάνονται. Ἀσφαλῶς θά ὑπάρχη σημαντικός ἀριθμός και ἄλλων ἀσθενῶν, ἴσως τό τριπλάσιον τοῦ γνωστοῦ, ἀλλά λόγω τῶν ἀβληχρῶν, λανθανόντων και συγχεομένων πρὸς ἄλλας δερματοπαθείας συμπτωμάτων δὲν καθίσταται δυνατή ἡ ἐξακριβώσις.

Οἱ ἀσθενεῖς οὗτοι προέρχονται ἐξ ὅλων τῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος, ἠπειρωτικῆς τε και νησιωτικῆς. Ἡ Θέσις τοῦ Ἀντιλεπρικοῦ Σταθμοῦ και ἡ παρεχομένη ἐν αὐτῷ πραγματικῇ περίθαλψις, νοσηλεία και θεραπεία, ἐνέπνευσαν τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς πάσχοντας και οὕτω δειλὰ - δειλὰ κατ' ἀρχάς, σήμερον δὲ ἐλευθέρως προσέρχονται οὗτοι ἐκουσίως πρὸς νοσηλείαν. Ἐπετεύχθη οὕτω πως ἡ ἀπομόνωσις τῶν ἀσθενῶν αὐτοβούλως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχε συμβῆναι κατά τὸ παρελθόν, διότι οὐδεὶς ἐλάμβανε ἐκουσίως τὴν πρὸς τὴν Σπιναλόγγαν ἄγουσαν.

Οὕτω δὲ οἱ ὑγιεῖς συγγενεῖς και συμπόλιται βαθμηδὸν και κατ' ὀλίγον ἀνεγνώρισαν και ἐπίστευσαν ὅτι και οἱ πάσχοντες ἐκ λέπρας ἦσαν ἀσθενεῖς και οὐχὶ παρῖαι και ἀποδιοπομπαῖοι τῆς κοινωνίας. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ λεπροὶ ἐπίστευσαν ὅτι εἶναι ἀσθενεῖς και ὅτι δύνανται νὰ τύχουν νοσηλείας μὲ μεγάλης πιθανότητας νὰ εὗρουν μίαν ἀποτελεσματικὴν θεραπείαν. Ἐν ὀλίγοις ἔγιναν και οἱ λεπροί... ἀσθενεῖς!

Τοῦτο ὑπενθυμίζω ἐνίστε εἰς τοὺς ἀκροατάς μου. Διότι ἕως χθὲς δὲν ἔθεωροῦντο, ὡς εἶπον, ἀσθενεῖς. Ἀλλοίμονον εἰς αὐτούς. Ἐως χθὲς ὄχι μόνον νοσηλείαν δὲν εὗρισκον, ἀλλὰ ἐν διωγμῷ ἐτί-

θεντο. Ἐως χθὲς ἀντὶ τοῦ ἱατροῦ, ἐκαλεῖτο ὁ χωροφύλαξ - νόμος, ὁ ὁποῖος συνελάμβανε τὸν ἀσθενῆ και μὲ τὰς χειροπέδας ἔσυρε και διεπορεύετο τοῦτον μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν του και, - ἀπὸ κρατητηρίου εἰς κρατητήριον, - ἔρριπτε αὐτόν ἐπὶ τοῦ ξηροῦ βράχου τῆς Σπιναλόγγας. Ἐως χθὲς ἐκεῖ οἱ πάσχοντες (και ἦσαν ἑκατοντάδες), ὡς ἄλλοι Προμηθεῖς δεσμῶται κατεδικάζοντο νὰ διέλθουν τὰς ὑπολοίπους ἡμέρας τοῦ βίου των. Καὶ ἦσαν αὗται ἔτη πολλά, ἀτελεύτητα, διότι ἡ νόσος μὲ βραδὺν ρυθμόν παίζει μὲ τὸ θῦμά της, τὸ ὁποῖον ἄλσκει και καταναλίσκει τελικῶς. Ἐως χθὲς ἐκεῖ ἡ παρεμβαλλομένη θαλασσία λωρὶς ἀπετέλει ἀπροσπέλαστον φράγμα, τὸ ὁποῖον οὐδεὶς τῶν ἀσθενῶν ἠδύνατο νὰ διαπλεύσῃ ἀτιμωρητί. Ἐως χθὲς οἱ λεπροὶ σπανίως ἔβλεπον ἱατροὺν πλησίον των. Ἀλλὰ και δσάκις ἐπραγματοποιεῖτο ἡ παρουσία αὐτῆ, μηδαμνὴ και ἀναξία ἦτο ἡ προσφερομένη ἕως χθὲς βοήθεια ἐλλείψει μέσον. Ἐως χθὲς ὑδρεύοντο ἀπὸ δῆθεν δεξαμενάς, εἰς τὰς ὁποίας περισυνέλεγον τὸ νερὸ τῆς βροχῆς ἀπὸ τὰς ρυπαρὰς στέγας και τὰς ἀκαθάρτους ἀτραποὺς και δρομίσκους τοῦ παμπάλαιου Ἐνετικῦ φρουρίου. Ἐως χθὲς και αὐτὴ ἡ στοιχειώδης διατροφή και συντήρησις ἦτο πλημμελὴς και ἀνεπαρκής. Ἐως χθὲς ὁ κάθε ἀσθενὴς ἠσχολεῖτο δι' ἑαυτὸν μὲ βάσιν μικρὸν χρηματικὸν ποσόν, τὸ ὁποῖον τοῦ παρείχετο ὑπὸ τῆς Πολιτείας και τὸ ὁποῖον τάχιστα ἐξηφανίζετο διὰ τὴν ἀγορὰν διαφόρων εἰδῶν προσκομιζομένων ἐκ τῆς ἀπέναντι ξηρᾶς εἰς τιμὰς πολλάκις ὑπερβολικὰς ἢ μαυραγορικὰς.

Ἐως χθὲς ἡ κατάστασις ἦτο κάτι περισσότερο ἀπὸ τραγικὴ διὰ τοὺς κατακοίτους και τοὺς ἀναπήρους. Ὅσοι ἐπέζων τὸ ὄφειλον εἰς τὴν εὐσπλαγγνίαν και τὸν οἶκτον τῶν ὑγιεστερῶν ἐκ τῶν ἀσθενῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶχεν ἀναπτυχθῆναι ἀξιοζήλευτος πρᾶγματι ἀλληλεγγύη. Ἐως χθὲς εἰς τὴν ἀνυδρον, ἀδενδρον και ἀποψιλωμένην αὐτὴν νησίδα τοῦ «διαβόλου» οὐδεμία παρηγορία διὰ τοὺς ἀσθενεῖς. Ἐως χθὲς και αὐτὰ τὰ στοιχειώδη φάρμακα και ἐπιδησεμικὰ ὑλικά ἢ ἐσπάνιζον ἢ

έλειπον παντελώς. Έως χθές οι σκώληκες ανέλαμβανον μέσα εις την ὄλην ἀθλιότητα καὶ ρυπαρότητα νὰ ἀποτελειώσουν τὸ ἔργον τῆς κατηραμένης νόσου καὶ ὅταν τέλος ὁ θάνατος ἐπήρχετο ὡς ἐπισφράγισις τῆς ἀθλιεστέρως ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, ἀλλὰ ὡς λυτρωτῆς πλέον, ἐλάχιστα ἦ καὶ οὐδὲν ὑπόλοιπον ἀνεύρισκε ἐκ τοῦ ποτε ἐκείνου ἀνθρωπίνου σαρκίου πρὸς ἱκανοποίησίν του.

Έως χθές καὶ αὐτὰ τὰ γεννόμενα τέκνα τῶν λεπρῶν σπανίως ποτὲ ἀπεμακρύνοντο τοῦ μολυσματικοῦ περιβάλλοντος, ὅτε θὰ ἠδύνατο αὐτὰ τοῦλάχιστον νὰ περισωθῶν ἀλλὰ παρέμενον εἰς αὐτό, ἔνθα μοιραίως καὶ ἀναποφεύκτως ἐμολύνοντο ὑπὸ τῆς λέπρας, ἵνα μὴ τυχὸν καὶ ὀλιγοστεύσῃ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀσθενῶν μελλοντικῶς.

Έως χθές...

Ἄλλ' εὐτυχῶς ἡ κατάστασις ἥλλαξεν ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐπετύχομεν νὰ κάμωμεν ἀσθενεῖς τοὺς... λεπρούς! Ἀπητήθη πρὸς τοῦτο φεῦ! μία δλόκληρος τριαντακονταετία. Ἔπρεπε νὰ παλαίσωμεν κατὰ τῶν ἀπρηχαιομένων προλήψεων τῶν πολλῶν καὶ τῆς κοινῆς ἐν συνόλῳ, ἕως ὅτου ὄλοι ἦ τοῦλάχιστον οἱ πολλοὶ καὶ ἐξ αὐτῶν οἱ ἀρμοδιώτεροι πιστεύσουν μαζύ μας ὅτι οἱ λεπροὶ πρέπει νὰ γίνων... ἀσθενεῖς.

Σήμερα ἐλύθησαν αἱ χειροπέδες. Σήμερα ἐθραύσθησαν αἱ ἀλύσεις τῶν χειρῶν, ὅπως ἄλλοτε αἱ τῶν δῆθεν δαμονιζομένων ψυχοπαθῶν. Σήμερα ὁ χωροφύλαξ νόμος δὲν «βάζει» χεῖρα ἐπὶ τοῦ λεπροῦ ὅπως κατὰ τὸ παρελθόν. Σήμερα ὁ λεπρὸς δὲν σύρεται εἰς τὰ κρατήρια ὡς κακοποιὸς ἢ κακοῦργος. Δὲν διαπομπύεται οὔτε διασύρεται οὔτε αὐτὸς ὡς ἀσθενὴς οὔτε ἡ οἰκογένειά του. Τὸ Κράτος καὶ αἱ ὀργανώσεις καὶ ἡ κοινὴ μετὰ πολλῆς συμπαθείας βλέπει σήμερα τὸν λεπρόν. Τὸν βλέπει ὡς πραγματικὸν ἀσθενῆ. Σήμερα δὲν ὑπάρχει ἡ νησις τοῦ «διὰ βόλου» αὐτῆ κατηργήθη ὡς διαμονὴ ἀνθρώπων. Καὶ ὡς ἄνθρωποι σήμερα θεωροῦνται καὶ εἶναι καὶ οἱ ἀτυχεῖς λεπροί. Δι' αὐτὸ καὶ εὐρίσκουν σήμερα κλίνην εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν νοσοκομεῖον, ἀρτίως ἐξωπλισμένον καὶ μὲ τέλειον ἱατρικὸν προσωπικὸν παρὰ τὴν κλίνην τῶν. Σήμερα

οἱ λεπροὶ νοσηλεύονται πράγματι, ὑδρεύονται μὲ καθαρὸ νερό, ἔχουν φάρμακα εἰς τὴν διάθεσίν των καὶ κατὰ βούλησιν ἐπιδεδυκμένον ὑλικόν. Οἱ σκώληκες τῶν πληγῶν των εἶναι ἄγνωστοι. Σήμερα οἱ λεπροὶ τρέφονται καὶ συντηροῦνται ἀσυγκρίτως καλύτερον ἀπὸ ἄλλοτε. Σήμερα αὐτοβούλως ὁ πάσχων προσέρχεται εἰς τὸ νοσηλευτήριον. Σήμερα εἶναι ἄγνωστος ἡ φυγὴ, καὶ ἡ ἀπόδρασις τῶν ἀσθενῶν κατέστη σπανιωτάτη, διότι ἀπέκτησαν ἐμπιστοσύνην ἐπὶ τῆς δι' αὐτοὺς συντελουμένης ἐργασίας καὶ θεραπείας. Σήμερα ὁ λεπρὸς ἀναζητεῖ τὴν θεραπείαν καὶ εὐχαρίστως ὑποβάλλεται εἰς αὐτήν, διότι πολλὰ ἐλπίζει ἐξ αὐτῆς, ἐκ τῆς μελετωμένης καὶ συστηματικῆς ταύτης ἐφαρμογῆς. Καὶ εὐρίσκουν πράγματι θεραπείαν οἱ λεπροὶ μεχρι σημείου ὥστε σήμερα νὰ ἔχωμεν μὲ κανονικὰ ἐξιτήρια πλέον τῶν 200 ἀσθενῶν, πρᾶγμα διὰ πρώτην φορὰν συντελεσθὲν ἐν Ἑλλάδι. Σήμερα ἐξέλειπον οἱ ἀνάπηροι καὶ οἱ παραμορφωμένοι ἀσθενεῖς, ἡ θεὰ τῶν ὁποίων ἐτρόμαζε καὶ ἀδίκως ἐξώργιζε τὸ πολὺ κοινὸν κατὰ τῶν ἀσθενῶν.

Σήμερα τὰ ἐκ λεπρῶν τέκνα ἀποχωρίζονται εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὸν τοκετὸν ἀπὸ τοῦ μολυσματικοῦ περιβάλλοντος τῶν γονέων. Οὕτω δὲ σώζονται ἀπὸ τὴν νόσον. Τοποθετοῦνται καὶ ἀνατρέφονται εἰς ὑγιᾶς περιβάλλον καὶ παρὰ ὑγιοῦς πάντοτε προσωπικοῦ, ἐνῷ ἀπολαμβάνουν πάσης ἱατρικῆς περιθάλψεως καὶ παρακολουθήσεως, ἀργότερον δὲ ἀποδίδονται εἰς τὴν ὑγιᾶ κοινῆς.

Σήμερα διὰ τῆς συστηματικῆς θεραπείας ὁ λεπρὸς δικαιούται νὰ ἐλπίζῃ εἰς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν νόσον. Ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο νὰ διαγνωσθῇ ἐγκαίρως ἡ νόσος καὶ ὁ ὀργανισμὸς νὰ ἀνεχθῇ τὴν θεραπείαν. Τὸ δεύτερον τοῦτο ἐπισυμβαίνει κατὰ κανόνα. Ἄτυχῶς τὸ πρῶτον, ἡ ἐγκαίρως διάγνωσις τῆς λέπρας, δὲν ἐπιτυγχάνεται μεθ' ὅσης συχνότητος θὰ ἔπρεπε. Ἡ λέπρα ἐκδηλοῦται μὲ ἐλάχιστα δερματικὰ ἐξανθήματα, τὰ ὁποῖα μόνῃ ἢ πλείονα οὐδέποτε εἰδοποιοῦν τὸν πάσχοντα περὶ τῆς ὑπάρξεως των. Συγγέονται εὐχερῶς πρὸς ἄλλας καλοηθεστέρως δερματοπαθείας. Διότι ἡ

λέπρα είναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ἀθόρυβος καὶ σιωπηλή, αὐτόχρημα «βωβή» νόσος. Δύναται τις νὰ πάσχη ἐκ τῆς νόσου ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν χωρὶς νὰ ἀντιληφθῆ τὸ παραμικρόν.

Οὕτω δὲ χάνει τὸν πολυτιμότερον χρόνον μῖα ἀποτελεσματικῆς θεραπείας, ἐνῶ ἐν ταυτῷ δὲν παύει ἐνίοτε ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι μολυσματικὸς εἰς τὸ περιβάλλον του καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς ἐκεῖνο τὸ τῆς μικρᾶς ἡλικίας.

Ἡ διάγνωσις ὅθεν τῆς λέπρας ὄλως ἐν ἀρχῇ εἶναι τυχαῖον εὗρημα τοῦ ἱατροῦ ἀδιακρίτως εἰδικότητος. Μάλιστα δὲ τοῦ ἀσκοῦντος τὴν γενικὴν ἱατρικὴν. Οὗτος πολλάκις καλεῖται δι' ἐξέτασιν διαφόρων ἀτόμων συνετεία ποικίλων ἐνοχλημάτων. Δὲν γνωρίζω ὅμως ἱατρόν, ὁ ὁποῖος νὰ ἐκλήθη νὰ ἐξετάσῃ ἀτομὸν τι συνετεία ἐνοχλήσεων λεπρικῶν ὄλως ἐν ἀρχῇ τῆς ἐμφανίσεως τῆς νόσου διὰ τινὰ φακοειδῆ κηλίδα. Ὅταν μάλιστα αὕτη ἐδράζεται κατὰ τὴν ράχιν καὶ τὴν ὀπισθίαν ἐν γένει ἐπιφανειαν τοῦ δέρματος, οὐδεὶς ἄλλος πλὴν τοῦ γενικοῦ ἱατροῦ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ διακρίνῃ ταύτην.

Εὐτυχῶς ὅτι ἀπὸ τινων ἐτῶν οἱ σπουδάζοντες τὴν ἱατρικὴν βλέπουν ἀσθενεῖς καὶ καταρτίζονται εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν λέπραν, ὥστε μελλοντικῶς νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ διακρίνουν καὶ νὰ διαγιγνώσκουν τὴν νόσον. Θὰ περισυλλεγοῦν οὕτω ἐγκαίρως οἱ

πάσχοντες ὥστε νὰ ὑποβληθοῦν ἐγκαίρως ἐπίσης εἰς θεραπείαν πρὸς ὄφελος πάντων. Οὕτω ὑπάρχει ἐλπίς νὰ ἐξυγιανθῆ ἡ χώρα ἀπὸ τὴν λέπραν. Θὰ ἀπαιτηθῆ θεβαίως χρονικὸν διάστημα τοῦλάχιστον τόσον, ὅσον ὑπολογίζεται ἡ ἐπάσσις τῆς νόσου. Ἦτοι περὶ τὰ 30—40 ἔτη. Εἶναι ὁμως ἰδιαιτέρως εὐχάριστον νὰ βλέπῃ τις νεαροὺς φοιτητὰς ἀκόμη τῆς ἱατρικῆς νὰ διαγιγνώσκουν ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας τὴν λέπραν εἰς τὸ πρωταρχικὸν ταύτης στάδιον. Ἀκόμη δὲ περισσότερον εὐχάριστον νὰ βλέπῃ τις τοὺς ἀσθενεῖς αὐτοὺς ἐκουσίως νὰ καταφεύγουν εἰς τὸ νοσοκομεῖον διὰ νὰ ὑποβληθοῦν εἰς τὴν δέουσαν θεραπείαν μὲ τὰ λαμπρὰ ἐξ αὐτῆς ἀποτελέσματα.

Ἄς λεχθῆ ὅτι ἀπητήθησαν εἴκοσι ὀλόκληρα ἔτη ἕως ὅτου πεισθοῦν οἱ ἀρμόδιοι νὰ ἐγκρίνουν τὴν ἐκπαίδευσιν ταύτην τῶν Ἑλλήνων ἱατρῶν. Ἴσως ἀκόμη νὰ μὴ εἴχε γίνει, ἐὰν ἀμέσως δὲν ἐξεδηλοῦτο τὸν ἐνδιαφέρον τῆς Α. Γ. τῆς Πριγκιπίσσης Μαρίας τοῦ Γεωργίου καὶ τοῦ φιλοπροόδου καθηγητοῦ τῆς Ἰατρικῆς κ. Τσαμπούλα.

Ἐὰν ποτέ, ὡς ἐλπίζομεν, ἡ χώρα ἐξυγιανθῆ ἀπὸ τὴν λέπραν, εἰς αὐτοὺς κατὰ πρῶτον λόγον θὰ ὀφείλεται ὁ ἡράκλειος οὗτος ἄθλος.

I. ΜΑΡΚΙΑΝΟΣ

*Εκ. Καθηγητῆς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

ΕΝΟΧΗ

(Ψαλμός 129, 3)

*Δειλά, Πατέρα, γλύστρησα στὸ σπίτι
γιὰ ν' ἀποφύγω τῆς ματιᾶς Σου τὴ στοργή.
Γιατί, στὴ λασπωμένη παίζοντας τὴ γῆ,
ἐλέρωσα τὴν ὀλοκαίνουργια ποδιά,
ποὺ μοῦῶδωσες, μὲ τὸ χροσὸ οειρήτι.*

*Παράπονο μὲ πῆρε, αὐτὸ τὸ βράδν,
κι' ἔμπηξα κλάματα πολλὰ πρὶν κοιμηθῶ.
Γιατί, μακρονὰ Σου ἀπόψε, δίχως νὰ δεχθῶ
τὸ φίλημά Σου καὶ τὸ χᾶδι σὰ μαλλιά,
Πατέρα μου, φοβόμουν στὸ σκοτάδι.*

ΕΛ. ΜΑΪΝΑΣ

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΑΣ

Τò 1957 δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς τὸ πρῶτον μεταπολεμικὸν ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ οἰκονομία μας ἐλειτούργησεν ὁμαλῶς καὶ μὲ ἀποτελέσματα λίαν ἱκανοποιητικά. Ἡ εὐνοϊκὴ αὐτὴ διαπίστωσις γίνεται σαφέστερον ἐμφανῆς ἐκ τῶν διαθέσιμων στατιστικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα θὰ ἀναλύσωμεν ἀμέσως ἐν συνεχείᾳ.

Τὸ πρῶτον ἀξιόλογον ἐπίτευγμα ὑπῆρξεν ἡ σημαντικὴ αὐξήσις τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ἡ ὁποία ὀφείλεται τόσον εἰς τὰς ἐπενδύσεις τῶν προηγουμένων ἐτῶν ὅσον καὶ τὴν εὐνοϊαν τῶν καιρικῶν συνθηκῶν. Κατὰ προσωρινὴν στατιστικὴν ἡ κυρίως γεωργικὴ παραγωγή ἐμφανίζεται κατὰ 20% ἀνωτέρα τοῦ προηγουμένου ἔτους. Ἐν ληφθῆ ὅμως ὑπ' ὄψιν ἡ στασιμότης τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς, ἡ συνολικὴ αὐξήσις τῶν ἀγροτικῶν ἐν γένει προϊόντων περιορίζεται εἰς 15%, ἀντὶ 3% κατὰ τὸ προηγουμένον ἔτος, ἔναντι τοῦ 1955. Εἰς ἀξίαν ἢ ἐπὶ πλέον διαφορά ὑπερβαίνει τὸ σημαντικὸν ποσὸν τῶν τριῶν δισεκατομμυρίων σταθερῶν δραχμῶν 1954 καὶ ὡς εἶναι προφανές κατὰ τὸ ποσὸν τοῦτο ἠὺξήθησαν τὰ εἰσοδήματα τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ ἀξιόλογος αὐτὴ βελτίωσις τοῦ εἰσοδήματος τῶν ἀγροτῶν, συνδυαζομένη καὶ μὲ τὴν χορηγηθεῖσαν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους αὐξήσιν τῶν ἀμοιβῶν πολλῶν ἐργατῶν, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνοδὸν τοῦ δείκτου βιομηχανικῆς παραγωγῆς κατὰ 7 περίπου ἑκατοστὰ.

Ἐπι μεγαλυτέρα ἐμφανίζεται ἡ πρόοδος εἰς τὴν παραγωγὴν ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ἡ ὁποία εἰς τὸ τέλος τοῦ ἀπελθόντος ἔτους ἦτο ὑπερπενταπλασία τῆς προπολεμικῆς. Ἡ συνεχισθεῖσα καὶ κατὰ τὸ 1957 ἐπέκτασις τοῦ δικτύου εἰς διαφόρους ἐπαρχίας ὡς καὶ ἡ χαμηλὴ τιμὴ τοῦ ρεύματος ἐπέτρεψε τὴν ἐποφελεῖ χρησιμοποίησιν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ὑπὸ πολ-

λῶν κατοίκων οὐχὶ μόνον πρὸς φωτισμόν, ἀλλὰ καὶ ἄλλας ἀποδοτικὰς χρήσεις: ἀρδευσιν, βιοτεχνίαν, μαγείρευμα κλπ.

Ἡ προβλεπομένη σημαντικὴ αὐξήσις τῆς καταναλώσεως ἠλεκτρικοῦ ρεύματος κατὰ τὰ ἀμέσως προσεχῆ ἔτη, ἔχει, εὐτυχῶς, ἐξασφαλισθῆ διὰ τῶν ὑπὸ ἐκτέλεσιν εὐρισκομένων ἔργων ἐξηλεκτρισμοῦ καὶ ἄλλων, τὰ ὁποῖα σχεδιάζονται νὰ ἐκτελεσθοῦν μετὰ τὸ 1961. Οὕτω πιστεύεται ὅτι ἐντὸς τῆς προσεχοῦς ἐξαετίας ἡ σημερινή, ἀσυγκρίτως ὑψηλότερα τῆς προπολεμικῆς, κατανάλωσις θὰ διπλασιασθῆ. Εἶναι ἄρα ἐμφανές ὅτι εὐρισκόμεθα ἐν ὄψει οὐσιαστικῆς προόδου δεδομένου, ὅτι ὁ ἠλεκτρισμὸς ἀποτελεῖ σήμερον παγκόσμιον μέτρον οἰκονομικῆς εὐημερίας.

Σημαντικὴ εἶναι ἐπίσης ἡ σημειωθεῖσα αὐξήσις τῆς μεταλλευτικῆς καὶ ἀλιευτικῆς παραγωγῆς. Σοβαρῶς ἠὺξήθη ἐξ ἄλλου καὶ ὁ ὄγκος τῶν εἰσαγομένων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀγαθῶν καὶ ἰδίᾳ τροφίμων, πρῶτων ὑλῶν, μηχανημάτων, σιδήρου, ξυλείας καὶ ἄλλων εἰδῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὸ ἔργον οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς κάλυψιν τῆς προσθέτου ζήτησεως, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη ἐκ τῆς βελτιώσεως τῶν εἰσοδημάτων.

Ἄρα τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα σημαίνουν ὅτι κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς κατηνάλωσεν ὄγκον ἀγαθῶν σημαντικῶς ἀνώτερον τοῦ 1956. Κατὰ ποῖον ὅμως ἀκριβές ποσοστὸν ἐβελτιώθη τὸ βιοτικόν του ἐπίπεδον δὲν εἶναι ἀκόμη γνωστὸν, διότι ἡ στατιστικὴ τῆς ἐξελέξεως τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος βραδύνει. Ἐκ τῶν προσωρινῶν, ἐν τούτοις, ἐκτιμήσεων φαίνεται ὅτι ἡ αὐξήσις τοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος ἐν σχέσει πρὸς τὸ 1956, θὰ πλησιάσῃ τὰ 9 ἑκατοστὰ, ἔναντι 5 ἑκατοστῶν τὸ προηγουμένον ἔτος ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ 1955.

Ἄλλο ἐνδιαφέρον σημεῖον εἶναι, ὅτι εἰς

τὴν συνολικὴν αὐξησιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος συνέβαλον περισσότερο οἱ βασικοὶ παραγωγικοὶ κλάδοι — γεωργία καὶ βιομηχανία — ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ 1956, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν τῆς ἀνόδου προήλθεν ἐκ δευτερευόντων τομέων.

Εἰς χώραν μὲ χαμηλὸν εἰσόδημα ὡς ἡ Ἑλλάς, καὶ ἡ σημαντικὴ αὐξησιν τοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος κατὰ 9 ἑκατοστά, δὲν γίνεται βεβαίως αἰσθητὴ εἰς πολλοὺς τῶν κατοίκων τῆς καὶ ἰδίως εἰς τοὺς ὀρεινοὺς πληθυσμούς, οἱ ὁποῖοι ὑποφέρουν περισσότερο. Τοῦτο, ἐν τούτοις, δὲν μειώνει τὴν σημασίαν τοῦ ἐπιτεύγματος καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς ἀπλουστεροῦ συλλογισμοῦ. Ἐὰν κατὰ τὰ ἀμέσως προσεχῆ ἔτη ὁ ρυθμὸς οἰκονομικῆς ἀνόδου διατηρηθῆ εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον, τὸ 1965 τὸ ἀνά κάτοικον εἰσόδημα θὰ πλησιάσῃ τὰ 500 δολάρια, ὅπερ σημαίνει διπλασιασμὸν τοῦ εἰσοδήματος τοῦ 1956, ὁπότε ἡ βελτίωσις θὰ καταστῇ πλέον ἢ ἑκδηλος.

**

Πλὴν τῆς γενικωτέρας βελτιώσεως τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, ἡ πραγματοποιηθεῖσα αὐξησιν τοῦ διαθεσίμου ὄγκου ἀγαθῶν τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπικρατήσασαν τάσιν μεγαλυτέρας σταθερότητος τῶν τιμῶν καθ' ὅλους τοὺς μῆνας τοῦ ἀπελθόντος ἔτους. Ὁ καταρτιζόμενος ὑπὸ εἰδικῆς ὑπηρεσίας τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος τιμὰριθμὸς λιανικοῦ ἐμπορίου παρέμεινε σταθερὸς εἰς τὰ ἐπίπεδα τοῦ μέσου δείκτου τοῦ 1956. Μικρὰν ὑψωσιν ἐμφανίζει ὁ τιμὰριθμὸς κόστους ζωῆς, ὀφειλομένην κυρίως εἰς τὴν αὐξησιν τῶν ἐνοικιοστασιακῶν μισθωμάτων. Ἐχει δὲ ἰδιάζουσαν σημασίαν τὸ ὅτι αἱ λιανικαὶ τιμαὶ παρέμειναν σταθεραὶ καὶ παρὰ τὴν βελτίωσιν ὀρισμένων ἡμερομισθίων, ἡ ὁποία συνήθως ἐπιδρᾷ δυσμενῶς ἐπὶ τοῦ παραγωγικοῦ κόστους καὶ τελικῶς ἐπὶ τῶν τιμῶν. Εὐνοϊκὴ συνεπῶς ὑπῆρξε καὶ ἡ ἐξέλιξις εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐπιτευχθεῖσαν βελτίωσιν τῆς παραγωγικότητος, ἡ συνέχισις τῆς ὁποίας σημαίνει δυνατότητα περαιτέρω αὐξήσεως τῶν ἐργατικῶν ἡμερομισθίων χωρὶς κίνδυνον ἀνόδου τοῦ τιμαρίθμου.

Ἡ ἀποκατάστασις τῆς σταθερότητος τῶν τιμῶν, ἡ ἐξασφάλισις δημοσιονομικοῦ ἰσοζυγίου καὶ ἡ διατήρησις τοῦ συστήματος ἐλευθέρων εἰσαγωγῶν, χάρις εἰς τὴν διόγκωσιν τῶν συναλλαγματικῶν ἐσόδων, ἀπετέλεσαν θετικὸς παράγοντας ἐνισχύσεως τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ κοινου πρὸς τὸ ἐθνικὸν νόμισμα. Οὕτω σοβαρὸν ποσοστὸν τῆς σημαντικῆς αὐξηθείσης ἀποταμιεύσεως κατὰ τὸ ἀπελθὸν ἔτος, ἐστράφη πρὸς τὰ ταμειυτήρια, ἀντὶ τοῦ ἀγόνου χρυσοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον κατέφευγε πρὸς ἀσφάλειαν ἐπὶ σειρὰν πολλῶν ἐτῶν μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου. Ἡ μεταστροφὴ αὕτη σπουδαίως συνέβαλεν εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς οἰκονομίας μας ἀπὸ τὴν μεταπολεμικὴν στενότητα ρευστῶν κεφαλαίων. Ἐκδηλος, ἐπομένως, καθίσταται ὁ τεράστιος ρόλος τῆς νομισματικῆς σταθερότητος εἰς τὴν πρόοδον τῆς οἰκονομίας.

Τὰ σχετικὰ στατιστικὰ στοιχεῖα εἶναι ἀρκετὰ εὐγλωττα: Ἐντὸς τοῦ 1957 αἱ ἰδιωτικαὶ παρὰ Τραπεζαῖς καταθέσεις ἠυξήθησαν κατὰ 3.300 ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἀντὶ 1.400 ἑκατομ. τὸ 1956, 900 ἑκατομ. τὸ 1955 καὶ 140 μόνον ἑκατομ. δραχμῶν κατὰ τὸ 1952.

Ἡ συρροὴ τοιούτου ποσοῦ ἀποταμιεύσεως εἰς τὰς Τραπεζὰς τὰ μέγιστα διηκόλυνε τὴν περαιτέρω χρηματοδότησιν τῶν παραγωγικῶν κλάδων. Οὕτω κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος αἱ συνολικαὶ πιστώσεις πρὸς τὴν οἰκονομίαν ἠυξήθησαν κατὰ 3½ περίπου δισεκατομμύρια δραχμῶν, ὑπερβάσαι τελικῶς τὰ 18 δισεκατομ. σημερινῶν δραχμῶν ἢ τὰ 30 δισεκατομ. προπολεμικῶν δραχμῶν, ἐνῶ τὸ 1939 μόλις ἐπλησίαζον τὸ ποσὸν τῶν 25 δισεκατομμυρίων. Ἐμειώθη, ὡς ἦτο φυσικόν, καὶ ἡ ζήτησις ἰδιωτικῶν δανείων κατόπιν τῆς ὁποίας ὁ ἐπὶ ἔτη διατηρηθεὶς ὑψηλὸς ἐξωτραπεζικὸς τόκος ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ σοβαρῶς.

**

Εἰς τὸν δημοσιονομικὸν τομέα διὰ πρῶτην φορὰν τὰ ἐκ φορολογίας ἔσοδα ὑπερέβησαν τὰ προϋπολογισθέντα κατὰ 1.500 ἑκατομμύρια δραχμῶν χωρὶς νὰ ἐπιβληθῶν νέοι φόροι. Ἡ αὐξησιν τῶν εἰσαγωγῶν καὶ ἡ ἀνοδος τῆς ἐν γένει οἰκονομι-

κῆς δραστηριότητος εἶναι οἱ βασικοὶ λόγοι εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλεται ἡ ὑψηλότερα ἀπόδοσις τῶν ἐμμέσων κυρίως φόρων. Ἀντιθέτως αἱ ἐξ ἀμέσων φόρων εἰσπράξεις δὲν ἐμφανίζουσιν ἀξιόλογον διαφοράν. Τὸ δυσάρεστον ὅμως ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι τὰ ἐπὶ πλέον εἰσπραχθέντα ποσά, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διετέθησαν πρὸς αὐξήσιν τῶν καταναλωτικῶν δαπανῶν τοῦ δημοσίου, αἱ ὁποῖαι, ὡς γνωστόν, ἀπορροφῶν ὅλας σχεδὸν τὰς ἐκ φορολογίας εἰσπράξεις.

Ἡ πλέον συμφέρουσα λύσις, ἀπὸ γενικωτέρας πλευρᾶς, θὰ ἦτο ἡ δαπάνη μεγαλύτερων κονδυλίων δι' ἐκτέλεσιν παραγωγικῶν ἔργων, ἀλλ' ὡς φαίνεται, ὁ κρατικὸς ὀργανισμὸς δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς ἐπενδύσεις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς χρήσεως.

Ἡ πρόοδος, ἡ ὁποία ἐσημειώθη εἰς τὸ πρόγραμμα δημοσίων ἐπενδύσεων, εἶναι ἀναμφιβόλως ἀξία προσοχῆς. Ἐντὸς τοῦ 1957 ἔδαπανήθησαν περὶ τὰ 1.700 ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἤτοι περὶ τὰ 500 ἑκατομμύρια περισσότερα ἀπὸ τὸ προηγούμενον ἔτος. Σημαντικὸν ὅμως τμήμα τοῦ ἀναλωθέντος ποσοῦ προῆλθεν ἐκ δανεισμοῦ καὶ περὶ τὰ 1.400 ἑκατομ. δραχμῶν ἐκ τῆς ἀμερικανικῆς βοήθειας. Ἄρα ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐλάχιστα ποσὰ διετεθήσαν εἰς τὸν σπουδαῖον αὐτὸν τομέα τῶν ἐπενδύσεων, ἀπὸ τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἡ βελτίωσις τοῦ βιοτικῆς ἐπιπέδου.

Πάντως, ἐκτὸς τῶν ὑψηλοτέρων δαπανῶν, ἀξίων ἰδιαίτερας μνείας εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἐξετελέσθησαν τὰ 90 ἑκατοστά τοῦ ἀρχικῶς καταρτισθέντος προγράμματος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ προηγούμενα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα μόνον τὰ 55—60% τῶν προγραμμάτων ἐξετελοῦντο, λόγῳ ἐλλείψεως ὀργανώσεως καὶ μελετῶν.

**

Εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ ἰσοζύγιον ἐξωτερικῶν πληρωμῶν, ἡ ἐξέλιξις ὑπῆρξε περισσότερο ἀπὸ τὸ προηγούμενον ἔτος εὐνοϊκῆ χάρις εἰς συνεχισθεῖσαν ἀλματώδη αὐξήσιν τῶν συναλλαγματικῶν ἐσόδων. Στατιστικῆ δι' ὁλόκληρον τὸ ἔτος δὲν ἔχει ἀκόμη καταρτισθῆ, ἀλλὰ βάσει τῶν

ἀποτελεσμάτων τοῦ πρώτου ἑνδεκαμήνου οἱ διδόμενοι ἀκολουθῶς ἀριθμοὶ δὲν θὰ διαφέρουν οὐσιωδῶς τῶν τελικῶν.

Αἱ ἐξαγωγαί, καὶ παρὰ τὴν μείωσιν τῶν παραγγελιῶν τοῦ Ν.Α.Τ.Ο. κατὰ 10 περίπου ἑκατομ. δολλάρια, θὰ ἀποδώσουν περὶ τὰ 15 ἑκατομ. δολλάρια περισσότερα ἀπὸ τὸ 1956. Ἐκ τῶν ἀδήλων πηγῶν — τουρισμοῦ, ναυτιλίας, μεταναστεύσεως καὶ εἰσροῆς ξένων κεφαλαίων — ἡ ἐπὶ πλέον διαφορὰ θὰ ὑπερβῇ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὰ 60 ἑκατομμύρια δολλάρια.

Χάρις εἰς τὴν πρόσθετον αὐτὴν εἰσροὴν συναλλάγματος ἀντιμετωπίσθη ἀνέτως ἡ συνεχισθεῖσα καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος αὐξήσις τῶν εἰσαγωγῶν κατὰ 60 καὶ πλέον ἑκατομ. δολλάρια. Συνολικῶς αἱ πληρωμαὶ δι' εἰσαγωγὰς πλησιάζουσιν, ἢ καὶ θὰ ὑπερβοῦν ἴσως, τὸ σημαντικὸν ποσὸν τῶν 500 ἑκατομμυρίων δολλαρίων.

Τὰ ἠϋξήματα ἔσοδα ἐπέτρεψαν ἐπίσης καὶ τὴν μείωσιν τοῦ πρὸ βοήθειας ἐλλείμματος κατὰ 10 περίπου ἑκατομ. δολλάρια. Ἐνῶ ὅμως τὸ 1956 ἡ ἀμερικανικὴ βοήθεια ἐκάλυπτεν ὁλόκληρον τὸ ἀπομείναν τελικῶς ἔλλειμμα, τὸ 1957, λόγῳ τῆς σοβαρᾶς περικοπῆς τῆς, θὰ παραμείνῃ ἀκάλυπτον ποσὸν 15 περίπου ἑκατομ. δολλαρίων εἰς βάρος, φυσικῶς, τοῦ συναλλαγματικοῦ ἀποθέματος τῆς χώρας.

*

Ὅπως βλέπομεν ἐκ τῆς συντόμου αὐτῆς ἐπισκοπῆσεως, τὰ οἰκονομικὰ ἐπιτεύγματα τοῦ 1957 εἶναι πράγματι ἀξιόλογα καὶ λίαν ἐνθαρρυντικὰ διὰ τὸ μέλλον.

Πρὸ ἀρχετῶν ἐτῶν εἰς τὴν φιλόξενον αὐτὴν στήλην τῶν «Ἀκτίνων» εἶχομεν ἰδιαίτερος τονίσει ὅτι ὑπάρχουν δυνατότητες σημαντικῆς βελτιώσεως τοῦ χαμηλοῦ βιοτικῆς ἐπιπέδου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ παρὰ τοὺς ὀλίγους φυσικοὺς πόρους τῆς χώρας μας. Ἐὰν τώρα ρίψωμεν ἕνα βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω θὰ ἴδωμεν ὅτι κατὰ τὴν διαρρεῦσασαν πενταετίαν κἀτι τὸ ἀξιόλογον συνετελέσθη, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀρκετόν. Ἀπομένουν πολλὰ ἀκόμη νὰ γίνουσι διὰ τὴν ἀποκτήσιν ἡ οἰκονομία μας σταθερωτέρας βάσεις ἀπαραιτήτους διὰ τὴν προχωρήσιν πρὸς οὐσιαστικὴν λύσιν τῶν βασικῶν τῆς προβλημάτων καὶ κυρίως τοῦ

δξυτάτου προβλήματος ἀνεργίας καὶ ὑποαπασχολήσεως.

Ὁ μόνος τρόπος διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ σκοπὸς αὐτὸς εἶναι ἡ αὔξησις τῶν πράγματι παραγωγικῶν ἐπενδύσεων, κρατικῶν καὶ ἰδιωτικῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι χαμηλαί. Ἐκ τῆς στατιστικῆς καταδεικνύεται ὅτι τὰ 50 ἑκατοστὰ τῶν ἐπενδυθέντων κατὰ τὴν τελευταίαν τριετίαν κεφαλαίων ἀντιπροσωπεύουν κατοικίας καὶ ἄλλα δευτερευούσης φύσεως ἔργα. Ἀκόμη ὅτι τὰ 30% τῶν συνολικῶς διατεθέντων κεφαλαίων δι' ἐπενδύσεις προῆλθον ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Εἶναι φανερὸν ἄρα ὅτι αἱ προσπάθειαι πρέπει ἐντατικῶς νὰ στραφοῦν πρὸς αὔξησιν τῶν ἐπενδύσεων δι' ἐγχωρίων κεφαλαίων, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι τόσον σπάνια ὅσον πρὸ πενταετίας. Ἡδη, ἡ ἀποταμίευσις ἔχει σημαντικῶς αὐξηθῆ καὶ ἡ πίστις εἰς ὅτι ἀφορᾷ τὰς βραχυχρονίους τοποθετήσεις ἔχει ἐπανεέλθει. Ἰδιαιτέραι φροντίδες εἶναι ὁμῶς ἀναγκαῖαι διὰ τὴν προσέλκυσιν τῆς ἀποταμιεύσεως εἰς μακροπρόθεσμους ἐπενδύσεις.

Πιστεύομεν ὅτι ἡ πρὸς τοιαύτας τοποθετήσεις στροφή τῆς ἀποταμιεύσεως θὰ διευκολυνθῇ σοβαρῶς διὰ τῆς πολιτικῆς ὁμαλότητος, διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς δημοσίας πίστεως, τῆς διατηρήσεως μὲ κάθε θυσίαν τῆς νομισματικῆς σταθερότητος καὶ διὰ τῆς τονώσεως τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ κοινῶ πρὸς τὸ οικονομικὸν μέλλον τῆς χώρας.

Οἱ σπουδαιότεροι παράγοντες πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς νομισματικῆς σταθερότητος εἶναι:

α) Ὁ ἰσοσκελισμένος προϋπολογισμὸς καὶ

β) ἡ εὐνοϊκὴ ἐξέλιξις τοῦ ἰσοζυγίου ἐξωτερικῶν πληρωμῶν.

Καὶ διὰ μὲν τὸν προϋπολογισμὸν δὲν τίθεται ζήτημα, μὲ μίαν καλὴν διαχείρισιν τῶν συνεχῶς, ἄλλωστε, αὐξανομένων ἐσόδων. Διὰ τὸ ἰσοζύγιον πληρωμῶν ὁμῶς ὑφίσταται σοβαρὸς κίνδυνος διογκώσεως τοῦ ἐλλείμματος εἰς τὸ ἄμεσον μέλλον, ἀφ' ἐνὸς διότι ἡ αὔξησις τῶν εισαγωγῶν φαίνεται ὅτι θὰ συνεχισθῇ, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου αἱ πιθανότητες περαιτέρω βελτιώσεως τῶν συναλλαγματικῶν ἐσόδων εἶναι πολὺ ὀλίγαι. Εἰς τοιαύτην περιπτώσιν θὰ ἐπιβληθῇ κατ' ἀνάγκην ἔλεγχος ἐπὶ τῶν εισαγωγῶν μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ὑψωσιν τῶν τιμῶν καὶ γενικότερον τὴν οικονομικὴν ὀπισθοδρόμωσιν.

Ὡς εἶναι λοιπὸν προφανές, ἡ διόγκωσις τοῦ ἐλλείμματος πρέπει νὰ ἀποφευχθῇ, πράγμα πού καὶ πάλιν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν παραγωγικῶν ἐπενδύσεων καὶ κατὰ προτεραιότητα ἐκείνων, πού θὰ συμβάλλουν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς εἰδῶν εισαγομένων ἤδη ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἄλλων, τὰ ὁποῖα ἐξάγονται εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Τὸ τελικὸν συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἡ οἰκονομία μας εἰσῆλθε εἰς τὸ νέον ἔτος μὲ περισσότερα ἐφόδια ἀπὸ κάθε προηγούμενον. Τὰ κεφάλαια εἶναι ἀφθονώτερα καὶ τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα ἀνώτερον κατὰ 50% τοῦ προπολεμικοῦ. Ἡ περαιτέρω ἀνύψωσις τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου ἐγκτεται εἰς τὸ πῶς, κατὰ τὰ ἀμέσως προσεχῆ ἔτη, θὰ διατηρηθῇ τὸ ὑψηλὸν ποσοστὸν οικονομικῆς ἀνόδου, τὸ ὁποῖον ἐπραγματοποιήθη κατὰ τὸ ἀπελθὸν ἔτος, χωρὶς νὰ ἐμφανισθῇ πληθωρισμὸς. Αὐτὸ εἶναι τὸ σπουδαιότερον πρόβλημα, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς νομισματικῆς σταθερότητος, καὶ ἡ λύσις του δέον νὰ ἐπιδιωχθῇ μὲ κάθε τρόπον.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤΙΚΟΣ

«ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΟΔΟΣ»

Είναι πλέον ανεγνωρισμένον από κορυφαίους εκπροσώπους τῆς ἐπιστήμης τὸ πόσον εἰσέφεραν οἱ πρῶτοι αἰῶνες τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν πνευματικὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ μεγάλοι πνευματικοὶ ὁδηγοὶ τοῦ ἀρχαίου Χριστιανισμοῦ ὠδήγησαν τὸν ἀνθρώπον εἰς τὸν «κατὰ φιλοσοφίαν βίον», εἰς μίαν ἠθικὴν κάθαρσιν καὶ ψυχικὴν ἀναγέννησιν (Γαίγκερ).⁽¹⁾ Δὲν ἠρκέσθησαν εἰς μίαν εὐκολον καὶ ἐπιφανειακὴν ἠθικολογίαν, ἀλλ' ἐμελέτησαν βαθειὰ τὰ ἀνθρώπινα προβλήματα, ἔσκυψαν μὲ στοργὴν εἰς τὸν τραυματισμένον ἀνθρώπον, διὰ τὸ νὰ τοῦ δώσουν μίαν ἀληθινὴν καθοδήγησιν. Ὡς λύχον καὶ ὁδηγὸν εἰς τὴν δύσκολον αὐτὴν καὶ ἐπίπονον προσπάθειαν, ἔχουν τὴν μεγάλην χριστιανικὴν ἀρετὴν τῆς διακρίσεως. Ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν αὐτὴν δὲν τὴν ὑμνησε μόνον ὁ Κασσιανός⁽²⁾, ὅπως εἶδαμεν εἰς προηγούμενον τεῦχος τῶν «Ἀκτίνων».

Εἶναι χορεία ὁλόκληρος οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἐφιλοσόφησαν ἐπάνω εἰς τὸ λεπτότατον αὐτὸ σημεῖον τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ὁ πρῶτος μεγάλος ποιητὴς, ὁ Μ. Ἀθανάσιος, θεωρεῖ τὴν διάκρισιν ὡς θεμελιώδη ἰκανότητα τοῦ νοῦ καὶ κριτικὴν τῶν αἰσθήσεων. Παραλληλίζει δὲ τὰς αἰσθήσεις μὲ τὰς χορδὰς τοῦ ὄργάνου, ἐνῶ ἡ διάκρισις εἶναι ἡ μουσικὴ τέχνη, μὲ τὴν γνῶσιν τῆς ὁποίας ὁ μουσικὸς κρούει τὰς χορδὰς, οὕτως ὥστε νὰ παραγῶν ἁρμονικὸν ἦχον⁽³⁾.

Ἐνα αἰῶνα βραδύτερον ἕνας ἄλλος Ἕλληνας ἐπίσκοπος, ὁ Διάδοχος Φωτικῆς (τῆς Ἠπείρου), χρησιμοποιεῖ δύο ἄλλας ὠραίας εἰκόνας, διὰ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἀρετὴν αὐτὴν τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς: «Φῶς ἐστὶ γνώσεως ἀληθινῆς τὸ διακρίνειν ἀπταιστως τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ». Καὶ δὲν εἶναι μόνον φῶς ἡ διάκρισις. Εἶναι συγχρόνως

«γεῦσις ἀκριβῆς». Διότι ὅπως μὲ τὴν γεῦσιν τοῦ σώματος ξεχωρίζομεν τὰ καλὰ ἀπὸ τὰ κακὰ φαγητά, ὅταν εἴμεθα ὑγιεῖς, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς μας ὅταν ὑγιαίνει⁽⁴⁾.

Τὸ χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ὄχι μόνον μορφωμένοι ἐπίσκοποι, ἀλλὰ καὶ ἀπλοὶ ἀσκηταὶ τῆς ἐρήμου ἔχουν ὡς γνώμονα τῆς ἀληθινῆς ζωῆς τοῦ πνεύματος τὴν διάκρισιν, «καθ' ἣν πάντα πράττουσι μέτρον καὶ κανόνιν»⁽⁵⁾. Ὅχι δηλαδὴ τὰς ὑπερβολὰς καὶ τὰς ἀκρότητας, ἔστω καὶ εἰς τὴν ζωὴν τῆς ἀσκήσεως, ἀλλὰ πάντοτε τὴν βασιλικὴν μεσότητα.

**

Μὲ τὸ βασικὸν αὐτὸ θέμα ἠσχολήθη διὰ μακρῶν καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος. Εἰς τὸ περίφημον σύγγραμμά του ἀφιερώνει δύο λόγους (26α καὶ β') εἰς τὴν «εὐδιάκριτον διάκρισιν». Τὴν θεωρεῖ ὡς τὴν «ἀληθῆ ἐπίγνωσιν», τὴν «νοερὰν αἴσθησιν», ἡ ὁποία διακρίνει ἀπταιστως «τὸ κυρίως ἀγαθὸν ἐκ τοῦ φυσικοῦ καὶ ἐναντίου». Μὲ τὸν λύχον τῆς καταφωτίζει τὰ διὰ τοὺς ἄλλους σκοτεινά. Ὁ διακριτικὸς κατὰ τὸν Ἰωάννην εἶναι «ὑγιεῖας εὐρετῆς καὶ νόσου καθαιρέτης»^(5α).

Ἐνας δὲ ἄλλος ἀσκητῆς, ὁ ὄσιος Ποιμὴν, ὑμνεῖται εἰς ἕνα τροπάριον τῆς Ἐκκλησίας μας ὡς «λύχνος διακρίσεως»^(5β), διότι εἶχε τὸ βασικὸν αὐτὸ προσόν.

Ἀλλὰ καὶ ἀργότερα, κατὰ τοὺς τελευταίους βυζαντινοὺς χρόνους, δὲν λησμονεῖται τὸ σύνθημα νὰ ἀγωνιζόμεθα «μετὰ λόγον καὶ διακρίσεως». Καὶ ἰδοὺ ἕνας ἐκπρόσωπος τοῦ ἡσυχασμοῦ, ὁ Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης, τονίζει: «Ὅν πάντων ἐστὶν ὁδηγῆσαι καὶ ἄλλους, ἀλλ' οἷς ἐδόθη ἡ θεία διάκρισις,

(4) Oeuvres spirituelles, Paris, Ed. du Cerf. 1955, σ. 87, 100.

(5) Migne, P. G. 91, 1432 (Θαλάσσιος).

(5α) Κλίμαξ, ἐν Κ) πόλει 1883, σελ. 124 καὶ 140.

(5β) Μηναῖον, 27 Αὐγούστου.

(1) «Ἀκτίνες» 1955, σ. 213.

(2) «Ἀκτίνες», 1958, σ. 6.

(3) Migne P. G. τ. 25, σ. 61.

κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Διάκρισις πνευματικῶν, ἡ διαιρούσα τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ κρείττονος, τῇ μαχαίρᾳ τοῦ λόγου»⁽⁶⁾.

Ὅπως τονίζουν ὅλοι αὐτοὶ οἱ μεγάλοι καθοδηγηταί, ἡ διάκρισις γνωρίζει νὰ συνδυάσῃ ἀκριβείαν καὶ ἐπιείκειαν, δικαιοσύνην καὶ φιλάνθρωπιαν⁽⁷⁾. Τὸ μεγάλο της κίνητρον εἶναι πάντοτε ἡ ἀγάπη καὶ συμπάθεια πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἡ κατανόησις τῶν βαθυτέρων προβλημάτων του καὶ τῆς πραγματικῆς του καταστάσεως, ἡ συνετὴ καὶ μετρημένη ἐπιείκεια, ἡ ὁποία γνωρίζει «τὸν ἔλεον κατ' ἀξίαν ἐπιμετρεῖν»⁽⁸⁾.

**

Εἶναι φανερόν ὅτι μία τοιαύτη ψυχοδιανοητικὴ ἀρετὴ σχετίζεται στενώτατα καὶ συγγενεῦει πολὺ μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ μέτρου. Τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἔννοιαν τὴν εἶδαμεν καὶ ἄλλοτε ὡς βασικὸν χαρακτηριστικὸν τῶν μεγάλων Ἑλλήνων Πατέρων⁽⁹⁾. «Πανταχοῦ τοῦ μέτρου στοχαστέον» καὶ «συμμετρία τῆς ἀρετῆς» εἶναι τὰ συνθήματα Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως καὶ Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου. Μὲ ἀκόμη σαφέστερον τρόπον διετύπωσε τὴν βασικὴν αὐτὴν ἀρχὴν τοῦ καθοδηγητικοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ Μ. Βασίλειος: «Μεσότης καὶ συμμετρία τις ἡ ἀρετὴ» αἱ δὲ ἐφ' ἐκάτερα τὴν ἀρετὴν ἐκβαίνουσαι ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις, ἀμετρία καὶ αἰσχος»⁽¹⁰⁾. Εἰς τὸ κλασικὸν αὐτὸ χωρίον καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ παρεμφερῆ ἔρχεται νὰ μᾶς δώσῃ ὁ σοφὸς Πατήρ, κατὰ τρόπον πολὺ φιλοσοφικὸν καὶ ψυχολογικόν, μίαν χριστιανικὴν ἐρμηνεῖαν τῆς ἀριστοτελεῖου ἀρχῆς, τὴν ὁποίαν ὄχι ἀπλῶς διεκήρυσεν, ἀλλ' ἐφήρμοσεν εἰς τὴν ἀσκητικὴν του νομοθεσίαν εἰς πλῆθος συγκεκριμένων περιπτώσεων.

Ἐξαιρετικὸς εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς θεμελιώδους αὐτῆς ἔννοιᾶς εἶναι καὶ ὁ κατ' ἐξοχὴν θεολόγος τῆς ὀρθοδοξίας, ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός. Χαρακτηριστικόν

τῆς θεολογίας του, κατὰ τὸν καθηγητὴν J. Plagnieux, εἶναι ἡ «μετριότης». Σκοπὸς του, καὶ εἰς τὴν θεωρίαν καὶ εἰς τὴν πράξιν, εἶναι τὸ «μῆτε ὑπερσέβοντες, μῆτε ὑποσέβοντες», ἀλλὰ «πρὸς τὸ μέσον εὐθύνοντες, ἐν ὅροις ἴστασθαι τῆς θεοσεβείας». Προσπάθειά του εἶναι νὰ εὔρῃ «τὸ μέσον τῆς ἀληθείας», ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται μὲ εὐταξίαν σκέψεως καὶ ὁμόνοιαν νοῦ καὶ καρδίας. Τὸ νόημα τοῦ παντός, τονίζει ἄλλου, εἶναι ρυθμός, ἄρμονία καὶ κάλλος. Ἡ σωτηρία ὑπάρχει μόνον εἰς τὴν ἰσορροπίαν. Προσοχὴ νὰ μὴ ξεπεράσωμεν τὸ ἀνθρώπινον μέτρον. Θὰ βαδίσωμεν τὴν βασιλικὴν ὁδόν, ὅπως οἱ σχοινοβάται, μὴ ἐκκλίνοντες οὔτε δεξιὰ οὔτε ἀριστερά. Οἱ αἰρετικοὶ ἐξέκλιναν καὶ διὰ τοῦτο κατήτησαν ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ὁ Ἰουλιανὸς ἐφθασε εἰς «ἀμετρίαν δυσσεβείας». Ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπερασκητικοὶ νοβατιανοὶ καὶ οἱ κατὰ καιροὺς φαρισαῖοι πάλιν εἰς τὰ ἄκρα φθάνουν. Διὰ τοῦτο «μεσότηταν εἶπω, ἀλήθειαν λέγω»: αὐτὴ εἶναι ἡ Βασικὴ γραμμὴ τῆς Ὀρθοδοξίας. «Τὴν μέσην βαδίζοντες καὶ βασιλικὴν, ἐν ᾧ καὶ τὸ τῶν ἀρετῶν ἔστηκε» (λόγος XLII)⁽¹¹⁾.

**

Πολὺ σχετικὴ εἶναι ἡ ἔννοια τῆς «βασικῆς ὁδοῦ» εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων. Ἡ διδασκαλία αὐτὴ στηρίζεται εἰς τοὺς λόγους τοῦ Μωϋσέως: «Ὁ δῶ βασιλικὴ πορευόμεθα, οὐκ ἐκκλινοῦμεν δεξιὰ οὐδὲ ἐξωνυμα» (Ἀριθ. Κ' 17 καὶ ΚΑ' 22). Πολὺ ἐφιλοσόφησαν οἱ Πατέρες ἀλληγοροῦντες ἐπὶ τῆς μωσαϊκῆς φράσεως. Ἰδίως ὁ ἐλληνομαθέστατος Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρέως. Εἰς τοὺς «Στρωματεῖς» του (VII ε' 12) μᾶς δίδει τὸν ἐξῆς ὀρισμόν: «Αὕτη ἡ ὁδὸς λέγεται βασιλική, ἣν τὸ βασιλικὸν ὀδεύει γένος ὀλισθηραὶ δὲ αἱ ἄλλαι παρεκτροπαὶ καὶ κρημνώδεις. Πρέπει λοιπὸν νὰ διακρίνωμεν καὶ νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν «ἀκίνδυνον καὶ βασιλικὴν καὶ λεωφόρον», ἡ ὁποία εἶναι μία, ἐνῶ αἱ ὀδηγοῦσαι εἰς τοὺς κρημνοὺς εἶναι πολλαὶ καὶ ποικίλαι. Παρόμοια λέγει καὶ ὁ Ὀριγένης.

(11) J. Plagnieux: «St. Grégoire de Naziance Théologien», Paris 1951, p. 213 καὶ ἐξῆς.

(6) Φιλοκαλία, Ἔκδοσις 1782 σ. 923.

(7) Ἰ. Κοτσώνη: «Τὸ φιλάνθρωπον εἰς τοὺς κανόνας τοῦ Μ. Βασιλείου». «Ἀκτίνες», 1955, σ. 14.

(8) Τοῦ Ἰδίου: «Τὸ χριστ. φιλάνθρωπον καὶ οἱ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας». «Ἀκτίνες», 1955, σ. 295.

(9) «Ἀκτίνες», 1956, σ. 15 καὶ 1955 σ. 441.

(10) Ἔκδοσις Garnier, τ. I, σ. 712.

Ἄλλὰ καὶ κατὰ τοὺς κατόπιν αἰῶνας «ἡ βασιλικὴ ὁδός» ἀπετέλεσε βασικὸν σύνθημα τῶν μεγάλων Πατέρων. Οὕτως ὁ Πατριάρχης Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ἐπαναλαμβάνει τὴν μωσαϊκὴν φράσιν αὐτολεξεῖ (Migne, τ. 77 σ. 856). Ὁ ἅγιος Δωροθέος ὁ Ἀββάς εἰς τὴν διδασκαλίαν του περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ βαδίζωμεν τὸν δρόμον τοῦ Θεοῦ «μετὰ σκοποῦ καὶ νήψεως» συνιστᾷ νὰ προσέχωμεν μὴπως πέσωμεν εἰς τὰς «παρεκβάσεις», δηλ. ἀκρότητας τῶν ἀρετῶν. Αἱ ἀληθινὰ ἀρετὰ «μέσαι εἰσίν, ἡ βασιλικὴ ὁδός ἐστι περὶ ἧς εἶπεν ὁ ἅγιος γέροντων ἐκεῖνος: Ὅδῳ βασιλικῇ πορεύεσθε καὶ τὰ μίλια μετρεῖτε! Μέσαι οὖν, ὡς εἶπον, αἱ ἀρετὰ ὑπερβολῶν καὶ ἐλλείψεων. Διὰ τοῦτο γέγραπται. Μὴ ἐκκλίνης εἰς τὰ δεξιὰ» κ.ο.κ. (Migne 88, 1725).

Ποῖος εἶναι ἀρὰ γε αὐτός ὁ ἅγιος γέροντων, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται ὡς αὐθεντία ὑπὸ τοῦ Δωροθέου; Εἶναι κάποιος ἀββάς Βενιαμίν, εἰς τὰ *Aprophthegmata Patrum* (Migne 65, 145), ὁ ὁποῖος δίδει τὰς τονατικὰς αὐτὰς παροτρύνσεις. Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνον αὐτός. Ὁ μέγας ἀσκητικὸς συγγραφεὺς Ἰωάννης τῆς Κλίμακος (Migne 88, 641) ἐπαναλαμβάνει: Μὴ ἐκκλίνης, φησὶν ὁ Ἐκκλησιαστής, εἰς τὰ δεξιὰ ἢ τὰ ἀριστερά, ἀλλ' ὁδῷ βασιλικῇ πορευθῆς· ἡ γὰρ μέση τῶν προειρημένων πολλοῖς ἀρμόδιος κατέστηκε.

Παρόμοια τονίζει καὶ ἓνας ἄλλος ἀσκητικὸς συγγραφεὺς, ὁ Βαρσανούφιος τὸν ὁποῖον ἐξέδωσε ὁ Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης: «Φιλοπόνησον καὶ φιλολόγησον ἐν τούτοις, καὶ εὐρίσκεις τὴν βασιλικὴν ὁδόν, ἀφόβως βαδίζεις ἐν Κυρίῳ» (Ἀποκρίσεις... Ἐνετίησι 1816, σ. 120).

Αὐτὸ εἶναι τὸ φιλοσοφικώτατον συμπέρασμα τῆς «φιλοπονίας» καὶ «φιλολογίας» τοῦ ἑλληνικοῦ ἀσκητισμοῦ⁽¹²⁾.

***

Τὰς βασικὰς ἀρχὰς τῆς διακρίσεως, τοῦ μέτρου καὶ τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ τὰς ἐφαρμόζουσιν οἱ Πατέρες εἰς τὰ διάφορα συγκριμένα προβλήματα τῆς ζωῆς.

Ἐνα τέτοιο πρόβλημα, ἀπὸ τὰ περισσότερον ἀκανθώδη, ἦτο ἀνέκαθεν ἡ καθοδήγησις τῶν νέων, τὸ παιδαγωγικὸν πρόβλημα. Ἐδῶ πρὸ πάντων χρειάζεται ἡ διάκρισις. Ἴδου τί συμβουλεύει ἓνας φλογερός, ἀλλὰ συγχρόνως πολὺ νηφάλιος κήρυξ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ Ἐφραίμ ὁ Σύρος: «Δὲν δύναται ὁ ἄπειρος ὡς ἔμπειρος νὰ κρατῆ τόξον· καὶ δὲν δύναται παιδίον νὰ τρέχη ὡς ὁ ἀνὴρ. Ἐὰν φορτώσῃ παιδίον ὑπὲρ τὴν δύναμίν του, θέλεις βλάψει αὐτό. Τοιοῦτοτρόπως πρέπει νὰ κυβερνᾶται καὶ ὁ ἀρχάριος μετὰ διακρίσεως»⁽¹³⁾.

Ἐνα ἄλλο μεγάλο κεφάλαιον, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ Πατέρες ἐφαρμόζουν τὰς ἀνωτέρω ἀρχὰς, εἶναι τὸ ζήτημα τοῦ φαγητοῦ, τοῦ ποτοῦ καὶ ἐν γένει τῶν νομίμων ὑλικῶν ἀπολαύσεων. Ἐπιγραμματικὸς εἶναι ἐν προκειμένῳ ὁ μέγας διδάσκαλος τοῦ πρακτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ Χριστιανισμοῦ, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. «Ἀπόλαυε, γράφει, λουτρῶν, μέτεχε τραπέζης, οἰνοποσία κέχρησο συμμετρῶ, κἂν κρεῶν ἀπογεύεσθαι μέλλης, ὁ κωλύων οὐδεὶς· πάντων ἀπόλαυσον, μόνον ἁμαρτίας ἀπόστηθι»⁽¹⁴⁾.

Δὲν εἶναι ὀλίγοι οἱ πατέρες οἱ ὁποῖοι δμιλοῦν τοιοῦτοτρόπως καὶ μάλιστα καταφέρονται κατὰ τὸν ὑπεραστηρῶν τάσεων εἰς τὰ ζητήματα τοῦ φαγητοῦ. Μερικοὶ μάλιστα ἔγραψαν καὶ εἰδικὰ συγγράμματα, ὅπως ὁ Ἀμφιλόχιος Ἰκονίου (Κατὰ Ἀποτακτικῶν). Τὸ σπουδαῖον ἀκόμη εἶναι ὅτι καὶ μοναχοὶ τῆς ἐρήμου ὀμιλοῦν μὲ τὴν ἰδίαν εὐρύτητα ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ. Ἐνα ἀπὸ τὰ πολλὰ σχετικὰ παραδείγματα εἶναι τοῦ Εὐαγρίου. Ἀπευθυνόμενος πρὸς μοναχὸν τὸν συμβουλεύει, ὅπως καὶ ὁ Κασσιανός:

«Ἐὰν δὲ ἀπάντησι ἀδελφῶν γένηται καὶ ἔστι χρεῖα, ὥστε καὶ δευτέρόν σε καὶ τρίτον φαγεῖν, μὴ στυγνάσῃς, μηδὲ κατηγοήσῃς· χαῖρε δὲ μᾶλλον, ὑπήκοος τῆς χρείας γενόμενος καὶ δευτέρον ἢ τρίτον φαγῶν, εὐχαρίστει τῷ Θεῷ, ὅτι νόμον ἀγάτης πεπλήρωκας καὶ ὡς ὀτιδῆτερ αὐτὸν τὸν Θεὸν ἔξεις τῆς ὑμετέρας ζωῆς οἰκονόμον. Ἔστι δ' ὅτε καὶ ἀρρωστία σώματος συμβαίνει, καὶ δέη, ὥστε καὶ δευτε-

(12) Frédéric Taillez: «Βασιλικὴ ὁδός», *Orientalia Christiana Periodica*, Roma 1947, p. 229—354.

(13) «Ἀσκητικά», ἔκδοσις Μ. Σακκοῦ ῥάφου, Ἀθήνησι 1864, σ. 192.

(14) Ἐκδοσις Bareille, τ. 4, σ. 69.

ρον καὶ τρίτον καὶ πολλάκις φαγεῖν, οὕτω μὴ ἔστω σου λελυπημένος ὁ λογισμός· οὐδὲ γὰρ τοὺς σωματικούς τῆς πολιτείας πόνους καὶ ἐν ταῖς ἀρρωστίαις ἐπικρατεῖν χρή» (15).

Καὶ διὰ μὲν τὴν περίπτωσιν σωματικῆς ἀσθενείας εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐπιτρέπεται ἢ κατάλυσις τῆς νηστείας ὑπὸ τῶν Ἱερῶν Κανόνων (Ἄποστ. Κανὼν ΕΘ' καὶ ἁγίου Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας ἀπόκρισις Η')

Διὰ δὲ τὴν περίπτωσιν φιλοξενίας ἀδελφῶν εἶναι χαρακτηριστικὸν τὸ παράδειγμα τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, ὁ ὁποῖος παρέθεσε παστὸν χοιρινὸν εἰς ἐξηντημένον ὀδοιπόρον ἐν καιρῷ Τεσσαρακοστῆς, ἂν καὶ ὁ ἴδιος ἐτήρει αὐστηροτάτην νηστείαν (17). Παρόμοιον συνέβη καὶ μὲ τὸν ὄσιον Μαρκιανὸν τὸν ἐν Κύρῳ, ὁ ὁποῖος προσέφερε φαγητὸν εἰς τὸν ἐπισκέπτῃν του ἀσκητὴν Ἄβιτον πρὸ τοῦ ἐσπερινοῦ, καταλύων τὴν αἰσιάν, εἰπὼν τὰ ἐξῆς μνημειώδη λόγια: «Καὶ ἡμεῖς, ἀδελφέ, τὴν αὐτὴν πολιτείαν φιλοῦμεν καὶ τοὺς κόπους τῆς ἀνέσεως προκρίνομεν καὶ τροφῆς μετέχομεν πρὸς ἐσπέραν μόνον. Ἄλλ' ἴσμεν ὅτι τῆς ἀγάπης τὸ χρῆμα τῆς νηστείας ἐστὶ τιμιώτερον. Τὸ μὲν γὰρ τῆς θείας ἔργον νομοθεσίας, τὸ δὲ τῆς ἡμῶν αὐτῶν ἐξουσίας. Προσῆκει δὲ τοὺς θεῖους νόμους τῶν ἡμετέρων πόνων πολλῷ νομίζειν τιμιωτέρους». «Θαυμάσιοι λόγοι — προσθέτει ὁ Μιχ. Γαλανός — μαρτυροῦντες λαμπρῶς πόσον ὁ Μαρκιανὸς ἐγνώριζε νὰ συνδυάζῃ τὸν ἀσκητισμὸν του μὲ τὴν πνευματικὴν ἐλευθερίαν» (18).

Ἐνα χαρακτηριστικὸν ἀκόμη παράδειγμα τῆς τοιαύτης εὐρύτητος ἀναφέρει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ὁ μέγας ὁδηγὸς τῶν ἀσκητῶν. Πολλάκις, λέγει, ὅταν στεκόμεθα εἰς προσευχὴν, ἤλθαν πρὸς ἡμᾶς ἀδελφοί. Ἐνα ἀπὸ τὰ δύο ἔπρεπε τότε νὰ γίνῃ: ἢ νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν προσευχὴν ἢ νὰ ἀφήσωμεν τὸν ἀδελφὸν νὰ φύ-

γη λυπημένος. Καὶ καταλήγει ὁ «φιλόανθρωπος» ἀσκητής: «Μεῖζον ἀγάπη προσευχῆς ἢ μὲν γὰρ μερικὴ, ἢ δὲ περιεκτικὴ πασῶν ὁμολόγηται» (19).

Τελειώνομεν μὲ ἓνα διακεκριμένον Ἐκκλησιαστικὸν συγγραφέα τοῦ 12ου αἰῶνος, τὸν μεγάλον φιλόλογον καὶ ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης Εὐστάθιον. Εἰς τοὺς λόγους του καὶ τὰ συγγραμμάτα του δὲν παύει νὰ συνιστᾷ τὸ μέτρον. «Εἰ οὐ δύνασαι νηστεύειν, ἔσθι μετριῶς, ἵνα μὴ ραθίμως διάγῃς» (20).

Εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περικοπὰς ἠμπορεῖ νὰ διακρίνῃ κάθε ἀμερόληπτος κριτής, ὅτι αὐτοὶ τοὺς ὁποίους ὀνομάζομεν Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ἀνεδείχθησαν στοργικὸι καθοδηγηταὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀληθινοὶ ψυχολόγοι καὶ παιδαγωγοί, οἱ ὁποῖοι ἐπάσχισαν νὰ βοηθήσουν τὸν πλανώμενον ἄνθρωπον καὶ νὰ τὸν ἀνεβάσουν εἰς ἓνα ἀνώτερον ἐπίπεδον ζωῆς. Καὶ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν τὴν ἔκαμαν μὲ λεπτότητα καὶ νηφαλιότητα, μὲ ἀπέραντον σεβασμὸν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸ πλάσμα τοῦ Θεοῦ. Ὅχι μὲ τὰς ἀρὰς τῶν Φαρισαίων, ἀλλὰ μὲ τὴν στοργὴν τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτου. Ὅχι μὲ τὴν «ἀμετρίαν», τὴν ὁποίαν καταδικάζει ἡ ἐν Τρούλλῳ Στ' Οἰκουμενικῆ συνόδῳ (21), ἀλλὰ μὲ τὴν προσοχὴν τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας, τὴν ὁποίαν τόσον τονίζουν (22). Μὲ ὅλα αὐτὰ ἤνοιξαν ἓνα δρόμον, μίαν «βασιλικὴν ὁδόν», τὴν ὁποίαν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀγνοῇ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος. Τὸ πολῦτιμον αὐτὸ καθοδηγητικὸν κεφάλαιον τῶν Πατέρων πρέπει νὰ μελετηθῇ εἰς ὅλον του τὸ βάθος καὶ νὰ ἀξιοποιηθῇ ἀπὸ τοὺς πολιτισμένους τῆς ἐποχῆς μας, οἱ ὁποῖοι πλανῶνται μεταξὺ διαφόρων ἀκροτήτων· διότι εἶναι «ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή».

Β. ΕΡΑΣΤΟΣ

(19) Κλίμαξ, Κ)πολις 1883, σ. 131.

(20) Παρὰ Δ. Σ. Μπαλάνου: «Οἱ Βυζαντινοὶ Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς», Ἀθήναι 1951, σ. 98.

(21) Κανὼν PB', Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Σύναγμα ἰ. κανόνων, τ. Β' σ. 549.

(22) C. Cavarinos: «Concerning inner attention», βλ. βιβλιοκρισίαν Ἰ. Κοτσῶνη, «Ἀκτίνες» 1957, σ. 282, καὶ J. Hausheer: «Direction spirituelle en Orient autrefois», Roma 1955.

(15) Εὐάγριος, Φιλοκαλία, ἔκδ. 1782, σ. 45.

(16) Ἰ. Κοτσῶνη: «Προβλήματα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Οἰκονομίας». Ἀθήναι 1957, σελ. 71.

(17) Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 72—73.

(18) Βίοι ἁγίων, 2 Νοεμβρίου.

ΟΙ ΣΕΙΣΜΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἡ Ἑλλάς οὐδέποτε σχεδὸν ἔπαυσε νὰ δοκιμάζεται ἀπὸ τοὺς σεισμούς, ὅπως μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἱστορία τῆς τελευταίας δεκαετίας. Ὅλοι συγκινούμεθα, λυπούμεθα ἢ καὶ πολλοὶ ἀπὸ ἡμᾶς ὑποφέρουν σκληρὰ ἀπὸ τὰς καταστροφὰς ποὺ προξενοῦν οἱ σεισμοί. Ἀλλὰ καὶ ὅλοι ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν λησμονοῦμεν τὰ δυσάρεστα γεγονότα καὶ ἐπιδιδόμεθα εἰς τὰς ἐργασίας μας χωρὶς νὰ σκεπτόμεθα σοβαρῶς, ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπαναληφθοῦν καὶ πάλιν καὶ ἐπομένως πρέπει νὰ εὐρωμεν τρόπους καὶ μέσα πρακτικῆς τῶν ἀντιμετωπίσεως. «Ὁ ἄνθρωπος, Θεῖα Προνοία, γράφει ὁ καθηγητῆς τῆς Σεισμολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν κ. Γαλανόπουλος, εἶναι προικισμένος μὲ τὸ δῶρον νὰ λησμονῇ εὐκόλως ὅλας τὰς καταστροφὰς. Τὸ δῶρον ὅμως τοῦτο, ἔχει δυστυχῶς, ὡς συνέπειαν, σπανίως τὰ παθήματα νὰ γίνωνται μαθήματα»⁽¹⁾.

Εἰς τὴν πατρίδα μας συμβαίνουν 50 σεισμοὶ κατὰ μέσον ὄρον μηνιαίως καὶ κατ' ἔτος ἓνας βλαβερὸς ἢ καταστρεπτικός. Δι' αὐτὸ πρέπει νὰ γραφοῦν ἐνταῦθα μερικαὶ γενικαὶ σκέψεις περὶ τῆς σεισμικότητος τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδιαίτερος περὶ τῆς Ἀττικῆς, περὶ τῆς ὁποίας πιστεύεται, ὅτι δὲν διατρέχει οὐδένα τοιοῦτον κίνδυνον. Ὅχι φυσικὰ διὰ νὰ φοβηθῶμεν καὶ τρομοκρατηθῶμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ γνωρίζωμεν πῶς ἔχει ἡ ἀλήθεια ἐν προκειμένῳ καὶ νὰ ἀντιμετωπίσωμεν, ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ καὶ κατὰ τρόπον ἐπιτυχῆ, τὴν πραγματικότητα.

**

Εἶναι ἀλήθεια ἀναμφισβήτητος, ὅτι ἡ χώρα μας ἀπὸ ἀρχαιωτάτων χρόνων δοκι-

μάζεται ὑπὸ ἰσχυρῶν καὶ καταστρεπτικῶν σεισμῶν, οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἢ ἐκδήλωσις ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ πλανήτου μας, ἐκείνων τῶν μεταβολῶν ποὺ συμβαίνουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ. Διότι κάθε ἀπότομος μεταβολὴ ἢ μετάπτωσις τῶν ἐσωτερικῶν μαζῶν τῆς Γῆς προκαλεῖ ἀπαραιτήτως σεισμὸν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς, συχνὰ δὲ καὶ ἐξωτερικὰς μεταβολὰς τῆς ὕψεως αὐτῆς.

Ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος ἀποτελεῖ μετὰ τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῶν Κυθῆρων ἐνιαίαν σεισμολογικὴν μονάδα, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς νεωτέρους γεωλογικοὺς αἰῶνας, ὑπέστη πτυχώσεις καὶ ἐπομένως ἀλλαγὰς τῆς μορφῆς τῆς. Αἱ δυτικαὶ δηλαδὴ καὶ νότιαι πλευραὶ τοῦ ὄγκου τούτου ἐκαλύφθησαν ἀπὸ ὄροσειρὰς — τὰς γνωστὰς μὲ τὸ ὄνομα Πινδικαὶ πτυχώσεις. Τότε ἐγεννήθησαν αἱ λεκάναι τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, τὸ στενὸν Ἀταλάντης — Εὐρίπου (ἔγινεν ὁ χωρισμὸς Εὐβοίας — Στερεᾶς Ἑλλάδος) — οἱ κόλποι Πατραϊκοῦ — Κορινθιακοῦ — Σαρωνικοῦ. Ἐπίσης ὁ Ἀργολικός, ὁ Λακωνικός καὶ ὁ Μεσσηνιακὸς κόλπος, ἡ δὲ Πελοπόννησος κατέστη πράγματι νῆσος. Τότε ἔγινεν ἡ σειρὰ τῶν Ἰονίων νήσων εἰς δὲ τὸν Σαρωνικὸν ἐνεφανίσθησαν τὰ νεογενῆ ἠφαισίτεια Αἰγίνης καὶ Μεθάνων.

Συνέπεια τῶν μεγάλων ἐκείνων πτυχώσεων ὑπῆρξεν ὁ πολὺπλοκος διαμελισμὸς καὶ κατακερματισμὸς τοῦ ὄγκου τούτου τῆς ἑλληνικῆς Χερσονήσου καὶ αἱ ποικίλαι κινήσεις ἐντὸς τῶν στρωμάτων τῆς ἐπιφανείας, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται ὡς ἔντονος σεισμικὴ δραῖσις συνεχίζομένη μέχρι σήμερον.

Τὸ 550 π. Χ. συνέβη σφοδρὸς σεισμὸς μετὰ καταρρεύσεων βράχων ἐκ τοῦ Ταυγέτου, ὅστις κατέστρεψεν ἕξ ὀλοκλήρου τὴν Σπάρτην. Τὸ 464 π. Χ. εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν συνέβη καταστρεπτικὸς σεισμὸς με-

(1) Α. Γ. Γαλανοπούλου: «Σεισμικὴ Γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος», Ἀθῆναι 1955, (Πρόλογος).

τὰ ἑδαφικῶν ρηγμάτων καὶ καταρρεύσεων βράχων, ἐπέφερε δὲ τὸν θάνατον, ὡς λέγεται, 20.000 ἀνθρώπων. Τὸ 373 π. Χ. εἰς τὴν νότιον ἀκτὴν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου σεισμός κατέστρεψεν ἐκ Θεμελίων τὰ Βούρα καὶ κατεπόντισε τὴν Ἑλίκην μὲ δλόκληρον τὴν πλησίον αὐτῆς παραλίαν, μήκους 2 χιλιομ. Ἐκ τοῦ θαλασσίον κύματος πού ἐπηκολούθησεν ἀναφέρεται ὅτι ἐξηφανίσθησαν 10 πολεμικὰ πλοία. Τὸ 23 μ. Χ. κατεστράφη τὸ Αἴγιον. Πρὸ τοῦ 600 π. Χ. σοβαρὸς σεισμός κατέστρεψε τοὺς Δελφούς. Τὸ 426 π. Χ. ἰσχυρὸς καταστρεπτικὸς σεισμός εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον καὶ τὴν Εὐβοίαν. Περὶ τὸ 1890 π. Χ. σοβαρὸς σεισμός κατέστρεψε τὴν Κνωσὸν Κρήτης, ὅπως καὶ ἄλλος περὶ τὸ 1570 π. Χ. Τοιοῦτοι καταστρεπτικοὶ σεισμοὶ συνέβησαν εἰς τὴν Κρήτην καὶ τὰ ἔτη 368, 267, 255 π. Χ.

Ἀνεφέραμεν ὀλίγους μόνον σεισμούς, τῆς ἀρχαιότητος, ἀπὸ τὸν πλήρη πίνακα πού δίδεται εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἤδη, λίαν ἐμπεριστατωμένην ἐργασίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι ὄλαι σχεδὸν αἱ περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος μαστίζονται εἰς μεγαλύτερον ἢ μικρότερον βαθμὸν ἀπὸ σεισμούς. Ἐπομένως τὸ πρόβλημα τῆς ἀντιμετωπίσεως αὐτῶν, ἐνδιαφέρει ὅλους μας. Θὰ εἴπη ὅμως κανεὶς ὅτι ἔχομεν καὶ περιοχάς, αἱ ὁποῖαι στεροῦνται ἀξιολόγων σεισμικῶν βλαβῶν, ὅπως εἶναι π.χ. ἡ περιοχὴ τῆς Τριπόλεως, τῆς Λαρίσης, τῶν Τρικάλων κλπ. ἰδιαιτέρως δὲ τῶν Ἀθηνῶν. Εἶναι ὅμως τοῦτο ἀληθές; Τὰ πράγματα ἀποδεικνύουν ὅτι δὲν ἔχουν οὕτως. Ἡ περιοχὴ Λαρίσης, Φαρσάλων — Τρικάλων, Βόλου κλπ. ἐδοκιμάσθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὑπὸ ἀξιολόγων σεισμῶν, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπαναπαυώμεθα εἰς μίαν γενικῶς αἰσιόδοξον ἀντίληψιν, μὴ στηριζομένην ἐπὶ τῆς πραγματικῆς καταστάσεως.

**

Ἰδιαιτέρως ὅμως θὰ ἔπρεπε νὰ λεχθῆ διεξοδικώτερον περὶ τῆς ἀντισεισμικότητος ἢ μᾶλλον τῆς σεισμικότητος τῶν Ἀθηνῶν. Μὲ τὸ θέμα τοῦτο ἡσχολήθησαν ἰδιαίτε-

ρως οἱ καθηγηταὶ A. Sieberg, N. Κρητικὸς καὶ A. Γαλανόπουλος⁽²⁾.

Δὲν εἶναι ἀληθὴς ἡ ἀντίληψις αὐτὴ καὶ δὲν ὑποστηρίζεται ἀπὸ εἰδικούς σεισμολόγους. Ἐγγὺς τῶν Ἀθηνῶν ὑπάρχουν δύο σεισμικαὶ ἐστίαι, ἡ μία μεταξὺ Κηφισιάς καὶ Ἐκάλης — ὅπως ἔδειξαν αἱ σεισμικαὶ δονήσεις τῆς 15. 9. 52 καὶ 4. 1. 56 — καὶ ἡ ἄλλη μεταξὺ Μαλακάσης, Καλάμου καὶ Κιούρκων — ὅπως ἔδειξεν ἡ δόνησις τῆς 13. 4. 56. Ἀνάλογοι δονήσεις μὲ τὰς αὐτὰς περιπτου ἐστίας ἐσημειώθησαν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1923 καὶ 1934. (Εἰκὼν 1) Ἄλλα καὶ πολὺ προγενεστέρως συνέβησαν ἰσχυροὶ σεισμοὶ μὲ καταστροφὰς εἰς κτίρια τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως τὴν 1. 6. 1641 τὴν 16. 11. 1805, τὴν 17. 1. 1874 καὶ τὴν 22. 1. 1889. Τὰ γεγονότα αὐτά, μαζὶ μὲ τὰς ρωγμὰς καὶ τοὺς μετατοπισμένους σπονδύλους τοῦ Θησείου (βλ. εἰκὼν 2), μαρτυροῦν ὅτι καὶ τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν, δὲν στερεῖται τοῦλάχιστον μιᾶς ἐστίας βλαβερῶν σεισμῶν.

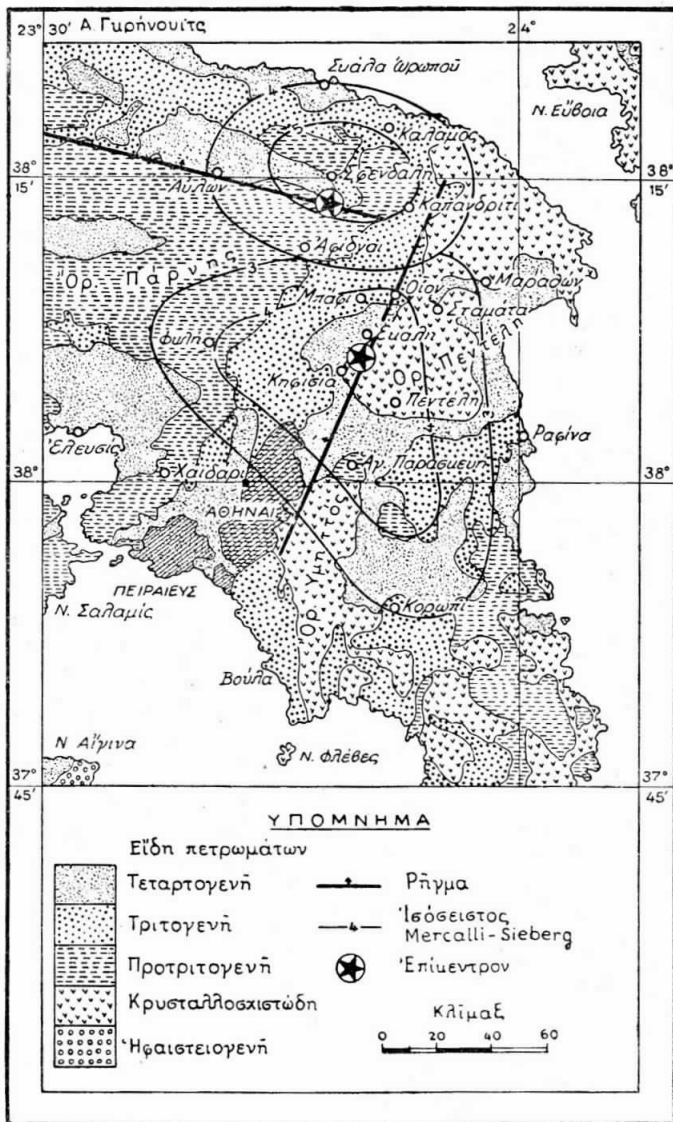
Καὶ ὅμως πιστεύεται ἀκόμη ὅτι αἱ Ἀθῆναι εἶναι σεισμικῶς ἀπρόσβλητοι. Διότι, λέγεται, ὅτι διατηροῦνται μέχρι σήμερον τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἀκόμη ὅτι δὲν ἐνθυμούμεθα νὰ ἔγιναν καταστροφαι κτιρίων. Ἄλλ' ὅπως ἐλέχθη ἀνωτέρω καὶ σεισμοὶ ἔχουν γίνεαι κατὰ καιροὺς καὶ καταστροφαι παλαιῶν μνημείων ἔχουν συμβῆ. Ἄν δὲν ἦσαν πολὺ καταστρεπτικοί, τοῦτο κατὰ τοὺς σεισμολόγους ὀφείλεται τόσον εἰς τὸ ὅτι, ἡ παλαιὰ πόλις ἦτο ἐκτισμένη ἐπὶ τοῦ σχιστολίθου, ὁ ὁποῖος παρουσιάζει ἀντοχὴν εἰς τὰς σεισμικὰς δονήσεις, ὅσον καὶ εἰς τὸ ὅτι τὰ κτίσματα τῆς πόλεως τῆς Παλλάδος ἐγίνοντο μὲ σχετικῶς μεγαλυτέραν ἐπιμέλειαν, ἐπομένως δεικνύουν ἀνθεκτικότητα μεγαλυτέραν. Ὁρθῶς δὲ τελευταίως ὁ καθηγητὴς κ. Γαλανόπουλος ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμοδίων διὰ νὰ ληφθοῦν μέτρα ἀσφαλείας καὶ εἰς

(2) A. Sieberg: «Untersuchungen über Erdbeben und Bruchschollenbau im östlichen Mittelmeergebiet», Jena 1932, N. Criticos: «Rapport sur la sismicité de l'Attique», Strasbourg 1946 καὶ A. Γαλανόπουλος: «Ἡ σεισμικὴ ἐπικινδυνότης τῶν Ἀθηνῶν», Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 1956.

τὸν τρόπον ἀνοικοδομήσεως τῶν κτιρίων, τώρα μάλιστα ὅποτε ἡ ἐπέκτασις τῶν Ἀθηνῶν γίνεται καὶ ἐπὶ χαλαρῶν ἐδαφῶν καὶ ἡ γεινίσις αὐτῶν μὲ τὰς σεισμικὰς ἐστίας Ὠρωποῦ, Θηβῶν καὶ Κορίνθου εἶναι μεγαλύτερα. Βεβαίως ἡ Ἀττικὴ δὲν

παρουσιάζει τὴν σεισμικότητα ἄλλων περιοχῶν τῆς πατρίδος μας, ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι τελείως ἀπηλλαγμένη ἐνὸς τοιοῦτου κινδύνου, ὁ ὁποῖος θὰ ἔχῃ περισσότερον καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα δεδομένου ὅτι 1.500.000 Ἑλλήνων εἶναι

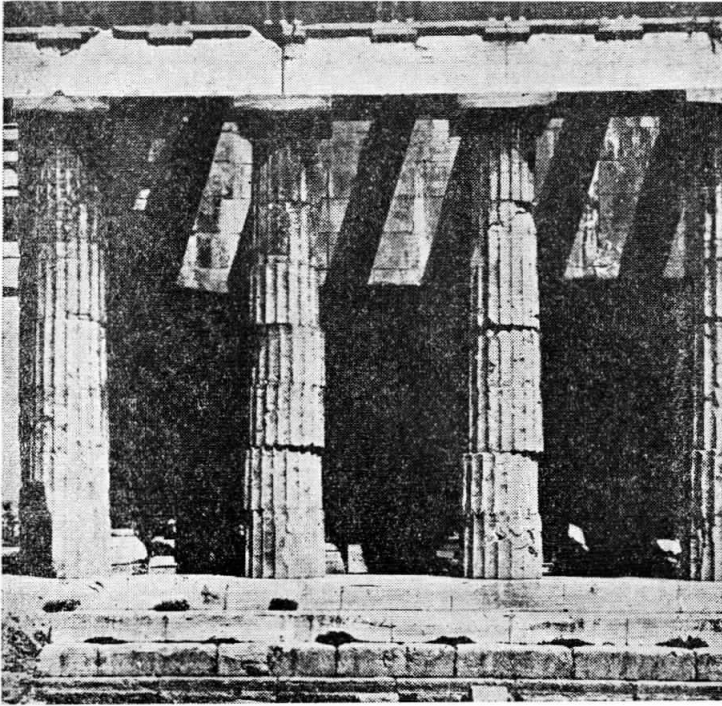

Εἰκ. 1 Σεισμογεωλογικὸς χάρτης τῆς Ἀττικῆς. Ἐπεξεργασία Α. Γ. Γαλανοπούλου.

ἐγκατεστημένοι εις τὴν περιοχὴν αὐτὴν⁽³⁾.

᾿Ομιλήσαμεν περὶ σεισμικῶν ἐσιῶν. Καὶ τοιαῦται ἐστὶν ὑπάρχοντων πολλὰ εις τὴν Πατρίδα μας. Οὔτε ἡ Μακεδονία καὶ ἡ

κεῖ ὅπου εὐρίσκονται τὰ ἐπίκεντρα, ἀλλὰ εις ἀπόστασιν ἕξ αὐτῶν 15—25 χιλιομέτρων, τότε δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν διατὶ ἔχομεν δυσαρέστους συνεπειὰς καὶ εις ἄλλα γειτονικὰ μὲ τὰς ἐστίας μέρη. Διὰ τὸν

Εἰκ. 2. Μετατόλισις τῶν σπονδύλων τῶν κίωνων ἐπὶ τῆς νοτίου πλευρᾶς τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἡφαίστου, κοιν. Θησείου.

(Φωτ. Ν. Κρητικῶ)

Ἡπειρος, οὔτε αἱ Ἴονιοι νῆσοι, οὔτε τὸ Αἰγαῖον καὶ τὰ Δωδεκάνησα καὶ ἡ Κρήτη, οὔτε καὶ ἡ ὑπόδουλος Κύπρος μας, στεροῦνται τῶν ἐκ τῶν σεισμῶν δοκιμασιῶν. Ἄν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μας, ὅτι τὰ περισσότερον καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν, δὲν παρουσιάζονται ἐ-

λόγον δὲ αὐτόν, ὅλοι θὰ πρόετη κατὰ κάποιον τρόπον, ψύχραιμον, μελετημένον καὶ πρακτικόν, νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὸ σοβαρὸν τοῦτο ζήτημα, προτοῦ μᾶς ἐπισκεφθῆ ἡ δοκιμασία τῶν σεισμῶν, τοὺς ὁποίους ἡ ἐπιστήμη, δυστυχῶς ἤ καὶ εὐτυχῶς, δὲν δύναται νὰ προβλέψη⁽⁴⁾.

**

(3) Τὴν 12ην μεσημβριὴν τῆς 13.12.1957 ἔγινεν εις τὰς Ἀθήνας σεισμός, ὅστις μάλιστα ἐτρομοκράτησεν ἀρκετούς, μάλιστα ὅσους εὐρίσκοντο εις τοὺς ἄνω δρόμους πολυκατοικιῶν. Τὸ ἐπίκεντρόν του κατὰ τὸ ἀνακρινωθὲν τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου Ἀθηνῶν, εὐρίσκειτο 45 χιλμ. ΒΑ. τῶν Ἀθηνῶν, ἤτοι εις τὸν Ὄρωπὸν ὅπου καὶ ὁ σεισμός τῆς 20.7.1938.

Ἐλέχθη εις τὴν ἀρχὴν ὅτι εἶναι θεῖον δῶρον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἡ λησμοσύνη

(4) Ἡ φράσις : εὐτυχῶς ἢ δυστυχῶς δὲν ἐγράφη ἄνευ λόγου. Διότι καὶ ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ Σεισμολογία ἠδύνατο νὰ προβλέψη πρὸ 15 ἢ 20 ἡμερῶν, τὴν ἀκριβῆ ὥραν τοῦ σεισμοῦ,

πολλῶν δυσαρέστων γεγονότων. Καὶ ἀλλοίμονον εἰς αὐτὸν ἂν ἐνεθυμεῖτο καὶ μάλιστα ἐντόνως, ὅλα αὐτά. Δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ζήσῃ εὐτυχῆς καὶ εἰρηνικὸς ἐπὶ τῆς Γῆς. Ἄλλ' ἐξ αὐτοῦ δὲν ἔπεται, ὅτι δὲν πρέπει νὰ διδάσκεται ἀπὸ τὰ παθήματα καὶ νὰ μὴ τοῦ γίνωνται μαθήματα. Ἡ ψυχρὰ καὶ λογικὴ ἀντιμετώπισις τῶν σεισμικῶν καταστροφῶν, πρέπει νὰ τοῦ δημιουργήσουν τὴν πεποίθησιν, ὅτι θεβαίως πρόκειται περὶ γεγονότων τὰ ὁποῖα ὑπερβαίνουν τὴν ἰδικὴν του δύναμιν, καὶ ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὰ ἀποτρέψῃ ἢ νὰ τεθῆ ἀντιμέτωπος. Εἶναι ὅμως εἰς θέσιν νὰ λάβῃ προφυλακτικὰ μέτρα ὥστε, ὅταν συμβοῦν, νὰ μὴ ἔχουν πολὺ καταστρεπτικὰς συνεπείας δι' αὐτόν, τὴν οἰκογένειάν του, τὴν περιοχὴν του. Ἡ κατασκευὴ οἰκιῶν στερεῶν καὶ ἀντισεισμικῶν, ἐπὶ τῇ βάσει ὁδηγιῶν τῶν μηχανικῶν, καὶ κατὰ τὸ δυνατόν κατάλληλος ἐκλογή τοῦ μέρους ὅπου θὰ κτισθοῦν, εἶναι μέτρα, τὰ ὁποῖα εἴμεθα

νομίζομεν ὅτι τοῦτο θὰ ἦτο πρακτικῶς ὠφέλιμον διὰ τὴν περιοχὴν ἐκεῖνην; Ἀσφαλῶς ὄχι. Διότι, ἂν οἱ κάτοικοι μῆς πόλεως ἐπληροφοροῦντο αὐτὸ πρὸ ἡμερῶν, θὰ ἤρχιζαν ἀπὸ πολὺ προηγουμένως νὰ ἐκκενῶνουν τὰ σπίτια των ἀπὸ τὰ ἐπιπλα, τὰ τρόφιμα κλπ. Ποῦ θὰ τὰ ἔθεταν ὅμως; Εἰς τὸ ὑπαίθριον ἀσφαλῶς. Θὰ ἐχρειάζετο νὰ τὰ φυλάσσουν, ἐπομένως θὰ ἐγκατέλειπον τὰς ἐργασίας των. Ἄν δὲ ἦτο χειμῶν καὶ εἴχομεν βροχάς, ψῦχος, κλπ.; Μεταφέρατε δὲ ὅλα αὐτὰ εἰς μίαν μεγαλόπολιν, ὅπως αἱ Ἀθῆναι. Πῶς καὶ ποῦ θὰ ἐγίνοντο ὅλα αὐτά; Ὁ ἐκνευρισμὸς, ἡ ἀγωνία καὶ ἡ ψυχολογία τοῦ πληθυσμοῦ θὰ ἐδημιούργουν μίαν γενικὴν κατάστασιν ἐντελῶς ἀφόρητον. Προτιμότερα ἀσφαλῶς ἡ ἀγνοία τοιοῦτων κινδύνων, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι φροντίζομεν νὰ κάμωμεν προληπτικῶς ὅ,τι ἡ ἐπιστήμη καὶ ὁ κοινὸς νοῦς ἐπιβάλλουν διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοιοῦτων κινδύνων. Ἐπὶ τὴν προϋπόθεσιν ταύτην ἀσφαλῶς ἡ λησμοσύνη εἶναι εὐεργετικὴ διὰ τὸν ἄνθρωπον.

εἰς θέσιν ὅλοι κατὰ κάποιον τρόπον, νὰ τὰ χρησιμοποιήσωμεν. Διότι τονίζουσι οἱ εἰδικοί ὅτι «ἡ ἀποφυγὴ τῶν σεισμικῶν καταστροφῶν δὲν εἶναι πρόβλημα σεισμικόν, ἀλλὰ καθαρῶς πρόβλημα οἰκοδομικόν».

Πέραν θεβαίως τῶν προληπτικῶν αὐτῶν μέτρων, δὲν ἠμποροῦμεν νὰ κάμωμεν τίποτε ἄλλο παρὰ μετὰ ζήλου καὶ δραστηριότητος νὰ ἐπιδιδώμεθα εἰς τὴν ἐργασίαν μας, μετὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐκπληρώνομεν ἓνα προορισμὸν μέσα εἰς τὸ ὅλον σχέδιον τῆς δημιουργίας. Αὐτὴ ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπίς πρέπει νὰ εἶναι ὁδηγοί μας. Δοκιμασίαι καὶ ἐναντιότητες θὰ συμβοῦν πολλαὶ εἰς τὸν δρόμον τῆς ζωῆς καὶ εὐτυχεῖς ὅσοι ἔχουν τὸν ἀπαιτούμενον πνευματικὸν ὄπλισμὸν νὰ τὰς ἀντιμετωπίζουσι ἐπιτυχῶς. Δι' ὅσας καταστροφὰς συναντᾷ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ζωὴν του δὲν εἶναι δι' ὅλας ὑπεύθυνος, διότι πολλὰ ἀπὸ αὐτὰς ἔρχονται ἔξωθεν καὶ εἶναι πέραν τῶν δυνάμεών του. Εἶναι ὅμως ὑπεύθυνος δι' ὅσας δημιουργεῖ ὁ ἴδιος διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τοὺς διπλανούς του, πολλάκις δι' ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα. Εἶναι οἱ πόλεμοι, αἱ ἐπαναστάσεις, αἱ ἀλληλοσφαγαὶ καὶ ποικίλαι ἄλλαι καταπιέσεις καὶ δοκιμασίαι, αἱ ὁποῖαι ἐπιφέρουν πολυαριθμότερους — δεκάδων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων — θανάτους σωματικούς, ἀλλὰ καὶ ψυχικούς, ἀπ' ὅ,τι προξενοῦν οἱ σεισμοὶ ἢ ἄλλαι θλίψεις, ὅπως αἱ ἐπιδημικαὶ ἀσθένειαι, διὰ τὰς ὁποίας καταβάλλει φιλοτίμους προσπαθείας νὰ τὰς ὑπερνικήσῃ. Καὶ εἰς μεγάλον βαθμὸν τὰς ὑπερνεκῆς συνεχῶς καὶ κατὰ τὸν πλέον ἐπιτυχῆ καὶ ἀνώδυνον τρόπον.

K. ΠΕΝΤΕΛΙΚΟΣ

ΤΑ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Κύπρου, ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀξίαν των, δὲν μᾶς εἶναι γνωστά. Πταίει καὶ εἰς τοῦτο ἡ μακραίων σκληρὰ δουλεία ὑπὸ ποικιλονόμους κατακτητῆς.

Ἡ Κύπρος ἀπετέλεσε τμήμα τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἤδη ἀπὸ τοῦ 330 μ. Χ., ὑπαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου εἰς τὴν πρώτην διοίκησιν μετὰ δὲ τὴν διοικητοῦ τὴν Ἀντιόχειαν. Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι ἡ Κύπρος ἀποτελεῖ μίαν τῶν πρώτων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. «Ἐκεῖ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας κατήρξαντο τῶν ἀποστολικῶν αὐτῶν πόρων, οἵτινες ἤχρησαν ὡς ὁ ἐπιθανάτιος κώδων τῆς εἰδωλολατρείας καὶ ἀνέστρεψαν τὸν ροῦν τῶν ἀνθρωπίνων ἐλπίδων καὶ σκέψεων»¹.

Παλαιοχριστιανικὰ μνημεῖα δὲν ἐσώθησαν εἰς τὴν νῆσον, ἀλλ' οὔτε καὶ τὰ ὑπὸ τῶν χρονογράφων καὶ ἱστορικῶν ἀναφερόμενα παλαιοβυζαντινὰ, ὅπως καὶ οἱ ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας ἀγίας Ἑλένης ἀνεγερθέντες ναοὶ καὶ μοναί, ὅταν παρέμεινεν εἰς τὴν Κύπρον, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς ἀπὸ τοῦ ἁγίου τόπου, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει Λεόντιος ὁ Μαχαιρᾶς εἰς τὸ περίφημον «Χρονικὸν τῆς Κύπρου». Αἱ ἄλλεπάλληλοι δηρώσεις καὶ καταστροφαὶ ἐπιδρομῶν καὶ κατακτητῶν εἰς τὴν ὠραίαν, καὶ δι' αὐτὸ ἐπίζηλον, νῆσον, κατέστρεψαν τὰ πρῶτα λαμπρὰ χριστιανικὰ μνημεῖα. Ἐλλιπεῖς δὲ ἀρχαιολογικαὶ ἀνασκαφαί, λόγῳ τῶν δυσμενῶν συνθηκῶν, δὲν ἔφερον εἰς φῶς οὔτε τὰ ἐναπομείνοντα ἐρεῖπιά των. Δι' αὐτὸ γενικῶς εἰς τοὺς ἀρχαιολογικοὺς καὶ βυζαντινολογικοὺς κύκλους ἀγνοεῖται ἡ μεγάλη σπουδαιότης τῶν κυπριακῶν βυζαντινῶν μνημείων. Συστηματικὴ δὲ ἔρευνα καὶ μελέτη τῶν παλαιοχρι-

στιανικῶν καὶ βυζαντινῶν μνημείων τῆς Κύπρου — καὶ πιστεύομεν ὅτι θὰ καταστῇ συντόμως δυνατὴ — θὰ ἀποδείξῃ ὅτι καὶ πρὸ τῆς ὑποδουλώσεως τῆς νήσου εἰς τοὺς κατακτητῆς καὶ μετ' αὐτὴν «ἡ ἑλληνικὴ μεσαιωνικὴ τέχνη τῆς Κύπρου ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἀκμὴν παρομοίαν πρὸς τὴν ἀκμὴν τῶν κυριωτέρων κέντρων τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ»². Διότι παρὰ τὰς καταστροφὰς ἡ συστηματικὴ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα θὰ καθίστα γνωστὰ εἰς τὸν κόσμον τὰ πολλὰ μνημεῖα τῆς πολυπαθοῦς ἑλληνικῆς νήσου.

Κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους ἡ Κύπρος εἶναι πλουσία εἰς κοιμητήρια εἰς τὰς καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀκμαζούσας ἀρχαίας πόλεις τῆς Πάφου, Κερυνείας, Λαμπούσης, Σαλαμίνας—Κωνσταντίας κ. ἄ., εἰς ἰδιωτικοὺς τάφους, λαξευμένους εἰς βράχους ὑπεράνω ἢ ὑπὸ τὴν γῆν (Παλαιόκαστρον τῆς Πάφου, Ἀλληνόσπηλλον κ. ἄ.) καὶ νεκρικοὺς θαλάμους λαξευμένους ἐπίσης ἐπὶ βράχων, ὅπως καὶ ὁ λεγόμενος τάφος τοῦ ἀποστόλου Βαρνάβα, παρὰ τὸ ἐκτεταμένον καὶ ἀνεξερεύνητον ἀκόμη νεκροταφεῖον τῆς Σαλαμίνας. Ἐκεῖ πλησίον εὐρίσκεται καὶ ἡ λεγομένη φυλακὴ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης κ. ἄ.

Πολλοὶ ἐκ τῶν τάφων καὶ τῶν κοιμητηρίων αὐτῶν εἶναι συνέχεια τῶν ἐθνικῶν. Ἐπάρχουν ὅμως εἰς Κύπρον καὶ καθαρῶς χριστιανικὰ κοιμητήρια, τὰ ὁποῖα ὁμοιάζουν πρὸς τὰ κοιμητήρια τῆς Συρίας, καὶ πολλὰ μαυσολεῖα καὶ μαρτύρια (τάφοι μαρτύρων), μετὰ ἐντελῶς ἰδιάζοντα χαρακτῆρα. Μαυσολεῖα εὐρίσκονται εἰς Πάφον,

1. J. Hackett — X. Παπαϊωάννου: «Ἱστορία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου». Ἐν Ἀθήναις 1923, τ. Α', σ. ια'.

2. Γ. Σωτηρίου: «Τὰ παλαιοχριστιανικὰ καὶ βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Κύπρου». Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 6 (1931), σ. 478. κ. ἑ. — Τοῦ ἰδίου: «Τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Κύπρου» ἐν Ἀθήναις 1935. Ἐκδ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Α' Λεύκωμα.

Λάμπουσαν και κυρίως εις Κερύνεια, εις την θέσιν Χρυσοκάβα, όπου υπάρχει δλόκληρος συστάς υπογείων σπηλαίων, λαξευτά ἀρχοσόλια και νεκρικοί θάλαμοι, κοσμημένοι με μονογράμματα του Χριστού και σύμβολα. Ὑπάρχουν επίσης πολλά ἀσκητήρια, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀκμῆς τοῦ ἀσκητισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἀργότερον, κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, μετετράπησαν εἰς ἐκκλησίας, ὅπως εἶναι τὸ ἀσκητήριον τῆς ἁγίας Σολωμονῆς, τὸ ὁποῖον μετετράπη εἰς ὑπόγειον ναὸν με πολλὰς βαθμίδας και με ἀρκετὰς τοιχογραφίας εἰς τὸ ἱερόν και τοὺς τοίχους, τοῦ 9ου αἰῶνος, ἡ περίφημος Ἐγκλείστρα τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Νεοφύτου, ἡ Φανερωμένη παρὰ τὴν Λάρνακα, ἡ Χρυσοβουνιώτισσα, πλησίον τοῦ χωρίου Λευτερά τῆς Λευκωσίας κ. ἄ. Ὅλα δὲ αὐτὰ τὰ σπήλαια συνδέονται με πλῆθος ἀπὸ παραδόσεις και θρύλους και εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ λαογραφία τῆς Κύπρου εἶναι ἐξαιρετικῶς πλουσία και χαρακτηριστική. Ἡ μακραίων δουλεία, με τοὺς πόρους και τὰς συμφορὰς τῆς, τοὺς πόθους και τὴν νοσταλγίαν τῶν κατοίκων διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας, εἶναι ἡ δημιουργὸς αἰτία, ἡ ὁποία ἐπλάσε τόσοις θρύλους και λαϊκὰς παραδόσεις, αἱ ὁποῖαι ἐξυμώθησαν με τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου και εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένα μετ' αὐτῆς.

Ἐκτὸς ὅμως αὐτῶν σώζονται εἰς τὴν νῆσον τὰ εἰρηλίκια και ἀρκετῶν παλαιοχριστιανικῶν ναῶν, τὰ ὁποῖα ἔχουν σπουδαιότητα σημασίαν διὰ τὴν μελέτην τῆς ἐξελίξεως τῆς χριστιανικῆς τέχνης.

Ὁ G. Joffery ἀνέσκαψε πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἀτελέστατα ὅμως, μεγάλην χριστιανικὴν βασιλικὴν τῆς Κωνσταντίας, ἡ ὁποία ἀνήκει εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ χριστιανικοὺς ναοὺς τῆς Κύπρου.³ Εἶναι μεγάλη πεντάκλιτος παλαιοχριστιανικὴ βασιλική, ἡ μεγαλυτέρα ἐξ ὄλων ὄσων γνωρίζομεν μέχρι σήμερον. Κατὰ τὸν βυζαντινολόγον καθηγητὴν κ. Σωτηρίου, ἐὰν ὑπολογισθῇ και τὸ μῆκος τοῦ νάρθηκος και τοῦ αἰθρίου, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν ἀκόμη

ἀνασκαφῆ, τὸ ὅλον μῆκος τῆς βασιλικῆς θὰ ὑπερβαίη τὰ 120 μ. Μόνον ὁ κυρίως ναὸς ἔχει μῆκος 70 μ. και πλάτος 49 μ.

Πλείστα ἄλλα παλαιοχριστιανικὰ μνημεία εἶναι ἐντελῶς ἀνεξερευνητα ἀκόμη. Ὁ αὐτὸς ἀρχαιολόγος καθηγητὴς ἐπεσήμανε τὰ θεμέλια μεγάλων παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν εἰς Σόλους, Νέαν Πάφον, εἰς τὴν Οὐρανίαν, τὸν σημερινὸν ἅγιον Τρύφωνα, εἰς τὴν Λάμπουσαν κ. ἄ.

Τὰ ἀρχιτεκτονικὰ γλυπτὰ μέλη ἐξ ἐγχορίου πωρίνου λίθου, τῆς βασιλικῆς τῆς Κωνσταντίας, και μεγάλους ἀριθμοὺς μαρμαρίνων κιονοκράνων, ἐπιστυλίων, γείσων, θωρακίων, ἀμβώνων και ἄλλων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ἐσκορπισμένων εἰς πολλοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους τῆς Κύπρου, εἶναι ζωντανὰ ἐνδείξεις τῆς ἀκμῆς τῆς τέχνης τῶν χρόνων αὐτῶν.⁴

Διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς νήσου σημαντικώτερα παλαιοχριστιανικὰ μνημεία εἶναι οἱ ναοὶ τοῦ ἁγίου Λαζάρου τοῦ Τετραήμερου, τὸν ὁποῖον ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὡς πρῶτον ἐπίσκοπον Κιτίου, εἰς τὴν πόλιν Σκάλα Λάρνακος, και ὁ ναὸς τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα, πλησίον τῆς Ἀμμοχώστου, λόγω τῆς σπανιότητος τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τῶν τύπου. Τὸ ἀρχαιότερον τμήμα τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Λαζάρου εἶναι ἡ κ ρ ὕ π τ η, ὁ ὑπόγειος δηλαδὴ τάφος τοῦ ἁγίου, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποῖου σώζεται ἀκόμη ἡ μαρμαρίνη λάρναξ μετὰ τοῦ καλύμματος, ὅπου περιείχοντο τὰ ὀστὰ τοῦ ἁγίου. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ μεγάλοι ναοὶ ἀνωκοδομήθησαν ἀρχικῶς κατὰ τὸν σταυρικὸν πεντάτρουλλον τύπον και εἶναι ὅμοιοι με τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος κατεστράφη τελειῶς, και με τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Θεολόγον τῆς Ἐφέσου⁵, καθὼς και με τὸν ἅγιον Μάρκον τῆς Βενετίας. Με τὴν πάροδον ὅμως τοῦ χρόνου, ὁ ἀρχικὸς αὐτὸς σπάνιος τύπος μετετράπη και ἐκολοβώθη κατὰ πολὺ. Ἀπὸ τὸν ἅγιον Λάζαρον ἀφῆρῆθησαν αἱ κεραῖαι τοῦ σταυ-

4. Περισσότερα περὶ τῶν ἀνωτέρω, ἰδὲ Γ. Σ ω τ η ρ ἰ ο υ, ἐ. ἀ. σ. 480 κ. ἐ.

5. Ὁ ναὸς αὐτὸς ἀνεσκάφη ὑπὸ τοῦ Γ. Σ ω τ η ρ ἰ ο υ. Ἰδὲ Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον, 1921—22, σ. 89—226.

3. G. J o f f e r y: «A Description of the historic monuments. Studies in archaeology and architecture of the Island Cyprus». 1918.

ροῦ μετὰ τῶν δύο τρούλλων, καὶ σήμερον διασώζονται μόνον ὁ κεντρικὸς χώρος μετὰ τοὺς τρεῖς τρούλλους, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς μεταβεβλημένος.⁶ Ὁ Ἀπόστολος Βαρνάβας διασώζει μόνον τοὺς δύο τρούλλους, τὸν κεντρικὸν καὶ τὸν δυτικόν, εἰς τοὺς ὁποίους διασώζονται καὶ ὑπολείμματα μωσαϊκῶν τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ ναὸς ἀνηγέρθη ἐπάνω εἰς τὸν ἀνευρεθέντα ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Ἀνθεμίου τάφου τοῦ ἀποστόλου Βαρνάβα, περὶ τὰ τέλη τοῦ 5ου αἰῶνος. Μέσα εἰς τὸν σπηλαιοειδῆ τάφον ἀνευρέθη κιβώτιον περιέχον τὰ λείψανα τοῦ Ἀποστόλου καὶ αὐτόγραφον τοῦ Βαρνάβα, ἀντίγραφον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ λειψάνου.⁷ Κατόπιν ἐντολῆς τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Ἀνθέμιος ἀνήγειρε μεγαλοπρεπῆ ναὸν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀποστόλου μετὰ πολλὰ κελία καὶ ξενώνας διὰ τὴν φιλοξενίαν τῶν προσκυνητῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ συνέβρουν πανταχόθεν. Τὸ κιβώτιον μετὰ τὰ ἱερὰ λείψανα ἐτοποθέτησε δεξιᾷ τοῦ θυσιαστηρίου, εἰς τόπον κοσμημένον μετὰ μαρμαρίνους κίονας καὶ ἄργυρον.⁸ Πράγματι ὁ ἱερός αὐτὸς τόπος τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου μετεβλήθη ἀμέσως εἰς τόπον προσκυνήματος.⁹

Αἱ ἄγριαι ἀραβικαὶ ἐπιδρομαὶ καὶ καταστροφαὶ εἰς τὴν νῆσον, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν κατὰ περιόδους ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας (7ον — 10ον), κατέστρεψαν εἰς τὰ παράλια καὶ τὰς μεσογειοὺς πόλεις τὸ πᾶν, καὶ ἐλάχιστοι ναοὶ διεσώθησαν τότε ὡς ἐκ θαύματος. Μετὰ τὴν κατάπαισιν ὅμως τῶν ἐπιδρομῶν τούτων καὶ τὴν ὀριστικὴν προσάρτησιν τῆς νήσου εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος καὶ κυρίως ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου Κο-

μνηνοῦ, πολλοὶ ναοὶ ἀνηγέρθησαν κατὰ τὸν διαμορφωθέντα τύπον τοῦ βυζαντινο-κυπριακοῦ ρυθμοῦ.

Μετάβασιν ἀπὸ τὸν πεντάτρούλλον σταυροειδῆ τύπον (ναοὶ ἁγίων Λαζάρου καὶ Βαρνάβα) εἰς τὸν βυζαντινο-κυπριακὸν ἀποτελοῦν δύο μεταγενέστεροι ναοὶ τῆς Περιοτρῶνας καὶ τῆς Γεροσκήπου. Οἱ ναοὶ αὐτοὶ ἔχουν τὴν διάταξιν τοῦ σταυροειδοῦς, ὑψώων δὲ τοὺς τρούλλους εἰς τὴν θέσιν τῶν τεσσάρων καμαρῶν, οὕτως ὥστε ἡ στέγη ἀποτελεῖται ἀπὸ πέντε πλησίον ἀλλήλων τρούλλους εἰς τοὺς ἄξονας. Ὁ τύπος αὐτὸς δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸς ἀπὸ ἄλλα βυζαντινά μνημεία τῶν ἄλλων χωρῶν καὶ διὰ τοῦτο εἶναι μεγάλης σπουδαιότητος, διότι διαφωτίζει πολλὰ προβλήματα τῆς παλαιοχριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

★

Τὰ μνημεία τῆς κυρίως βυζαντινῆς περιόδου εἰς τὴν Κύπρον (ἀπὸ τοῦ 10ου αἰῶνος καὶ ἐξῆς), ἀντιπροσωπεύουν ὅλους τοὺς τύπους τῶν βυζαντινῶν ναῶν τῶν ἄλλων χωρῶν, «ἔχουν ὅμως ἰδιάζοντα χαρακτηριστῆρας καὶ διαμορφοῦνται ἐκ τῶν τοπικῶν συνθηκῶν»¹⁰ καὶ ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης ἄλλων χωρῶν, μετὰ τὰς ὁποίας ἡ Κύπρος εἶχε τὰς περισσότερας σχέσεις, ὅπως ἡ Συρία κ. ἄ.

Ἀξιολογότεροι καὶ περιφημότεροι ναοὶ τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι οἱ ἐξῆς :

Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Λάρνακος, παρὰ τὸ χωρίον Κίτι, εὐρίσκειται ὁ περίφημος διὰ τὴν ἐξαισίαν ψηφιδωτῆν εἰκόνα τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ, ναὸς τῆς Παναγίας Ἀγγελοκτίστου. Τὸ θαυμάσιον αὐτὸ ψηφιδωτόν, κατεσκευασμένον ἐξ ὑαλίνων κύβων ἢ ψηφιδῶν πολυχρῶμων μετὰ ζωηροῦς, ἀλλ' ἁρμονικῶς χρωματισμοῦς, παριστᾷ τὴν Θεοτόκον βρεφοκρατοῦσαν εἰς φυσικὸν μέγεθος. Δεξιᾷ τῆς Θεομήτορος ἵσταται ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ, οὐρανίας χάριτος καὶ ὄραιότητος. Ἡ ἐξωτερικὴ κατασκευὴ τῶν θυρῶν, παραθύρων, τρούλλων καὶ ἄλλων μερῶν τοῦ ναοῦ, εἶναι ἀπλή, χωρὶς τὸν ἐξεζητημένον διάκοσμον τῶν βυζαντινῶν ναῶν τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου, μετὰ τὰ πολ-

6. Γ. Σωτηρίου: «Χριστιανικὴ καὶ βυζαντινὴ ἀρχαιολογία», ἐν Ἀθήναις 1942, τ. Α', σελ. 368.

7. J. Hackett — X. Παπαϊωάννου, ἐ. ἀ. σ. 41 κ. ἐ. — Φίλιου Ζαννέτο: «Ἱστορία τῆς νήσου Κύπρου». Ἐν Λάρνακι 1910, Α', σ. 497.

8. Ἰωήλ, Χρονογραφία, Migne P. G. CXXXIX, σ. 264 — Κεδρηνός, Migne CXXI, σ. 673 κ. ἀ.

9. Γ. Σωτηρίου: «Ὁ ναὸς καὶ ὁ τάφος τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα...», Κυπριακαὶ Σπουδαί, τ. 1ος, Λευκωσία 1937, σ. 186 κ. ἐ.

10. Γ. Σωτηρίου, ἐ. ἀ. Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 6 (1931), σ. 483.

λαπλᾶ τόξα και τὴν κεραμοπλαστικὴν διακόσμειν. Οἱ τροῦλλοι εἶναι κάπως πεπεσμένοι με τέσσαρα παράθυρα.

Παρόμοιοι ναοὶ, ἀνήκοντες εἰς τὸν 10ον, 11ον καὶ 12ον αἰῶνα, εἶναι ἡ Χρυσαιλιώτισσα Λευκωσίας, ὁ ἅγιος Νικόλαος τῆς Στέγης, εἰς τὴν τοποθεσίαν «Κακοπεριά», ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Καρκώτου ποταμοῦ. Ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου Νικολάου, θαυμασίας τέχνης, ἐξωγραφισμένη ἐπὶ μεμβράνης καὶ κεκολλημένη ἐπὶ σανίδος, ἔχει 2 μ. ὕψος καὶ 1,50 μ. πλάτος. Ὁ ἅγιος εἰς φρικτὸν μέγεθος φέρει ἀρχιερατικὴν στολὴν. Ὁ τροῦλλος εἶναι κατάγραφος με τὸν Παντοκράτορα εἰς μέγα σχῆμα, ὡς καὶ ὅλαι αἰ πλευραὶ τῶν τοίχων. Εἰς τὸ κτιστὸν τέμπλον σώζονται δύο τοιχογραφαὶ τῶν κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Ἡ τεχνολογία τῶν τοιχογραφιῶν συνδέεται με τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Ἀνατολήν.

Εἰς τὸν ἴδιον τύπον ἀνήκουν ἐπίσης ὁ ἅγιος Ἡρακλείδιος, εἰς ἑσὶν Καλοπαναγιώτη, ἀριστερὰ τοῦ ὁποίου προσετέθη ἀργότερον καὶ ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Λαμπαδιστοῦ, μετὰ τῆς ὁμωνύμου μονῆς. Ἡ ὄροφῆ εἶναι κυλινδρική καὶ ὁ κεντρικὸς τροῦλλος βαίνει ἐπὶ τεσσάρων στρογγύλων κίωνων καταγράφων, ὅπως εἶναι καὶ δόκλιμος ἡ ἐκκλησία. Τὸ ξυλόγλυπτον τέμπλον εἶναι θαυμασίας τέχνης καὶ σπανίας ξυλόγλυφης, τοῦ 14ου—15ου αἰῶνος. Κατὰ τὸν Vogt ἡ τέχνη τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὴν τέχνην τοῦ ναοῦ τῆς Καπνικαρέας Ἀθηνῶν. Ἄλλοι ναοὶ τοῦ αὐτοῦ περιπτου τύπου εἶναι ἡ Χορτακιώτισσα, παρὰ τὸ χωρίον Σωτεῖρα, ὁ ναὸς τοῦ Ἀρχαγγέλου τῆς Γυαλούσης, ὁ ναὸς τοῦ Σταυροῦ εἰς Πελέντρι, τῆς Χρυσελευσίου, εἰς τὸ χωρίον Ἐμπα, ὁ κομψὸς ναὸς τῆς Κερυνείας κ. ἄ.

Ἄλλος τύπος ναῶν εἰς Κύπρον εἶναι ὁ μονόκλιτος με τροῦλλον (Kuppelhalle) καὶ με βαθεῖας κόγχας εἰς τοὺς τοίχους. Οἱ ἀρχαιότεροι ναοὶ τοῦ τύπου αὐτοῦ εἶναι εἰς τὴν Ἀφέντρια καὶ τὴν Κανακαρικιὰν τῆς Καρπασίας, οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν πιθανῶς εἰς τὴν πρώτην χιλιετηρίδα, οἱ δύο δὲ ὠραῖοι ναοὶ τῆς Μονῆς Χρυσοστόμου χρονολογοῦνται εἰς τὸν 11ον—12ον αἰῶνα. Τοῦ ἴδιου τύπου εἶναι καὶ ὁ σπου-

δαίτατος διὰ τὰς τοιχογραφίας του ναὸς τῆς Παναγίας τῆς Χρυσοπολιτίσης ἢ Καθολικῆς εἰς Κούκλια. Ἔχει καμαρωτὴν στέγην βασταζομένην ὑπὸ δύο ὑψηλῶν ἀψίδων καὶ δύο νάρθηκας, δυτικὸν καὶ νότιον. Εἰς τὸ ἱερόν, τὸν βόρειον, δυτικὸν καὶ νότιον τοῖχον σώζονται τμήματα τοιχογραφιῶν τοῦ 11—12ου αἰῶνος, εἰς τὸν τροῦλλον δὲ τμήματα τεραστίας εἰκόνος τοῦ Παντοκράτορος κάτωθεν τοῦ ὁποίου εἰκονίζονται ἄγγελοι καὶ ἀπόστολοι. Θαυμάσια εἶναι αἱ εἰκόνες καὶ τοῦ ξυλόγλυπτου τέμπλου, ὁ μανδύας δὲ τῆς Θεοτόκου εἶναι κοσμημένος με πολυτίμους λίθους, κλαδίσκους ἀμπέλου, ἀνθέων κλπ. ὠραιότητος τέχνης τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων. Ἄλλοι ναοὶ αὐτοῦ τοῦ τύπου εἶναι τῆς Παναγίας τοῦ Κάμπου, τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου εἰς τὸ Κολόσσι, ἔξωθεν τῆς Λεμεσοῦ κ. ἄ.

Εἰς τὴν Κύπρον ἀπαντᾶται ἐπίσης καὶ ὁ ὀκταγωνικὸς τύπος τοῦ Δαφνίου, ὁ ὁποῖος ἀντιπροσωπεύεται με δύο κυρίως ναοὺς: τὸν μεγαλοπρεπῆ βυζαντινὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἰλαρίωνος,¹¹ παρὰ τὴν Κερύνειαν, καὶ με τὸν τεράστιον ναὸν τοῦ Ἀντιφωνητοῦ.

Ὁ ἅγ. Ἰλαρίων, ἐκ τοῦ ὁμωνύμου διασήμου ἀσκητοῦ τοῦ 4ου αἰῶνος, εἶναι ἐκτισμένος εἰς τὸ ἀπόκρημον καὶ δυσπρόσιτον ὁμώνυμον ὄρος, καὶ δεσπόζει τῆς βορείου ἀκτῆς καὶ τῆς πόλεως Κερυνείας. Ὁ ἐπιβλητικὸς βυζαντινὸς ναὸς εἶναι ἐν μέρει ἠρειπωμένος καὶ δύναται νὰ χρονολογηθῆ τὸν 11ον αἰῶνα.

Ἡ ἐκκλησία καὶ μονὴ τοῦ Ἀντιφωνητοῦ, με ὀγκώδεις κτιστοὺς κίονας, εἶναι μονόκλιτος καὶ μονόθολος, ἴσως τοῦ 12ου αἰῶνος. Σώζεται εἰς καλὴν κατάστασιν τὸ ἐπιχρυσωμένον ξυλόγλυπτον τέμπλον, τοῦ 16ου—17ου αἰῶνος.

Ὁ ναὸς καὶ ἡ μονὴ τῆς Παναγίας τῆς Ἀψιδωτίσης (ἐκ τῆς ἀψίδος ὅπου εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος) εἶναι ἐκ τῶν παλαιότερων καὶ ὠραιότερων βυζαντινῶν. Εἰς καλὴν κατάστασιν σώζεται τὸ τρίκογχον ἱερόν καὶ τμήματα τοιχογραφιῶν καὶ πολλὰ

11. Cam. Enlart: «L' art gothique... en Cypre», Paris 1899, ἰδὲ An. Michel: «Histoire de l' art», Paris 1922, τ. II, μέρος πρῶτον, σ. 122, (ὑπὸ C. Enlart).

ἄλλαι εἰκόνες, καὶ ἰδίως τῆς Παντανάσσης εἰς τὴν θολωτὴν κεντρικὴν κόγχην· εἰκονίζεται εἰς μεγάλο σχῆμα μὲ τὰς χεῖρας ἀνυψωμένας εἰς τὸν οὐρανὸν εἰς στάσιν προσευχῆς. Εἰς τὴν μητρόπολιν Κερυνείας ἀνήκει καὶ ἡ λεγομένη Ἀχειροποίητος ἐκκλησία, ἡ ὁποία εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὸ Ἅγιον Μανδῆλιον, δηλ. τὴν Ἀχειροποίητον εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τὸ ἱερὸν καὶ τὸ δάπεδον τοῦ κυρίως ναοῦ διατηροῦνται τμήματα θαυμασίου ψηφιδωτοῦ, ἀπὸ μαρμάρου πολυχρώμα ψηφοθετήματα, διαφόρων γεωμετρικῶν σχημάτων.

Ὁ τύπος τῆς μονοκλίτου θολωτῆς βασιλικῆς ἀντιπροσωπεύεται εἰς τὴν Κύπρον μὲ τὸν ὠραῖον βυζαντινὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῆς Ἀσίνου (ἀρχαία Ἀσίνη), ἡ ὁποία ἰδρῦθη ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ καὶ εὐρίσκεται εἰς μονήρη θέσιν ἐντὸς τοῦ δάσους «ἀδελφοί». Ἔχει διπλὴν ἡμισφαιρικὴν ὀροφήν, μὲ ὅπτας ἐγχωρίους κεράμους, νάρθηκα μὲ πλαγίας κόγχας (χοροῦς) καὶ χρονολογεῖται, ἀπὸ τὰς ἐπιγραφὰς τῶν τοιχογραφιῶν, τὸ 1106. Ἡ Παναγία τῆς Ἀσίνου εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου κατάγραφος ναὸς καὶ δὲν ἀκολουθεῖ τὴν αὐστηρὰν βυζαντινὴν εἰκονογραφίαν, ἀλλ' ἔχει καὶ ἰδιάζοντας χαρακτῆρας, μὲ τὴν προσθήκην ἐγχωρίων ἁγίων, παραστάσεις πελωρίων ἀρχαγγέλων εἰς ὑπερφυσικὸν μέγεθος, ἰδιάζοντας τύπους θαυμάτων, τελετῶν κλπ.

Ἐπάρχουν καὶ ἄλλα πολλὰ ἀκόμη βυζαντινὰ μνημεία εἰς τὴν Κύπρον, τὰ ὁποία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναφερθοῦν εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον. Τὰ ἀναφερθέντα ὅμως ἀποτελοῦν τὰ σπουδαιότερα καὶ ὠραιότερα ἐκ τῶν μνημείων τῆς βυζαντινῆς περιόδου εἰς τὴν Κύπρον (330—1191). Αἱ ἀρχαῖαι βυζαντιναὶ καὶ μεγαλοπρεπεῖς ἐκκλησῖαι πολλῶν σημαντικῶν καὶ περιφημῶν μονῶν τῆς Κύπρου, ὅπως ἡ ἱστορικὴ μονὴ τοῦ Κύκκου¹², ἡ ἀνασπαστάσις συνδεδεμένη μὲ τὴν πολυκύμαντον ἱστορίαν τῆς ἡρωικῆς νήσου, τοῦ Μαχαιράδου, τῆς Χρυσοροϊατίσσης¹³, τῆς Τροοδιτίσσης, τοῦ ἁγίου Μάμαντος Μόρφου καὶ ἁγίου Παντελεήμονος ἀνεκαινίσθησαν ἐκ βάθρων λόγῳ

φθορᾶς χρόνου, ἐπιδρομῶν καὶ κυρίως πυρκαϊῶν. Ἐκτὸς δὲ μερικῶν εἰκόνων καὶ ἀρκετῶν ἄλλων ἱερῶν κειμηλίων οὐδὲν ἄλλο σώζεται εἰς αὐτὰς ἐκ τῆς βυζαντινῆς περιόδου¹⁴.

Τὰ βυζαντινὰ μνημεία τῆς Κύπρου συγκαταλέγονται εἰς τὴν ἀνατολικὴν σχολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάγονται καὶ ἡ Κρήτη μὲ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἡ μεσημβρινὴ Ἰταλία καὶ ἡ Σικελία. Γενικῶς οἱ βυζαντινοὶ σταυροειδεῖς ναοὶ τῆς Κύπρου χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 10ου αἰῶνος, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Αὐτοκράτωρ Νικηφόρος Φωκᾶς ἐξεδίωξε τοὺς Ἀραβὰς ἐκ τῆς νήσου (940), μέχρι τῆς καταλήψεως τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Φράγκων (1191—1194). Γενικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ναῶν τούτων εἶναι τὰ ἑξῆς¹⁵:

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι τετράγωνοι ἢ συνηθέστερον ἐπιμήκεις κατὰ τὸ σχῆμα, ἀνήκοντες εἰς τὸν τετράστιλον ἀνατολικὸν τύπον, μὲ κτιστοὺς κατὰ κανόνα πεσσοὺς ὡς στηρίγματα τοῦ τρούλλου. Περισσότερον διαδεδομένος εἰς τὴν Κύπρον, διὰ μεγάλους ναοὺς, εἶναι ὁ μονόκλιτος ἐπιμήκης τύπος, μὲ τοὺς πεσσοὺς προσκεκολλημένους εἰς τοὺς τοίχους.

Συμφώνως πρὸς τὰς ἀνατολικὰς μεθόδους καὶ μορφὰς οἱ κυπριακοὶ ναοὶ κτίζονται ἀποκλειστικῶς διὰ λίθων. Οἱ τρούλλοι καὶ αἱ ἀψίδες ἔχουν κυκλικὰ σχήματα, τοὺς τοίχους γυμνοὺς καὶ συμπαγεῖς καὶ σχεδὸν χωρὶς παράθυρα, τὰ ὁποία συνήθως περιορίζονται ἀνὰ ἓν εἰς τὰς ἀψίδας καὶ τέσσαρα εἰς τὸν τρούλλον. Ἰδιάζοντα χαρακτῆρα εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Κύπρου, ὅπως καὶ εἰς τοὺς ναοὺς πολλῶν νήσων τῆς Ἑλλάδος, ἀποτελεῖ ἡ ἔλλειψις κεράμων εἰς τὰς στέγας. Οἱ θόλοι ἐπιχρίονται ἐξωτερικῶς διὰ κονιάματος.

Οἱ ἀρχαιότεροι σταυροειδεῖς ναοὶ τῆς Κύπρου, τοῦ 10ου καὶ 11ου αἰῶνος, σχε-

13. Ἰδέ, Λοῖζου Φιλίππου — Ἱερ. Περιεριστιάνη: «Ἱερὰ μονὴ Χρυσορογιατίσσης», Πάφος 1935.

14. Ἰδέ, Νεάρχου Κληροῖδη: «Μοναστήρια στὴν Κύπρον». Λευκωσία.

15. Ἰδέ, Γ. Σωτηρίου: «Χριστιανικὴ καὶ βυζαντινὴ ἀρχαιολογία», ἔ. ἀ. σ. 442 κ. ἔ.

12. Ἰδέ, Ν. Γ. Κυριαζῆ: «Ἱστορία τῆς ἱερᾶς μονῆς Κύκκου», Λάρναξ 1949.

τίζονται πολύ πρὸς τὴν τέχνην τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐξωτερικῶς κοσμοῦνται διὰ λιθίνων ἀβαθῶν ἀψιδωμάτων, ὅπως εἶναι ὁ ὄραϊος ἠρειπωμένος ναὸς τοῦ ἁγίου Τρύφωνος εἰς τὴν παραλίαν τῆς Καρπαθίας καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἀρχαγγέλου Αἰγιαλούσης.

Κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα παρατηρεῖται εἰς μερικοὺς ἐξέχοντας ναοὺς, ἐξ ἐπιδράσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περιορισμένη χρῆσις ὀπτοπλίνθων, κεράμων εἰς τὰς στέγας, μεγάλων καὶ πολλῶν παραθύρων εἰς τὸν τρουῖλλον, διὰ περισσότερον φωτισμὸν καὶ ἄλλα.

Ἡ μεγάλη σημασία τῶν βυζαντινῶν μνημείων τῆς Κύπρου δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Σπουδαιότατῃ εἶναι καὶ ἡ ζωγραφικὴ εἴτε ὡς τοιχογραφία εἴτε ἐπὶ τῶν φορητῶν ξυλίνων εἰκόνων. Περιφῆμα ἐπίσης εἶναι καὶ τὰ διασωθέντα ἐλάχιστα ψηφιδωτὰ τῶν ναῶν Ἀγγελοκτίστου καὶ Κανακαρχᾶς.

Εἰς τὴν ζωγραφικὴν τῆς Κύπρου ἀπαντᾶται ἡ μοναχικὴ λεγομένη σχολή, ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀναφερόμενα ὀνόματα μοναχῶν καὶ ἱερέων ζωγράφων. Ἡ σχολὴ αὐτὴ παρουσιάζει μεγάλο ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ζωγραφικῆς τῆς νήσου. Ἀποδεικνύει δὲ ὅτι ἡ κυπριακὴ τέχνη ἀκολουθεῖ αὐστηρῶς τὴν βυζαντινὴν ἀνατολικὴν παράδοσιν. Καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν ἀκόμη τοῦ 13ου καὶ 14ου αἰῶνος συνεχίζεται ἡ μοναχικὴ σχολή. Ἀξιόλογα δείγματα εἶναι ὁ μικρὸς ναῖσκος, εἰς τὸ ὄραϊον χωρίον Μοντουλά, ὅπου διασώζονται ἄθικτοι αἱ τοιχογραφίαι του (1280), ὁ ναὸς τοῦ Πεδουλά (1435) κ. ἄ.

Αἱ φορηταὶ εἰκόνες εἶναι πολυτιμότεραι καὶ σπουδαιότεραι καὶ δύνανται, ὅταν συν-αθροισθοῦν καὶ καθαρισθοῦν, νὰ ἀποτελέσουν ἓνα ἄριστον κυπριακὸν μουσεῖον. Μερικαὶ ἐξ αὐτῶν εἶναι καθαρῶς βυζαντιναὶ καὶ ἄλλαι διατηροῦν ἀμυγῆ βυζαντινὴν τεχνολογίαν καὶ δύνανται νὰ χρονολογηθοῦν ἀπὸ τοῦ 13ου—16ου αἰῶνος καὶ ἄλλαι ἀνήκουν εἰς τὸν ἀρχαῖκόν δυτικὸν τύπον ἢ εἰς τὸν ἐξαιρετὸν φραγκοβυζαντινὸν συγκερασμόν.

Ἀπὸ τοῦ 13ου καὶ κυρίως ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος καὶ ἐξῆς, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἀρχίζει ἡ φραγκικὴ ἐπίδρασις εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἄλλα μνημεία τῆς Κύπρου, εἰσάγεται τὸ ὀξυκόρυφον τόξον καὶ πλείστα ἄλλα φραγκικὰ στοιχεῖα καὶ συντίθεται ὁ φραγκοβυζαντινὸς κυπριακὸς ρυθμὸς, ὁ ὁποῖος ἀντιπροσωπεύεται μὲ ἐξαιρετὰ μνημεία εἰς τὴν νήσον¹⁶.

Γενικῶς ἡ ἀξιολογώτατῃ ποικίλῃ τέχνῃ τῆς ὑποδούλου καὶ αἰματοβαμμένης νήσου δὲν εἶναι γνωστὴ, ἀκριβῶς ἐξ αἰτίας τῆς μακροαῖωνος δουλείας τῆς. Πιστεύομεν, ὅτι πολὺ σύντομα ἢ ἀπελευθέρωσις τῆς ἑλληνικῆς Κύπρου θὰ ἐπιτρέψῃ καὶ τὴν λεπτομερῆ μελέτην τῆς ὅλης τέχνης τῆς ὄραϊας αὐτῆς νήσου μας¹⁷.

ΕΛΕΝΗ Ε. ΚΟΥΚΚΟΥ

16. Περὶ αὐτῶν ἰδὲ τὸ ἀναφερθὲν δίτομον ἔργον τοῦ Camille Enlart.

17. Σπουδαιότατῃν συμβολῆν εἰς τὴν γνωρίμιαν τῆς τέχνης τῆς Κύπρου παρέσχε τὸ ἐξαιρετὸν καὶ καλλιτεχνικώτατον ἔργον τῆς Ἀθηνᾶς Γ α ρ σ ο ὄ λ η: «Κύπρος», Ἀθῆναι 1955.

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΑΛΟΤΡΙΩΣΕΩΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ἡμετέρου θεσμοῦ προϋποθέτει τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ιδιοκτησίας. Συνεπῶς, προεχόντως, δεόν νὰ ἐρευνηθῇ ποία ἡ θέσις αὐτῆς εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἀπαρνέεται τὴν ιδιοκτησίαν. Ἐφ' ὅσον ὁ Χριστιανισμὸς διακηρύσσει τὴν ἀποστολὴν τῆς ιδιοκτησίας, σημαίνει, ἀναντιρρήτως, ὅτι δέχεται τὸν θεσμὸν αὐτῆς. Ἐπίσης ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Ἰησοῦς στηλιτεύει τὴν κλοπὴν ἐξάγεται, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀποδέχεται τὴν ιδιοκτησίαν, διότι, ἄλλως, ἡ κλοπὴ δὲν θὰ ἦτο ἠθικὸν παράπτωμα⁽¹⁾. Ἀπαρνέεται ὁ Χριστιανισμὸς μόνον τὴν κακίην⁽²⁾ χορῆσιν αὐτῆς. Θετικῶς διδάσκει, ὅτι ἡ ιδιοκτησία πρέπει, μετὰ τὴν ἰκανοποίησιν τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν τοῦ ιδιοκτήτου, νὰ τεθῇ εἰς τὴν διάθεσιν⁽³⁾ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ κοινωνικοῦ καλοῦ, εἰδικώτερον, τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης ἥτοι: ἡ ιδιοκτησία ὑποχρεώνει ἢ, ὡς λέγει, τὸ Σύνταγμα τῆς Weimar, ἄρθρον 153 παράγρ. 3: Das Eigentum Verpelichtet, οὕτω καὶ ἄρθρ. 14 παράγρ. 3 Συν)τος τῆς Δυτικῆς Γερμανίας τοῦ 1949. Αἱ διατάξεις αὗται ἀποτελοῦν, ἀσφαλῶς, ὄχι τι τὸ νέον, ἀλλ' εἶναι ἡ ἀκτινοβολία τῆς χριστιανικῆς

διδασκαλίας εἰς τὴν περὶ ιδιοκτησίας σύγχρονον ἀντίληψιν. Τὸ αὐτὸ ρητέον καὶ διὰ τὴν ἐν Γαλλίᾳ σημερινὴν περὶ ιδιοκτησίας ἀντίληψιν, καθ' ἣν ἡ ιδιοκτησία ἀποτελεῖ κοινωρικὴν λειτουργίαν (Fonction sociale)⁽⁴⁾. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1897 τὸ ἐν Λειψία συνεληθὸν Εὐαγγελικὸν - Κοινωνικὸν Συνέδριον, διεκήρυξεν, ὅτι «ἡ ιδιοκτησία κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον δεόν νὰ τεθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου». Παρομοίως ἀποφάσεις βλέπομεν εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Bethel τῆς Γερμανίας (1924) καὶ τὸ μήνυμα τοῦ Παγκοσμίου Χριστιανικοῦ Συνεδρίου τῆς Ὁξφόρδης (1937)⁽⁵⁾. Καταναγκασμὸν ὅμως πρὸς πώλησιν τῶν ὑπαρχόντων, ἐπὶ σκοπῷ πραγματώσεως τῆς κοινωνικῆς ἀποστολῆς τῆς ιδιοκτησίας, δὲν ἀναγνωρίζει ὁ Χριστιανισμὸς, καθ' ὃ στηριζόμενος μόνον εἰς τὸ αὐθόρμητον τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ μόνον ἐπιταγῆς: ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἐλθέτω. Θὰ ἠδύνατο, ὄθεν, νὰ θεωρηθῇ ὁ θεσμὸς τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλοτριώσεως, ὡς μὴ συμβιβαζόμενος πρὸς τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα. Τοῦτο ὅμως δὲν θὰ ἦτο ὀρθόν. Πράγματι, καθ' ἃ κρατεῖ εἰς τὸ δίκαιον τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλοτριώσεως, διὰ νὰ εἶναι αὕτη ἐγκυρος δεόν νὰ προηγηθῇ ἔρευνα παρὰ τῆς Διοικήσεως, μήπως ὁ σκοπὸς τῆς ἡμπορεῖ νὰ ἐπιτευχθῇ κατόπιν ο ἰ κ ε ι ο θ ε λ ω ς⁽⁶⁾

1. Τὴν ἐπιτυχὴ ταύτην παρατήρησιν διατυπώνει ὁ κ. Π. Μερτικόπουλος, βλ. «Τὸ Κοινωνικὸν Πρόβλημα καὶ ὁ Χριστιανισμὸς» (1951) σ. 119—120. Τὸν πλοῦτον στηλιτεύει ὁ Μέγας Βασίλειος καὶ ὄχι τὴν ιδιοκτησίαν βλ. Στεφανίδην αὐτόθι σελ. 167, Λουκᾶ ιθ' παράγρ. 8, 9 καὶ σχόλια αὐτῶν ὑπὸ Π. Μερτικοπούλου αὐτόθι, Παῦλος, Πρὸς Ῥωμαίους β' παράγρ. 21 βλ. Λογοθέτην αὐτόθι.

2. Βλ. Στεφανόπουλον εἰς «Κοινωνικὸν πρόβλημα καὶ Χριστιανισμὸς» (Χριστ. κοινωνικοῦ κύκλου) (1951) σελ. 33, Μπρατσιώτην, αὐτόθι σελ. 114—115, Π. Μερτικόπουλον αὐτόθι σελ. 119—120.

3. Λουκᾶ ιστ' παράγρ. 19—31, Λουκᾶ ιθ' παρ. β' πρὸβλ. Λογοθέτην αὐτόθι σελ. 105 ἐπ.

4. Βλ. τὸ περὶ Δικαίου ἀναγκαστικῆς ἀπαλοτριώσεως βιβλίον μου I (1954) σελ. 4 σημ. 3. Διὰ τῆς ἐν τῷ κεμένῳ ἀπόψεως ἐγκατελείφθη ἡ περὶ ἐροτήσεως τῆς ιδιοκτησίας διάταξις τοῦ ἄρθρου 17 τῆς Declaration, τοῦ 1789, διακηρυσσοῦσης τὴν ιδιοκτησίαν «droit sacre». Οὕτω καὶ ἡ ἀποφῆς τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, Πλάτωνος Νόμοι, Βιβλίον Η'.

5. Περὶ πάντων τούτων βλ. Μπρατσιώτην αὐτόθι.

6. Βλ. τὸ αὐτὸ βιβλίον μου σελ. 15 σημ. 25.

προσφερομένου παρὰ τοῦ ἰδιοκτῆτου ἀκινήτου καί, ἐν ἀρνήσει τούτου, νὰ προβῆ ἡ Διοίκησις εἰς κήρυξιν ἀπαλλοτριώσεως. Ἡ τοιαύτη προδικασία τῆς κηρύξεως τῆς ἀπαλλοτριώσεως δὲν εἶναι τι πλήρως σύμφωνον μὲ τὰς ἄνω ἀρχάς τοῦ Χριστιανισμοῦ; Ἐάν, βέβαια, ἡ ἄρνησις τοῦ ἰδιοκτῆτου δὲν καμφθῆ, δὲν μένει εἰμὴ ὁ ἐξαναγκασμός διὰ τῆς νομίμου ὁδοῦ. Ὁ θεσμός ἡμῶν θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῆ, ὅτι δὲν συμβιβάζεται, εὐκόλως, πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, διότι οὗτος τὴν διάθεσιν τῶν ὑπαρχόντων θέλει ἄνευ ἀποζημιώσεως, (βλ. Ματθαίου ιθ' παράγρ. 21), διότι, ἂν οὗτος τὴν ἤθελεν, ἐπὶ ἀποζημιώσει, οὐδὲν θὰ προσέθετεν ὡς ἠθικὴ διδασκαλία. Διότι ἡ ἀποζημιώσις κατὰ τὸν Χριστιανισμόν ἐπὶ μᾶς ἠθικῆς πράξεως, ὡς ἡ ἄνω διάθεσις τῶν ὑπαρχόντων, εἶναι μόνον ἠθικὴ, ἥτοι ἡ ἱκανοποίησις τοῦ πράττοντος κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ ὑπόσχεσις τῆς θρησκείας περὶ μελλούσης ἀνταμοιβῆς: «καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῶ» (Ματθαίου αὐτόθι) Ἡ ἀπαλλοτριώσις, ἐφ' ὅσον συντελεῖται διὰ τῆς καταβολῆς ἢ καταθέσεως πλήρους⁽⁷⁾ ἀποζημιώσεως, ὡς προβλέπει τὸ ἄρθρον 17 τοῦ Συν)τος, καὶ ὡς τοῦτο ἐρμηνεύεται σήμερον, τόσον παρὰ τῆς ἑλληνικῆς νομολογίας καὶ τῆς ἐπιστήμης, δὲν ἀντιμετωπίζει ὀξέως τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα. Ἀλλὰ αἱ ἀπαλλοτριώσεις αἰ κηρυσσόμεναι κατὰ πα-

ρέγκλισιν⁽⁸⁾ τοῦ Συν)τος (ἄρθρα 119 Συν)τος 1927 κλπ), καθ' ἃ, ὡς ἀποζημιώσεις προβλέπεται ὄχι πλήρως, ἀλλὰ μέρος τῆς πλήρους τοιαύτης, δὲν συμβιβάζονται πρὸς τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐκ λόγων ἀδηρίτου κοινωνικῆς ἀνάγκης (ἀποκατάστασις τῶν ἀθρόως εἰσρευσάντων προσφύγων, θυμάτων τῆς μικρασιατικῆς ἀτυχίας 1922) δὲν ἀκολουθεῖται παρὰ τοῦ Κράτους. Ἡ συνταγματικότης τῶν τοιούτων ἀπαλλοτριώσεων δὲν ἀμφισβητεῖται, διότι, κατὰ συνταγματικὴν ἐπίτρεψιν, προβλέπεται μειωμένη ἀποζημιώσις, μὴ τηρουμένου ἐνταῦθα τοῦ θεμελιώδους ἄρθρου 17 τοῦ Συν)τος. Πάντως, παρὰ τὰς ἀνωτέρω παρατηρήσεις μας, ἀναμφισβήτητον εἶναι, ὅτι ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία, διὰ τῆς δεούσης τοποθετήσεως τῆς ἰδιοκτησίας εἰς τὰ ἱερά της πλαίσια, διεμόρφωσε τὸ κατάλληλον φιλοσοφικὸν κλίμα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως, μέχρι τῆς σημερινῆς μορφῆς του εἰς τὸν διεθνῆ πολιτικὸν ὀρίζοντα.

Πράγματι, διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ ἀρχικοῦ ὅρου «δημοσία ἀνάγκη» διὰ τοῦ πολὺ εὐρύτερου ὅρου «δημοσία ὠφέλεια»⁽⁹⁾ κατωρθώθη, ὥστε ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσις νὰ ἀναχθῆ εἰς θεσμόν πρωταρχικῆς σημασίας, καλύπτοντα μέγιστον ποσοστὸν τῆς κρατικῆς δραστηριότητος, ἀλλὰ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ καθόλου ἑνδιαφέροντος. Καὶ ἡ κατάκτησις αὐτῆ εἶναι, ἀναντιρρήτως, κατάκτησις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

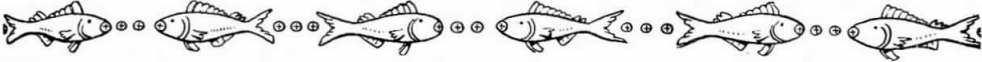
Π. Μ. ΚΟΡΔΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Συμβ. Ἐπικρατείας 1023)49, 1016)56, Duez—Debeyre: Traite de droit administratif (1952) παραγρ. 1117.

7. Βλ. τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος πολυτίμους ἀπόψεις τοῦ Ἀντιπροέδρου Συμβ. Ἐπικρατείας Π. Μερτικοπούλου εἰς «Κοινωνικὸν πρόβλημα καὶ Χριστιανισμός» (1951 σελ. 119—120), βλ. καὶ Ἀγαπητίδην, «Χριστιανικὰ πλαίσια οικονομικῆς ζωῆς» σ. 10.

8. Βλ. τὸ αὐτὸ βιβλίον μου I, σελ. 82, II, σ. 207, 220 κλπ.

9. Βλ. τὸ αὐτὸ βιβλίον μου, I, σελ. 9 σημ. 1.

ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΟΣ

Θέμα μας ήταν τὸ πόσο δύσκολο εἶναι νὰ ἐξακριβώσης τί ἀληθινὰ συνέβη, πίσω ἀπὸ ὅσα λέγονται, ἀκούγονται ἢ κι' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἀπρόσεκτα ὑποθέσαμε ὅτι γίνονται γύρω μας.

Καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς συνομιλητὰς διηγῆθηκε ἕνα σχετικὸ πάθημά του :

★

“Ἐνα ἀπόγευμα ἦλθε στὸ σπίτι μου συγχυσμένη μιά μακρυνὴ συγγενισιά μου. Μόλις ἤσυχασε λίγο, σκούπισε μὲ τὸ μαντήλι τῆς τὸ νοτισμένο μέτωπό τῆς, ἀνάσανε βαθεῖα καὶ μοῦ ἀνεκοίνωσε τὸ νέο :

— Τὴν ἐγκατέλειψε...

— Ποιά;

— Τὴν ἀδελφή μου, τὴν Μερόπη...

— Ποιός;

— “Ἐ, ποιὸς ἄλλος, ὁ ἀντρας τῆς...”

Δὲν ἦταν καὶ τόσο αὐτονόητο. Ἦταν παντρεμένοι δέκα χρόνια εἶχαν κάνει δυὸ-τρὶα παιδιὰ καὶ δὲν εἶχαν ἀκούσει ὡς τώρα τίποτα δυσάρεστο γι' αὐτοὺς.

— Καὶ ποῦ θρίσκειται τώρα;

— Μπορεῖς νὰ μάθης; “Ἀχ, ἀφῆσέ μας!

“Ἀτυχή πού στάθηκε αὐτὴ ἡ Μερόπη, νὰ πέση στὰ χέρια ἐνὸς τέτοιου τυράννου, ἐνὸς ἀσυνείδητου, ἐνὸς σαδιστή...”

“Ἐμεινα κατὰπληκτος μὲ τίς νέες ἀποκαλύψεις.

— Τί μοῦ λές!

— Μάλιστα εἶχε φθάσει στὸ σημεῖο καὶ νὰ τὴν δέρνη! Τέτοιος πού εἶναι αὐτὸς μπορεῖ καὶ νὰ μᾶς τὴν σκοτώσῃ!

“Ἀγανάκτησα κι' ἐγὼ μὲ τὴ σειρά μου. “Ἄν τὸν εἶχα μπροστά μου, δὲν ξέρω τί θὰ ἔκανα... Κι' ὅς μὴν ἦμουν πιά νέος!

— Τὸν ἀνανδρὸ!... Νὰ χτυπήσῃ μιά γυναῖκα χωρὶς ἀφορμὴ!

— Ἄφορμὴ; Καμμία!...

— Καὶ τί σκέπτεσθε τώρα;

— Δὲν μένει τίποτε ἄλλο, τὸ διαζύγιο...

“Ἀλλὰ χωρὶς νὰ γίνῃ ἄρρυθος καὶ σκάνδαλο. Θὰ μᾶς βοηθήσης, νὰ δῆς τοὺς δικούς του ἢ καὶ τὸν ἴδιο, νὰ τὰ κανονίσετε.

“Ἰσὼς χρειασθῆς καὶ γιὰ μάρτυρας...”

— Πολὺ εὐχαρίστως!

Εἶχα πεισθῆ γιὰ τὸ χάλι του...

★

Τὴν ἄλλη μέρα ἡ συγγενῆ μου ἦλθε νὰ συνεννοηθοῦμε καλύτερα. Τὴν συνώδευε καὶ ὁ ἀδελφός τῆς. “Ἦτανε θηρίο ἀπὸ τὸν θυμὸ του. Μὲ πολὺ κόπο πρέπει νὰ τὸν

συγκρατοῦσε ἀπὸ «δυναμικὲς» ἐνέργειες :

— Δὲν ξέρει ὁ παλιάνθρωπος ἀπὸ ποῦθε εἴμαστε ἐμεῖς... “Ὅτι δὲν τὰ σηκώνομε αὐτά...”

“Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν δυναμικότητα ἔδειχνε ὅτι ἦτανε καὶ καλὰ πληροφορημένος :

— “Ξέρω ἐγὼ τί κρύβεται πίσω ἀπὸ τὴ στάσι του αὐτῆ...”

— “Ἄ! Γιὰ λέγε νὰ μάθω κι' ἐγὼ...”

— Σερσέ λα φάμ!...

— “Υπάρχει ἄλλη γυναῖκα στὴ μέση;

— Μ-μ-μάλιστα!

Φωτίστηκα.

— “Ἀφοῦ εἶναι ἔτσι, ἐξηγεῖται ἡ ἀλλαγὴ, ἡ τρέλλα του. “Ἀλλὰ καὶ ἐκείνη ἡ κακούργα πάλι, νὰ πᾶν νὰ μπλέξῃ ἕνα παντρεμένο ἄνθρωπο μὲ τρία παιδιὰ;

— Κι' αὐτὴ θέλει σκότωμα...

Φώναξε ὁ ἀδελφός τοῦ θύματος, χτυπώντας τὸ τραπέζι μὲ δύναμι.

— Κι' αὐτὴ!

Συμφώνησε καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς ἀπατημένης.

— Καὶ πῶς τὸ μάθατε;

— “Ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Μερόπη!

— Χμ! Θὰ ἔχη στοιχεῖα γιὰ νὰ τὸ λή...”

Τὴν δύστυχη κοπέλλα, τί τραῦμα γι' αὐτὴν!

★

Χρειάσθηκε νὰ «ἐνισχυθῶ» καὶ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ θῦμα, τὴν Μερόπη, πρὶν προχωρήσω στὴν ἀποστολή μου. Τὴν ὥρα πού τὴν περιμένα χτύπησε τὸ κουδούνι τῆς πόρτας μου. “Ἀλλὰ ὅταν τὴν ἀνοίξα, εἶδα κατὰπληκτος νὰ μὲ χαιρετοῦν, ἡ Μερόπη καὶ πλάι τῆς ἐκεῖνος ὁ ἔκδοτος, ὁ ἀπάνθρωπος καὶ ἀνανδρος μέλλον «τέως σύζυγος» τῆς! Ποιὰ ἦσαν τὰ συγγενικά μου καθήκοντα; Νὰ τὸν δείρω; (ἢ καὶ νὰ δαρθῶ, ἀναλόγως τῆς «φόρμας» πού θὰ εἶχε ὁ καθένας). Νὰ τοῦ γελᾶσω, νὰ κάνω πῶς δὲν γνωρίζω τὸ χάλι του;

Μὲ ἔβγαλε ἀπὸ τὸ δίλημμα δίνοντάς μου καλὸκαρδὰ τὸ χέρι κι' εὐχαριστώντας με γιὰ τὰ καλὰ μου αἰσθήματα...

— Παρακαλῶ... Καθῆκον μου!

Κατῶρθωσα νὰ τραυλίσω καὶ τοὺς ὑπέδειξα, νὰ περάσουν μέσα, νὰ καθήσουν (γιὰ νὰ συνέλθω).

Καθὼς προχωροῦσε ἐσκούνησα τὴν Μερόπη στὸ χέρι καὶ τὴν ρώτησα μὲ τὰ μάτια καὶ μὲ νοήματα, πῶς ἐδάμασε ἔτσι τὸ θηρίο καὶ τί ἔπρεπε νὰ κάνω τώρα ἐγὼ.

Ἐχτύπησε μὲ τὸν δείκτη τῆς χεῖλης τῆς γιὰ νὰ μοῦ δείξει ὅτι ἐκείνη θὰ ἀνοίγει τὴν συζήτησι. Καὶ ἐγὼ προσεφερα ἕνα τσιγάρο στὸν ἀντρα τῆς καὶ πηρα αλλο ἕνα, γιὰ νὰ ἐξωμε κι' ἐμεῖς δουλειὰ ἐν τῷ μεταξύ. Τὸ δυστυχισμένο κοριτοῖ ἀρχισε νὰ μιλαῖ μὲ ζηλευτὴ ψυχραιμία (μπράβο τῆς).

— Εἶπα ἀντὶ νὰ ελθῶ μονη μου, νὰ φέρω καὶ τὸν Νίκο, τοῦ ἠθελε καὶ αὐτὸς νὰ σὲ δῇ...

— Χάρηκα πολὺ γι' αὐτὸ!

Εἶπα ἐξακολουθώντας νὰ μὴ καταλαβαίνω πῶς τὸν ἀπακυστρωσε ἀπὸ τὸ ἀντρον τῆς Κίρκης του.

Ἡ Μερόπη τοῦ ἔδωσε μὲ μιὰ ματιὰ τὸν λόγο. Ἐκείνος μὲ πλησίασε μὲ τὴν καρτέκλα του καὶ μ' ἄγγιξε στὸ μπράτσο μ' ἐμπιστοσύνη καὶ οἰκειότητα:

— Ἄκουσέ με σὲ παρακαλῶ... Εἶναι ἀδύνατον πιά νὰ ζήσουμε μαζῇ...

Ἐκτύπησε τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλο καὶ εἶπα λυπημένως.

— Καὶ τὰ δύστυχα παιδιὰ σας; Δὲν τὰ σκέπτεσθε; Αὐτὸ εἶναι ἐγκλημα!

— Δὲν ἐννοῶ μαζῇ μὲ τὴν Μερόπη...

Ἐξήγησε ἐκεῖνος.

... Ἄλλὰ μαζῇ μὲ τὰ πεθερικά μου.

Πῆρα μιὰ θαθεῖα ἀναπνοή, ἀμφιβάλλοντας σοβαρὰ γιὰ τὶς διανοητικὲς μου δυνάμεις. Δὲν εἶχε ἐγκαταλείψει τὴν Μερόπη, δὲν ἦταν σπιτωμένος ἄλλοῦ, δὲν εἶχαν μεσολαθῆσει τόσα γεγονότα;

— Μαζῇ μὲ τοὺς γονεῖς τῆς μένετε;

Ῥώτησα μηχανικά, ἐνῶ ἐπερίττειε ἡ ἐρώτησις.

— Ὅχι μαζῇ... Αὐτὸ δὲν θὰ πῆ τίποτα. «Υπὸ τὸ κράτος» των, εἶναι τὸ ἀκριβές... Αὐτοὶ κυβερνοῦν τὰ πάντα. Ὅλα εἶναι προέκτασις τοῦ ἐγὼ των... Τὸ σπῆτι δικό τ ο υ ς, ἡ γυναῖκα μου ἡ κόρη τ ο υ ς, τὰ παιδιὰ μου τὰ ἐγγόνια τ ο υ ς... Κι' ἐγὼ; Δὲν ξέρω πιά τί εἶμαι ἐγὼ! Δηλαδή εἶμαι δυστυχὴς κάτω ἀπὸ αὐτὴ τὴν φοβερὴ πεθεροκρατία! Καὶ ἐσῆκωσα τὴ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ἐλευθερίας... ὦ Α, τοῦ Ἑλληνος ὁ πράχλος ζυγὸν δὲν ὑποφέρει!

Τὸν ὑποκριτὴ, σκέφθηκα, πᾶει νὰ θολώσῃ τὰ νερά μὲ τὸ δῆθεν ἀπελευθερωτικὸ του μέτωπο. Ἄλλὰ ἐγὼ εἶχα τὰ γεγονότα ποῦ ἦσαν εἰς θάρος του. Καὶ πῆρα τὸ αὐστηρὸ μου ὕφος:

— Καλὰ ἐσύ, ἀλλὰ ἡ Μερόπη, κάτι θὰ ἔχη νὰ πῆ κι' αὐτή...

Ἐγύρισα πρὸς τὸ μέρος τῆς γιὰ νὰ τὴν ἐνισχύσω νὰ μιλήσῃ καθαρά. Ἐκείνη ὁμως «δὲν πῆρε φωτιά» ὅπως εἶδα καὶ ἐξήγησε:

— Καϋμένε Νίκο, δὲν καταλαβαίνεις ὅτι ἀπὸ ἀγάπη φέρονται ἔτσι;

Τὴν διέκοψα, γιὰ νὰ ἀρχίσω νὰ βρῶσκω κάποτε ἄκρη:

— Μὲ συγχωρεῖς, νὰ σὲ διακόψω... Δέ-

χεσαι ὅτι οἱ γονεῖς σου φέρονται ἔτσι, ἀνεξαρτητῶς τοῦ ποῖα ελαττηρία τοὺς κινοῦν ὁ αὐτὴ τῆς διαγωγῆς τους;

Δὲν εἰσάσασε:

— Ἐ, αὐτὸ γίνεται, δὲν μπορῶ νὰ τὸ ἀρνηθῶ...

Ἰαυραδέχθηκε κι' ἐγὼ συνέχισα:

— Ἰα στασου! Γιὰ πες μου καὶ κάτι ἄλλο. Ἰον ὠλεπεις τ ὠ ρ α ἐσὺ τὸν Νίκο;

— Ἰον ὠλεπω.

— Καλὰ καὶ π ο ὦ τὸν βλέπεις;

— Σ τὸ σπιτι πού νοίκιασε...

— Γιου νοίκιασε; Ἰιου νοίκιασε... γιὰ ποῖον;

Δὲν θέλησα νὰ πῶ σωστὰ «γιὰ ποῖαν».

— Τί γιὰ ποῖον, γιὰ μᾶς τὸ νοίκιασε...

Ἀπαντήσε ἀμεσῶς ἡ Μερόπη.

Ἐγύρισα καὶ τὸν κύταξα ἐρωτηματικά.

— «Ἰπρογεφύρωμα» εἶναι τὸ σπῆτι, νὰ βοηθήσῃ τὴν ἡρωικὴ μας ἐξοδο... Σ' αὐτὴ θελομε νὰ συντελέσῃ!

Μοῦ ἐξήγησε ἀμεσῶς.

Αὐτοὶ ἐβάλθηκαν νὰ μὲ τρελλάνουν, ἔλεγα μέσῃ μου, καθὼς προχωροῦσα στὰ ἄλλα θλιβερά γεγονότα:

— Νίκο, καλὰ καὶ ὄγια αὐτὰ, ἀλλὰ εἶσαι λιγάκι δέξυθος, δηλαδή τί λιγάκι, ἡ ἡλικία μου μοῦ ἐπιτρέπει νὰ σοῦ πῶ, ὅτι κτυπᾷς τὴν γυναῖκα σου, τὴν μητέρα τῶν παιδιῶν σου! Δὲν ντρέπεσαι; Ἡ οἰκογένειά μας δὲν τὰ ἀνέχεται αὐτὰ... Ξέρεις ἀπὸ ποῦ καταγόμεθα ἐμεῖς;

Θυμήθηκα τὰ λόγια τοῦ ἡρωικοῦ ἀδελφοῦ τῆς Μερόπης καὶ ἐνθουσιάσθηκα.

Σηκώθηκε ἐκεῖνος πειραγμένος, σηκώθηκε καὶ ἡ Μερόπη καί... πῆρε τὸ μέρος του:

— Ἐ, ὑπερβολές εἶναι αὐτὰ... Μαλῶνομε κι, ἐμεῖς σὰν ἀνθρωποὶ κάποτε, ἀλλὰ ὄχι καὶ ὅτι μὲ χτυπάει... Μιὰ φορὰ μὲ χτύπησε καὶ τὸ εἶπα τῆς μαμάς...

— Πές γιὰτί...

Πετάχτηκε ὁ Νίκος καὶ ἰστόρησε ὁ ἴδιος, ἐνῶ ἡ Μερόπη ἔσκυψε τὸ κεφάλι.

... Γιατί κόντεψε νὰ βγάλῃ τὸ μάτι τοῦ Κωστάκη μας, πετώντας του, πάνω στὰ νεῦρα τῆς, τὸ κλουβὶ μὲ τὴν καρδερίνα στὸ πρόσωπο... Μοῦ ψόφησε ἀπὸ τὸ σὸκ καὶ τὸ ἄθῳο πουλλ... Ἦτανε γιὰ μένα καὶ οἰκογενειακὸ κειμήλιο, ἀνάμνησι ἀπὸ τὴ μακαρίτισσα τὴν μάννα μου...

Εἶπε γεμάτος παράπονο ὁ Νίκος.

★

Πρὶν φύγουν καὶ οἱ δύο γιὰ... τὸ «προγεφύρωμά» τους θρῆκα τρόπο νὰ ρωτήσω τὴν Μερόπη ἰδιαιτέρως:

— Δὲν μοῦ λές... Ἐκείνη ἐκεῖ, τὴν ἄφησε;

Δὲν ἐκατάλαθε:

— Ποῖαν;

— Τὴν φιλενάδα του...

Ἐχάσε τὸ χρῶμα τῆς ἡ Μερόπη. Μοῦ ἄρπαξε τὸ χέρι μὲ ὀρμη.

— Τί είναι αυτό που μου λές; Θεέ μου!
 'Εξήγησέ μου, γιατί με τρελαίνεις!...

Τὴν ἐκύτταξα, χωρὶς νὰ καταλαβαίνω.

— 'Εσὺ νὰ μοῦ πῆς, ἐσὺ πού τὰ ξέρεις...

— 'Εγώ; 'Εγὼ δὲν ξέρω τίποτα... 'Εγώ-
 στής μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ Νίκος, εὐθιχτος,
 μσλώνει μὲ τοὺς δικούς μου, ἀλλὰ δὲν τὸν
 ἤξερα καὶ γιὰ Καζανόβα!

— Δὲν εἶπες ἐσὺ στὸν ἀδελφό σου ὅτι
 ἔχει φιλενάδα;

— 'Εγώ; Καλὲ ἐγὼ τοῦ εἶπα, σὰν νοί-
 κιασε ἄλλο σπίτι ὁ Νίκος, ὅτι «θὰ πάω κι'
 ἐγὼ μαζὴ του, δὲν μπορῶ νὰ τὸν βλέπω
 μυστικά. Ἡ φιλενάδα του εἶμαι;»... Κι' ἐ-
 κείνος τὸ παρερμήνευσε μὲ τὴν προκατά-
 ληψι πού ἔχει ἐναντίον τοῦ Νίκου!

★

Σὲ λίγο, στὴν ἐξώπορτα, ἄπλωσα τὰ
 χέρια μου καὶ τοὺς ἀγκάλιασα καθὼς ἔ-
 φευγαν...

Εὐτυχῶς ἡ ἀποστολή μου τώρα πιά ἦταν
 εὐκόλη καὶ ἀπλή. Θὰ ὑποστήριζα στὸν
 μπαμπᾶ καὶ τὴ μαμᾶ τὴ λαϊκὴ σοφία:
 «Πάντρεςες τὸ παιδί σου, γείτονα τὸ ἔκα-
 νες». Τὸν γείτονα τὸν ἀγαπᾶς, τὸν τιμᾶς
 — «ὁ Θεὸς κι' ὀγειτόνας», λέει ἡ ἴδια σο-
 φία— μὰ δὲν τὸν θάζεις καὶ κυβερνήτη τοῦ
 σπιτιοῦ σου. Πάει αυτό... Τὸ ζήτημα ὁμως
 ἦταν ἄλλο: Τί κόντεψα νὰ πάθω μὲ τὴν
 ἀκριτὴ εὐπιστία μου! Νὰ πάω στὰ γερά-
 ματά μου καὶ ψευδομάρτυρας. Νὰ μπῶ

ἴσως καὶ φυλακῆ.

★

Δὲν εἶναι ὁμως μόνο αὐτός!

Ποιὸς λίγο, ποιὸς πολύ, πιστεύομε — οἱ
 περισσότεροι — ἀνεξέλεγκτα ἐκεῖνα πού
 μᾶς λένε, καὶ ἀποδεικνύονται ἔπειτα ἀνα-
 κρίθειες, ἔστω ἄδολες, μὰ θλασθερές. Δὲν
 ἐλέγχομε ἂν ὁ ἄλλος ἀκριβολογῆ. Ἄν τὸ
 «γεγονός» (κατάχρηση γίνεται σ' αὐτὸν
 τὸν ὄρο), εἶναι καρπὸς ὑποθέσεων καὶ
 φαντασίας. ("Ἔτσι ἦταν γιὰ δεκαετίες στὴν
 πατρίδα μας «γεγονός» ὅτι «ἡ Ἐπιστήμη
 ἀπέδειξε ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεὸς κλπ. κλπ»,
 καὶ τώρα πάλι εἶναι «γεγονός» ὅτι «δὲν ὑ-
 πῆρξε ποτὲ ἄρνησις στὴν Ἑλλάδα» γιὰ
 ὄσους δὲν μποροῦν ἢ δὲν θέλουν νὰ θυμη-
 θοῦν τί γινότανε στὸν τόπο μας πρὶν εἴκοσι
 χρόνια). Ἡ πιστεύομε τὴ μισὴ ἀλήθεια
 πού μᾶς σέρβιραν (ἐνῶ αὐτὴ δὲ εἶναι τὸ
 μεγαλύτερο ψέμμα) ἢ δεχόμεθα τὸ κατη-
 γορητήριο χωρὶς ν' ἀκούσωμε τὴν ἀπο-
 λογία τοῦ κατηγορουμένου!

Τὸ θέμα εἶναι τεράστιο καὶ θὰ ἦταν
 σπουδαῖο θέμα προόδου νὰ θρίσκη κανεὶς
 ἀνθρώπους στὴν καθημερινὴ ζωὴ πού ἐλέγ-
 χουν σοβαρὰ ἐκεῖνα πού ἀκούγονται, λέ-
 γονται ἢ φαίνονται ὅτι γίνονται. Μιὰ με-
 ρίδα ἀνθρώπων, ἔστω, πού θὰ εἶναι ἕνα
 «χρηματιστήριο ἀντικειμενικότητος» γιὰ νὰ
 θυμηθῶ τὸν Μελίτη. Θὰ πρόσφεραν κάτι
 πού λείπει...

ΟΥΤΙΣ

Σ' ΕΝΑΝ ΝΕΟΝ

Τώρα, ἐδῶ πάρε μιὰ θέση... καὶ σιώπα.

Ποτὲ μὴ σκεφτεῖς τὴ φυγῆ.

'Ακλόνητος στάσου, ἀλύγιστος στάσου·

δούλευε πάντα

καὶ σιώπα.

Κι' ἂν ἡ μάχη, τῶν δύο σου κόσμων, κραδάζει τὴ γῆ...

"Αν μιὰ μάχη εἶσαι ὄλος,

μιὰ μάχη ἂν εἶν' ὄλη σου ἡ Γῆ,

κράτα τὴ θέση σου στέρια·

καὶ δούλευε πάντα,

καὶ σιώπα.

Πέρα ἀπὸ κόπους καὶ μόχθους,

πέρα ἀπ' τὴν πάλη,

πέρα ἀπ' τὸν πόνο

εἶν' ἡ ἱερὴ ἁρμονία τοῦ ἥρωος καὶ τοῦ μάρτυρος

ποῦν' ἔτοιμος γιὰ τὴ θυσία...

Ποτὲ μὴ σκεφτεῖς τὴ φυγῆ

κι' ἄς εἶσαι ἕνας πόλεμος ὄλος ἐσὺ,

μιὰ μάχη ἄς εἶν' ὄλη ἡ Γῆ.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΑΓΩΝΙΑ ΚΑΙ ΑΗΔΙΑ

Ἡ παροῦσα στήλη παρηκολούθησεν, ὅπως ἦτο αὐτονόητον ἄλλως τε, τὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας τὸ Ἔθνος ἐπερνοῦσε κατὰ τὴν εἰκοσαετίαν τῆς μέχρι τοῦδε ἐκδόσεως τῶν «Ἀκτίνων», καὶ δὲν ἦσαν ὀλίγαι αἱ δυσκολίαι τὰς ὁποίας παρουσίασεν ἡ γεμάτη παντοειδεῖς ταλαιπωρίας χρονικὴ αὕτη περίοδος. Δὲν ἤμπορεῖ τώρα νὰ μὴ παρακολουθήσῃ τὴν μεγαλυτέραν ἀπὸ τὰς δυσκολίας αὐτάς, ἐκείνην τὴν ὁποίαν περνοῦμε τώρα, καὶ τῆς ὁποίας χαρακτηριστικὸν εἶναι ἀκριθῶς ὅτι ἔχει ἐπίφασιν ἡσυχίας. Ἐπεράσαμεν μαζὶ χρόνια κατοχῆς, φόβου, ἀγωνίαν. Τώρα περνοῦμε χρόνια ἀηδίας. Καὶ ἴσως τώρα νὰ φαίνεται ἀνεκτοτέρα ἢ τότε ἀγωνία ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἀηδίαν.

Φαίνεται ὅτι τὰ χρόνια τοῦ φόβου, τῆς κατοχῆς, τῆς ἀγωνίας διὰ τὴν αὔριον, εἶχαν τοῦτο τὸ ἀπατηλόν: ὅτι μᾶς ἔκαμαν νὰ νομίζωμεν ὅτι τὸ μόνον τὸ ὁποῖον θλάπτει εἶναι οἱ πόλεμοι καὶ ὅτι ἅμα ἢ μπόρα κοπάση, θὰ ἀρχίσῃ ἡ λαμπρὴ λιακάδα. Καὶ ὅταν ἡ μπόρα ἐκόπασε, ἦλθε... πᾶν ἄλλο παρὰ ἡ λιακάδα! Ἐνέσκηψεν ἡ ἄλλη μαυρίλα, ἡ ὁποία δὲν ὀφείλεται πλέον εἰς ἓνα τύραννον, κατὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἀντισταθῆς, εἰς ἓνα ἐχθρόν, πού θὰ τὸν πολεμήσῃς, ὀφείλεται εἰς ἓνα μικρόβιον, τὸ ὁποῖον ἔχει γεμίσει τὸν ὄργανισμὸν τοῦ πολιτισμοῦ μας καὶ τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλον οὔτε νὰ τὸ ἰδῆς οὔτε νὰ τὸ κτυπήσῃς. Ἡμεῖς οἱ ἴδιοι εἴμεθα φορεῖς τοῦ μικροβίου αὐτοῦ. Εἶναι τὸ μικρόβιον πού λυμαίνεται τὸν πνευματικὸν μας πολιτισμὸν. Ὁ πολιτισμὸς μας φαίνεται μουδιασμένος, ἀρρωστημένος, καὶ ὅ,τι εἶναι ἡγετικὸν εἰς αὐτὸν ὁμοιάζει μὲ τὸ δένδρον πού δὲν φέρει καρπούς.

«Πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν κα-

λόν...». Καὶ ὁ πολιτισμὸς μας εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ δένδρα μὴ ποιοῦντα καρπὸν καλόν. Καὶ μάλιστα, ὅσον μεγαλύτεραι αἱ ἐπαγγελίαι τόσο καταφανεστέρα ἢ ζηρότης, ἢ ἀκαρπία!

ΠΕΝΘΟΣ ΚΑΙ ΠΙΣΤΙΣ

Ἄς μὴ ζητηθῇ ἀπὸ τὴν παροῦσαν στήλην ἡ εἰδίκευσις τῆς διαπιστώσεως. Ὅπως, πάντως, προελέγετο εἰς τὴν «Διακήρυξιν» τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων», τὴν μπόττα τοῦ κατακτητοῦ καὶ τὸ πένθος διὰ τὰς σφαγὰς τῶν Καλαθρύτων καὶ τοῦ Διστόμου διεδέχθη ἓνα ἄλλο πένθος, ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν πνευματικῆς τροφοδοσίας, ἀπὸ τὸν πνευματικὸν λιμὸν, ὁ ὁποῖος ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι — τὸ φαινόμενον εἶναι παγκόσμιον, δυστυχῶς — δὲν δίδουν καρπὸν τὰ δένδρα, τὰ ὁποία ἔχουν ὡς προορισμὸν τὸν νὰ ἀνεφοδιάζωμεν πνευματικῶς τὸν πολιτισμὸν μας.

Τὸ πένθος αὐτό, δι' ἐκείνον ὁ ὁποῖος τὸ αἰσθάνεται μέσα του νὰ τὸν βασανίξῃ, εἶναι πένθος εὐγενές. Ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν συμμορφώνεται μὲ τὴν κακὴν αὐτὴν κατάστασιν, διότι οἱ ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι συμμορφώνονται μὲ τὴν κατάπτωσιν, αὐτοὶ βεβαίως δὲν πενθοῦν. Εἶναι, λοιπόν, δείγμα υγείας τὸ πένθος αὐτό. Δὲν καταπνίγεται μὲ κανένα «φερμυόπτεν»... «ἀπαγορεύεται τὸ πένθος»! Μετατρέπεται ὅμως εἰς χαράν, διὰ τῆς πίστεως. Τῆς πίστεως εἰς τὴν διακήρυξιν, πού ἐδόθη εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρου ὁμιλίαν. «Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται». Τὸ ἱερὸν πένθος, προκαλοῦν τὴν πίστιν, ἔχει μέσα του τὴν παρηγορίαν. Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι τὸ πένθος θὰ ἀντιμετωπίζεται μὲ πίστιν. Διότι τὸ πένθος χωρὶς τὴν πίστιν ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀπόγνωσιν. Καὶ ἂν τὸ πένθος

εἶναι κάτι τὸ ἱερόν, ἢ ἀπόγνωσις δὲν εἶναι!

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Δὲν ἠθελήσαμεν ἕως τώρα νὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὸ θέμα τῆς ἐπιτροπῆς, ἢ ὁποία συνέστη διὰ νὰ μελετήσῃ τὸ θέμα, τὸ σχετικὸν μὲ τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς παιδείας μας. Δὲν ἔγραψαν αἱ «Ἀκτίνες» οὔτε μίαν λέξιν διὰ τὴν ἐπιτροπὴν αὐτήν. Δὲν πρόκειται οὔτε τώρα νὰ ἀσχοληθοῦν εἰδικῶς μὲ τὸ θέμα αὐτό. Ἔχομεν ὅμως μίαν παρατήρησιν, τώρα πλέον, ἐξ ὑστέρου, νὰ κάμωμεν. Τώρα πού ἐδημοσιεύθη ἡ γενικὴ εἰσήγησις, ἢ ὁποία δεῖχνει τὰς μεγάλας γραμμάς τοῦ συντελεσθέντος ἔργου τῆς ἐπιτροπῆς, τώρα πλέον ἔχουν ὑποχρέωσιν ὅλοι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ὑπεδέχθησαν τὴν σύστασιν τῆς ἐπιτροπῆς μὲ διαμαρτυρίας καὶ φόβους, νὰ ξεκαθαρίσουν ἂν οἱ φόβοι των αὐτοὶ ἐπηλήθευσαν ἢ ὄχι. Καὶ ὅταν λέγωμεν φόβους, ἀναφερόμεθα εἰς τοὺς κινδύνους ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ θὰ καταλήξῃ εἰς πορίσματα ὑποσκάπτοντα τὴν χριστιανικὴν καὶ ἔθνικὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς νεολαίας. Δὲν ἐννοοῦμεν, θεθεαίως, ἀμφιβολίας περὶ τεχνικὰ θέματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ διαφωνία εἶναι ἀναπόφευκτος.

Φρονοῦμεν, λοιπόν, ὅτι ἐπέστη πλέον ὁ καιρὸς νὰ ξεκαθαρισθῇ, ἂν ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ ὑπενόμειυσεν ἢ ὄχι τὴν χριστιανικὴν καὶ τὴν ἔθνικὴν ἀγωγήν τῆς νεολαίας. Ἐὰν ναί, τότε πρέπει, ἐν ὄψει πλέον τῶν συγκεκριμένων πορισμάτων, νὰ διεξαχθῇ ἀγὼν διὰ νὰ ἀποτραπῇ ἢ ὑπονόμευσις. Ἐὰν πάλιν δὲν ὑπάρχη τοιαύτη ὑπονόμευσις, τότε ὅλοι ὅσοι ἐξεδήλωσαν τοὺς φόβους των ἔχουν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκδηλώσουν τὴν χαρὰν των, διότι οἱ φόβοι των δὲν ἐπραγματοποιήθησαν. Τότε μόνον εἶναι δυνατὴ ἡ περὶ τὰ μερικώτερα συζήτησις.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

Πρέπει ὅμως καὶ ἐκ τῶν εἰδικωτέρων

θεμάτων, τὰ ὁποῖα ἐξήτασεν ἡ ἐπιτροπὴ παιδείας, νὰ ἐξάρωμεν ἕνα: Τὸ θέμα πού λέγεται ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις.

Εἰς τὴν βάσιν του τὸ θέμα ἔχει ὡς ἐξῆς: Ἐπειτα ἀπὸ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τὰ ἐλληνόπουλα μοιράζονται εἰς δύο κατηγορίας: Ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ἔχομεν τὰ παιδιά τὰ ὁποῖα προχωροῦν εἰς τὸ γυμνάσιον, παίρνουν παιδείαν ἀνθρωπιστικὴν, ἢ ὁποῖα ἀποσκοπεῖ κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἀρτίας προσωπικότητός των, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον εἰς τὴν μετάδοσιν γνώσεων. Ἀπὸ τὸ ἄλλο—τὸ ἀσυγκρίτως μεγαλύτερον—μέρος, ἔχομεν τὰ ἄλλα ἐλληνόπουλα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν τὰ μέσα νὰ φοιτήσουν εἰς τὸ γυμνάσιον. Τῆς δευτέρας κατηγορίας τὰ παιδιά τρέπονται κατ' εὐθείαν εἰς διάφορα ἐπαγγέλματα. Περὶ προσπαθείας διὰ τὴν μόρφωσιν τῆς προσωπικότητός των οὐδεὶς λόγος. Διότι καὶ ὅπου ὑπάρχει ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις, αὕτη παρέχεται ὑπὸ τὴν μορφήν ἀπλῶς τῆς μεταδόσεως εἰδικῶν τεχνικῶν γνώσεων. Εἰς τὸν τρόπον ὥστε, τὸ μὲν παιδί, πού φοιτᾷ εἰς τὸ γυμνάσιον, ἐκπαιδεύεται διὰ νὰ γίνῃ ἀρτία ἀνθρωπίνῃ προσωπικότης, τὸ δὲ παιδί πού καταφεύγει εἰς τὸ ἐπαγγελματικὸν σχολεῖον πηγαίνει ἐκεῖ ἀπλῶς διὰ νὰ γίνῃ ἐπαγγελματίας, τεχνίτης, μηχανικός κλπ.

Αὐτό, λοιπόν, τὸ κατάντημα, οὔτε παιδεία λέγεται, οὔτε δημοκρατία λέγεται, οὔτε ἰσότης τῶν Ἑλλήνων λέγεται, ἀλλ' ἀπλούστατα, εἶναι ἀφόρητον σχίσμα μέσα εἰς τὸ ἕν σῶμα τῆς ἐνότητος τοῦ Ἔθνους. Τώρα, λοιπόν, μὲ τὴν ἐπαγγελματικὴν παιδείαν, τίθεται ἡ ἐξῆς θάσις: Ὅλα τὰ ἐλληνόπουλα μορφώνονται. Καὶ ὑπάρχει διαφορὰ, ἀλλ' ὄχι χάσμα, μεταξύ γυμνασίου καὶ τεχνικῶν ἐπαγγελματικῶν σχολῶν. Εἴτε τὸν Ὀράτιον σπουδάζει, εἴτε ὡς τορναδόρος ἀσκεῖται, τὸ ἐλληνόπουλο θὰ μορφώνεται, καὶ θὰ μορφώνεται ὑπὸ τὴν καθολικὴν, τὴν πνευματικὴν, τὴν μόνην ἀληθινὴν ἔννοιαν τοῦ ὄρου μόρφωσις.

Γίνεται κατὰ πρῶτον λόγον ἄνθρωπος ἄρτιος, χρήσιμος διὰ τὴν κοινωνίαν καὶ κατὰ δεύτερον λόγον παίρνει ειδικὰς γνώσεις, τῆς λατινικῆς ὁ ἓνας, τοῦ τόρ-νου ὁ ἄλλος.

Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς ἐπαγγελμα-τικῆς παιδείας. Καὶ ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ ἡ γνώμη, αὐτὸ εἶναι τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ ὅλα ὅσα ἀπησχόλησαν τὴν ἐπι-τροπὴν παιδείας, πολὺ σπουδαιότερον καὶ ἀπὸ τὸ περιφθονοῦν γλωσσικὸν ζήτημα καὶ ἀπὸ μερικά ἄλλα, τὰ ὁποῖα παρα-κολουθοῦνται ἔνθεν κακεῖθεν μὲ περισ-σοτέραν ζέσιν ἀπὸ ὅ,τι θὰ ἤξιζε.

ΠΡΟΝΟΜΙΑΙ ΚΑΙ ΚΑΤΑΧΡΗΣΕΙΣ

Δὲν ξεύρομεν, βεβαίως, πόσοι βουλευ-ταὶ διαβάξουν τὴν παρούσαν στήλην καὶ δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι αὐτοὶ ποὺ τὴν δια-βάξουν, εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνοι διὰ τοὺς ὁποίους δὲν θὰ ἐχρειάζετο τοῦτο τὸ σημείωμα. Ἀλλὰ θὰ ἠθέλαμεν κατὰ κά-ποιον τρόπον νὰ ἐκδηλώσωμεν — καὶ ὄχι διὰ πρῶτην φοράν — τοὺς πολὺ με-γάλους μας φόβους, τοὺς ὁποίους δη-μιουργεῖ ὅ,τι λέγεται περὶ τῆς συμπε-ριφορᾶς μεγάλης μερίδος τῶν βουλευ-τῶν μας κατὰ τὴν ἐνάσκησιν τοῦ δικαιοῦ-ματος νὰ χρησιμοποιοῦν ταχυδρομεῖα, τηλεγράφους, τηλεφῶνα, θαπόρια, ἀε-ροπλάνα, τὸ πᾶν, δωρεάν! Κατὰ τὰς πληροφορίας ποὺ δημοσιεύονται, αὐτὸ ποὺ γίνεται πλέον δὲν εἶναι ἐνάσκησις, ἀλλὰ κατάχρησις καὶ κατάχρησις προ-κλητικὴ ἐναντι τοῦ ἔθνους.

Ἦδη, ἡ συνταγματικὴ διάταξις, ἡ ὁ-ποία καθιέρωσεν ὑπὲρ τῶν βουλευτῶν ὅλα αὐτὰ τὰ προνόμια, εἶναι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀμφιβόλου ὀρθότητος. Καὶ ὅ-πως εἶναι ἡ διάταξις, ἐμφανίζει τὸ Σύν-ταγμα ἀντιφατικόν, διότι ἐνῶ τίθεται εἰς τὴν μιὰ μεριά ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος ὄλων τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ τὴν ἄλλην ὠρι-σμένοι Ἕλληνες ἔχουν προνόμια, τὰ ὁ-ποῖα ἄλλοι δὲν τὰ ἔχουν. Ἡ προνομιακὴ αὕτη μεταχείρισις γίνεται κάπως ἀνεκτὴ ἠθικῶς, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ προνόμια χρειάζονται διὰ τὴν ἐνάσκησιν τοῦ λειτουργήματος τῶν βου-λευτῶν. Ἀλλὰ τότε, μόνον διὰ τὴν ἐνά-

σκησιν τοῦ λειτουργήματός των παρέ-χονται, ὅποτε ὅμως πρέπει νὰ ἐρωτη-θῆ κανεὶς μήπως πρέπει καὶ ποινικῶς πλέον κολάσιμος νὰ εἶναι ἡ κατάχρησις αὐτῶν διὰ θέματα ἐντελῶς ἔξω πρὸς τὸ δημόσιον λειτουργήμα. Καὶ δὲν ξεύρο-μεν πόσον ποσοστὸν ἀποτελοῦν αἱ περι-πτώσεις συμφώνου πρὸς τὸ Σύνταγμα χρησιμοποίησεως! Αὐτὸ εἰδικώτερον, ποὺ γίνεται ὡς πρὸς τὴν χρησιμοποίη-σιν τοῦ τηλεγράφου καὶ τῶν υπεραστι-κῶν τηλεφωνικῶν γραμμῶν, κατήντησε κυριολεκτικῶς ἀφόρητον διὰ τὸ ἠθικὸν αἰσθητήριον τῆς κοινῆς γνώμης.

ΟΧΙ ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ

... Ἡ μήπως αὐτὰ ποὺ καταγγέ-λονται δὲν εἶναι ἀληθῆ ἢ δὲν εἶναι ἀλη-θῆ εἰς τὴν ἔκτασιν ποὺ λέγονται; Ἐν-τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει ἐπιβάλλεται μία διάψευσις ὑπεύθυνος καὶ πειστι-κῆ. Ἀδιαφορία πάντως δὲν ἐπιτρέπεται. Ἡ τὰ καταγγελλόμενα δὲν εἶναι ἀληθῆ, ὅποτε πρέπει νὰ τὸ μάθωμεν καὶ νὰ ἡ-συχάσωμεν ἢ εἶναι ἀληθῆ, ὅποτε πρέπει μὲ μαχαίρι νὰ κοποῦν ὅλα αὐτὰ αἱ ἀ-σχημίαι, νὰ περιορισθῆ ἡ δωρεὰν χρη-σιμοποίησις τῶν μέσων ἐπικοινωνίας μό-νον εἰς τὰ ὅρια τῆς πραγματικῆς ἀσκή-σεως τοῦ λειτουργήματος καὶ τῶν πρα-γματικῶν ἀναγκῶν τῆς χώρας μας καὶ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Ἐπαναλαμβάνομεν: Δὲν ἔχομεν ἀμ-φιβολίαν, ὅτι ὅσοι βουλευταὶ τυχόν δια-βάξουν τὴν παρούσαν στήλην δὲν περι-λαμβάνονται μεταξύ ἐκείνων εἰς τοὺς ὁποίους τὰ παράπονα ἀναφέρονται. Ἐ-χουν ὅμως μίαν ὑποχρέωσιν καὶ εὐθύνην. Ἀκριβῶς διότι αὐτοὶ εἶναι ἐν τάξει νὰ φωνάζουν εἰς τὴν Βουλὴν ἐναντίον ἐκεῖ-νων οἱ ὁποῖοι ἀτακτοῦν κατὰ τρόπον ἐν-τελῶς ἀπαράδεκτον. Διότι πρέπει καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ νὰ ξεύρουν ὅτι ὁ κόμπος, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, ἐγγίζει τὸ χτένι. Καὶ ἡ ἀγανάκτησις καὶ τὰ σχόλια ἀπο-τελοῦν ἀσυγκρίτως μεγαλυτέραν ζημίαν καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς βουλευτὰς προσωπι-κῶς, ἀπὸ τὸ κέρδος ποὺ δίδει ἡ κατά-χρησις προνομίων, αἱ ὁποῖαι σφόδρα ἀμ-

φίθολον εἶναι ἂν ἔπρεπε κἄν νὰ εἶχαν θεοσιποθῆ.

ΝΑ ΣΤΑΜΑΤΗΣΟΥΝ

Δὲν θέλομεν νὰ εἶμεθα αὐστηροὶ καὶ δὲν εἶμεθα αὐστηροὶ εἰς θέματα κοινωνικῆς ζωῆς· ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι ὑπάρχει ἡ κοινωνικὴ ζωὴ εἰς τὸν τόπον μας καὶ ὅτι θὰ προσλαμβάνῃ ἡ ζωὴ αὐτὴ καὶ συνηθείας ξένας. Ἡ Ἑλλάς εἶναι εὐρωπαϊκὴ χώρα καὶ θὰ ἐπηρεάζεται ἡ ἐδῶ κοινωνικὴ ζωὴ καὶ ἀπὸ τὸ εὐρωπαϊκὸν κλίμα, ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴν μόδον, ἀπὸ τὸν εὐρωπαϊκὸν (καὶ ἀμερικανικὸν) τρόπον ζωῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναστροφῆς. Ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ ὅμως μέχρι τῆς μανίας, ἡ ὁποία μᾶς ἔχει καταλάβει μὲ τὰς συνεχεῖς καὶ ἀλλεπαλλήλους καὶ ἔξωθεν εἰσαγομένους πολυτελεῖς ἐπιδείξεις πλοῦτου, γλιδῆς καὶ ἀδιαφορίας διὰ τὴν δυστυχίαν τοῦ ἄλλου, ἡ ἀπόστασις εἶναι τεραστία. Καὶ θὰ ἐπιτραπῇ μία φωνὴ διαμαρτυρίας, εἰδικώτερον διὰ τὸν τρομερὸν σομπισμὸν, ὁ ὁποῖος ἐκδηλοῦται μὲ τὰς δεξιώσεις καὶ τὴν δημοσιότητα ποῦ δίδεται εἰς τὰς δεξιώσεις αὐτάς. Εἶναι δὲ γεγονόςς ὅτι ὁ σομπισμὸς αὐτὸς κοστίζει πάρα πολλά. Καὶ διὰ πολλοὺς πολλοὶ διερωτῶνται, ποῦ τὰ εὐρίσκουν τὰ λεπτὰ δι' αὐτάς τὰς ἐπιδείξεις, δοθέντος μάλιστα ὅτι δεδηλωμένους τοῦλάχιστον πόρους, ποῦ νὰ δικαιολογοῦν τὰς πολυτελεῖς ἀπομιμήσεις προτύπων ξένων, δὲν ἔχουν.

Ἀκόμη χειρότερον ὅμως γίνεται τὸ πρῶγμα, ὅταν αὐταὶ αἱ ἐπιδείξεις συνοδεύονται ἀπὸ ἐκδηλώσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι ἄπλως ξένα πρὸς τὰς ἑλληνικὰς συνηθείας, ἀλλ' ἀντίθετοι πρὸς τὴν ἠθικὴν τοῦ ἔθνους. Καὶ ἂν εἶναι ἀνεκτὸν νὰ ἔρχονται ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν ξένα συνηθείαι, δὲν εἶναι ἀνεκτὸν νὰ γίνονται καὶ δὴ κατὰ ἰταμὸν καὶ προκλητικὸν τρόπον, πράγματα ποῦ εἶναι ξένα πρὸς τὸ ἠθικὸν μας αἶσθημα. Καὶ θὰ μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ τονίσωμεν, χωρὶς κανένα φανατισμὸν καὶ χωρὶς καμμίαν ἀπολύτως πρόθεσιν νὰ ἐπιδείξωμεν σενότητα ἀντιλήψεων, ὅτι αὐταὶ αἱ ὀργανούμεναι χορευτικαὶ ἐπιδείξεις μὲ τὰ

«ρόκ ἐντ ρόλλ», τὰ «Καλύφω» καὶ τὰ παρόμοια, καιρὸς εἶναι πλέον νὰ σταματήσουν. Καὶ ὡς «λόξα» ἀκόμη, ἀρκετὰ ἐκράτησαν. Καὶ ἀφοῦ, τέλος πάντων, ἐπήραμεν αὐτὴν τὴν λόξαν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν, ἄς μιμηθῶμεν τὸν ἀμερικανικὸν ἐκεῖνον ραδιοφωνικὸν σταθμὸν, ὁ ὁποῖος ἐπιδεικτικώτατα ἔσπασεν ὅλους τοὺς δίσκους ρόκ ἐντ ρόλλ, τοὺς ὁποῖους διέθετε εἰς τὴν δισκοθήκην του!

ΕἶΝΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ;

Ἦτο, λοιπόν, ἢ δὲν ἦτο ἄρρωστη ἡ κυρία Μαρία Μενεγκίνι — Κάλλας, ποῦ ἐσταμάτησε τὸ τραγοῦδι εἰς τὴν Ὀπερα τῆς Ρώμης; Αὐτὸ εἶναι μεγάλο ἐρώτημα, κρίσιμον διὰ τὴν ζωὴν μας, διὰ τὸν πολιτισμὸν μας! Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὑπάρχουν καὶ τὰ θέματα τῶν πυραύλων, ὑπάρχουν καὶ τὰ θέματα τῶν διεθνῶν σχέσεων καὶ ζυμώσεων, τῆς συνυπάρξεως ἢ μὴ συνυπάρξεως τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ δυτικοῦ κόσμου, καὶ διὰ τὸ ἔθνος μας, εἰδικώτερον, ὑπάρχει καὶ ἓνα θέμα ποῦ λέγεται — ἂν ἐπιτρέπεται νὰ τὸ θυμηθοῦμε! — Κυπριακόν! Ναι, ἀλλὰ τὸ κατ' ἐξοχὴν θέμα εἶναι ἡ Κάλλας, ἂν θὰ τραγουδήσῃ ἢ δὲν θὰ τραγουδήσῃ πλέον καὶ διὰ ποῖον λόγον δὲν ἐτραγουδήσῃ, καὶ ἂν ἐπῆρε κινήνην προηγουμένως ἢ ἄλλο φάρμακον. Αὐτὰ ἀπασχολοῦν, ὄχι μόνον τὸν ἑλληνικὸν τύπον ἀλλὰ καὶ τὸν ἰταλικὸν καὶ τὸν ἀμερικανικὸν καὶ τὸν τύπον ἄλλων χωρῶν, προκαλοῦν ἐπιθέσεις εἰς τὴν Ρώμην, ἀποθέωσιν εἰς τὸ Παρίσι καὶ...ἔπεται συνέχεια!

Δὲν ἔμπορεῖ κανεὶς νὰ ἀμφισβητήσῃ ὅτι ἓνα δείγμα τῆς στάθμης ἑνὸς πολιτισμοῦ εἶναι διὰ τί πράγματα κεντρίζεται τὸ ἐνδιαφέρον τῆς κοινῆς γνώμης. Καὶ μὲ αὐτὸ τὸ κριτήριον καταλήγομεν εἰς πολὺ θλιβερά συμπεράσματα. Διὰ νὰ ἀφήσωμεν τὰ μεγάλα ζητήματα, ποῦ ἀνεφέραμεν παραπάνω, ἐπὶ τέλους τόση προσπάθεια καταβάλλεται ἀπὸ ἐπιστήμονας, ἀπὸ ἐργάτας τοῦ πνεύματος καὶ ἀπὸ ἀπλοῦς ἐργάτας ἐπὶ τέλους, καὶ εἶναι χιλιάδες οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι προσφέρουν ἀνεκτίμητα πράγματα εἰς

τὸν πολιτισμὸν. Καὶ ὅλα αὐτὰ περνοῦν ἀπαρατήρητα, δὲν ἀξιολογῶνται οὐδ' ἀπλῆς μνείας. Καὶ τοῦτο, διότι τὸ κέντρον τοῦ ἐνδιαφέροντος εἶναι τὰ πείσματα τῆς κυρίας Μενεγκίνι — Κάλλας καὶ τὰ παρόμοια! Εἶναι ὅμως πολιτισμὸς αὐτό;

«ΕΝΑΣ ΦΙΛΟΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΗ»

Τὸ τίθλιον τοῦ κ. Γ. Α. Καλυδοπούλου «Ἐνας φίλος τοῦ ἀγρότη διηγείται...», πρέπει πράγματι νὰ διασθασθῇ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ πάρουν μίαν εἰκόνα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν. Ἐχει παλμὸν, ζωὴν, ἀγάπην καὶ ἰκανότητα ἐμφανίσεως τῆς πραγματικότητος, ὅπως αὐτὴ εἶναι. Ὁ κ. Καλυδόπουλος, ὁ ὁποῖος ἐπὶ τριανταπέντε χρόνια ἀπησχολήθη μετὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀγροτῶν, ἐχρησιμοποίησε τὰς εὐκαιρίας αὐτὰς ὡς εὐκαιρίας ζωντανῆς ἐπαφῆς μετὰ τὸν ἀγρότην, ἰδίᾳ δὲ τονώσεως τῶν συνεταιρισμῶν καὶ παρακολουθήσεως τοῦ ὅλου ἔργου τῶν.

Μᾶς βοηθεῖ ἔτσι ὁ συγγραφεὺς νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν σχετικὴν ἐργασίαν ποὺ γίνεται εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα ἕως τὴν Κρήτην καὶ τὰς Ἀθήνας. Καὶ ἀπὸ τὰ κρᾶσιὰ τῆς Ζίτσας ἕως τὴν ἰχθυόσκαλαν τοῦ Πειραιῶς.

Τοῦ τίθλιου αὐτοῦ ἡ ἀξία ἀνεγνωρίσθη ἤδη ἀρμοδίως. Ἄλλὰ πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ καὶ ἀπὸ τὴν στήλην αὐτὴν, διότι ἡ ἐργασία αὐτὴ ἀποτελεῖ μίαν συμβολὴν διὰ τὴν πνευματικὴν ἐξυγίανσιν τῆς κοινωνίας μας καὶ συμβολὴν πραγματικῶς ἀξιόλογον.

Z. N.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΟΦΘΑΛΜΩΝ

Κύριε Διευθυντά,

Εἶναι γνωστὴ ἡ συμβολὴ τοῦ λαμπροῦ περσοδικοῦ «Ἀκτίνες», εἰς τὸ προσκλητήριον τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν ἐποχὴ μας. «Ἐπιλήψαι με» ὁ χῶρος «διηγούμενον» τίς θαυμαστὰς καὶ συχνὰ ἡρωικὰς σελίδας ποὺ καὶ εἰς τίς ἡμέρας μας γράφει ἡ ἐκλεκτὴ μερίδα τῶν ἀνθρώπων, ποὺ δείχνει ἔμπρακτα τῆς χριστιανικῆς θεωρίας «τὴν ἐπίβασιν».

Νομίζω ὅτι μέσα εἰς αὐτὴν τὴν πορείαν τῆς

ἀγάπης πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ μία ἄλλη ἐκδήλωσις, ἡ γνωστοποίησις εἰς τοὺς γύρω μας τοῦ ἔργου τῆς τραπέζης ὀφθαλμῶν, διὰ τὴν ἐνεργότατην συμμετοχὴ ὅλων μας.

Ἡ διαπρεπὴς καθηγητὴς τῆς Ὀφθαλμολογικῆς Κλινικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ι. Χαραμῆς εἶχε τὴν τιμητικὴν πρωτοβουλία νὰ ἰδρῦσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα «τράπεζα ὀφθαλμῶν».

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον εἶναι γνωστὸν εἰς ὅλους μας, εἶναι τὸ δρᾶμα τῶν τυφλῶν ἀδελφῶν μας ποὺ τὸ ζοῦμε καθημερινά. Ἐκεῖνο ποὺ ἀγνοοῦμε, εἶναι τὸ ὅτι μετὰ τὴν ἀνεργεία μας (κληροδοσία), μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτό, εἶναι δυνατό νὰ χαρίσωμε τὸ φῶς εἰς ἕνα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δυστυχισμένους ἀδελφοὺς μας.

Ἐὰν μετὰ τὴν αἰμοδοσίαν βοηθοῦμε ἕνα πάσχοντα ἀδελφὸν μας, μετὰ τὴν συμμετοχὴν μας εἰς τὴν «τράπεζα ὀφθαλμῶν» μετὰ τὸ θάνατόν μας προσφέρομε τὴν χαρὰ τῆς ζωῆς μετὰ τὸ φῶς, σ' ἕνα συνάνθρωπό μας.

Βέβαια δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεραπευθῇ κάθε τυφλός, ἀλλὰ ὅσοι ἔχασαν τὸ φῶς τους λόγῳ βαρείας κερατοειδοπαθείας (νόσου τοῦ διαφανοῦς τμήματος τῶν ὀφθαλμῶν, τοῦ κερατοειδοῦς χιτῶνος).

Αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται διὰ μιᾶς κερατοπλαστικῆς ἐγγειήσεως. (Τὸ ὅλο θέμα ἐρροθυμίσθη νομοθετικῶς διὰ τοῦ Ν. Α. 3372 τῆς 20. 9. 55).

*Ἄς σημειωθῇ ὅτι οἱ τυφλοὶ ὑπολογίζονται περίπου 15.000 στὴ χώρα μας.

Ποῖα χριστιανικὴ συνείδησις μπορεῖ νὰ ἡσυχᾷ σὺν μιᾷ τέτοιᾳ παράλειψι;

Εὐχαριστῶ διὰ τὴν φιλοξενίαν

ΤΑΚΤΙΚΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΣΑΣ

Η ΑΛΛΗ ΠΛΕΥΡΑ

Ἀγαπητὴς μου «Ἀκτίνες»,

Εἶμαι ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐν Μονάχῳ Ἑλληνας σπουδαστάς. Ἀπὸ καιροῦ εἶμαι τακτικὸς ἀναγνώστης σας διαβάζοντας τὸ τεῦχος σας, ποὺ κάθε μῆνα ἔρχεται στὴν βιβλιοθήκην τοῦ Πανεπιστημίου. Κατὰ τὸ νέο ἔτος ἀποφάσισα νὰ γίνω συνδρομητὴς σας καὶ πρὸς τοῦτο σᾶς ἀποπέμψω σήμερον τὴν συνδρομὴν μου.

Πρὶν τελειώσω θὰ ἤθελα νὰ σᾶς ἐκφράσω ἕνα παράπονον, ποὺ εἶναι παράπονον καὶ τῶν περισσότερων μου Ἑλλήνων συναδέλφων.

Σὲ προηγούμενον τεῦχος σας δημοσιεύσατε ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀνώτερες σπουδές» μιᾶς περιγραφῆς ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν, ἐδῶ προφανῶς, Ἑλλήνων φοιτητῶν, ἡ ὁποία ἀδίκως ἢ δικαίως μᾶς ἐπείραξε ἀρεστά. Δὲν θέλω νὰ ἐπεκταθῶ ἐδῶ ἐπὶ τοῦ θέματος ποὺ ἐθίξατε, παρὰ νὰ ἐκφράσω τὴν ἐλπίδα μας, ὅτι σὲ ἄλλο τεῦχος σας θὰ ἀσχοληθῆτε καὶ μετὰ περιγραφῆν τῆς ἄλλης πλευρᾶς τῆς ἐδῶ ζωῆς μας, πλευρᾶς ἡ ὁποία ὑπάρχει καὶ δυνατόν νὰ ἐπισκιάξῃ τὴν ἀσχημὴν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς προερχομένη δυσφαιμὴν μας.

Μὲ ἀγάπην

Μονάχον

ΚΩΣΤΑΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΟΤΙ ...

Ἀγαπητὲς «Ἀκτίνες»,

Αὐτὸ τὸν καιρὸ κυκλοφορεῖ ἐδῶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν τὸ βιβλίον τοῦ Ἀμερικανοῦ, τέως καθηγητοῦ στοῦ Harvard, Rex Miller, διπλωματούχου τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Oxford.

Ὁ συγγραφεὺς ἔχει ἐργασθῆ παλαιότερα εἰς τὴν Ἀμερικανικὴν Πρεσβεία τῆς Ἀγκύρας καὶ εἶναι τώρα ραδιοσχολιαστὴς στὴν Καλιφόρνια.

Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου, ποῦ ἔχει ἐκδοθῆ στὴν Ἀγκυρα, εἶναι : «In search of Santa Claus» φέρει μίαν εἰκόνα τοῦ ἁγίου καὶ ἐνὸς θυζαντινοῦ ναοῦ εἰς τὸ ἐξώφυλλον καὶ ἔχει ἐκδοθῆ ἀπὸ τό... Turkish Press, Broadcasting and Tourist Department !

Τὸ ὅλον βιβλίον εἶναι ἀρκετὰ ἐνδιαφέρον. Ἀσχολεῖται μὲ τὴν ζωὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ τὸ πῶς ἡ Δύσις συσχετίζει τὴν παράδοσιν τοῦ Σάντα Κλώς μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ ἁγίου καὶ συνοδεύεται ἀπὸ πολλὰς ὡραίας εἰκόνας τῆς σημερινῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου στὰ Μύρα, τοῦ τάφου καὶ τῶν ὁσίων τοῦ ἁγίου μέσα εἰς τὴν λειψανοθήκη καὶ τῶν εἰκόνων καὶ εὐρημάτων, ποῦ οἱ τελευταῖες ἀνασκαφῆς ἔφεραν εἰς φῶς.

Τὸ βιβλίον, ποῦ ἔχει σκοπὸ νὰ προσελκύσῃ τουρίστες στὴν Τουρκίαν, γράφει τὰ ἐξῆς στίς μέσας σελίδες τοῦ ἐξωφύλλου :

Ἐνωρίζετε ὅτι;

Ὁ Βόσπορος, τὸ περιφημὸν τουρκικὸν στενὸν, ποῦ συνδέει τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ μὲ τὴν Μαύρην θάλασσαν, ἐκεῖ ποῦ ἡ «Ἰσταμπούλ» ἔχει κτισθῆ, φέρει ὄνομα, ποῦ σημαίνει «Ox-ford» (πόρος τοῦ βοῦς) ἀναφερόμενον εἰς τὴν μυθικὴν Ἴω, ποῦ τὸ ἐδιδάθηκε ὑπὸ μορφῆν δαμάλεως;

Ὅτι ἡ ἀρχαία πόλις τῆς Τροίας, μὲ τὴν ὀπιαν εἶναι στενὰ συνδεδεμένα τόσον ὁ Δούρειος Ἴππος, ὅσον καὶ τὰ ὄνομα τῆς ὡραίας Ἑλένης τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Πάρι, τοῦ Ἀχιλλέ-

ως, τοῦ Ὀδυσσεὺς καὶ τοῦ Αἴαντος καὶ ποῦ ὁ Ὀμηρὸς ἀπεθανάτισε στὴν Ἰλιάδα, ἦταν κτισμένη στὴν Δυτικὴ Τουρκίαν, κοντὰ εἰς τὰ Δαρδανέλλια;

Ὅτι κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ Θεοτόκος πέρασε τὰς τελευταίας τῆς ἡμέρας εἰς τὴν Ἐφεσον τῆς Τουρκίας καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐκεῖ;

Ὅτι ὁ Santa Claus, ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ἐγεννήθη, ἔζησε καὶ ἀπέθανε εἰς τὴν Τουρκίαν;

Ὅτι ἡ Τουρκία ἦτο ὁ τόπος γεννήσεως τοῦ Διογένη (413 π.Χ.) καὶ τοῦ Ἡροδότου, πατρὸς τῆς Ἱστορίας (484 π.Χ.).

Ὅτι ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, ἕνα ἀπὸ τὰ ἐπιτὰ θαύματα τοῦ κόσμου, εὐρίσκειτο εἰς τὴν Τουρκίαν;

Ὅτι εἰς τὴν Τουρκίαν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος (356—323 π.Χ.) ἔκοψε τὸν Γόρδιον Δεσμόν;

Ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ταρόν τῆς Νοτίου Τουρκίας καὶ ἐπετροβολήθη καὶ ἀφῆθη ἐτοιμοθάνατος (Ἠράξειδ' 19) εἰς τὰ Δύστρα, νοτίως τοῦ Ἰκονίου εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀνατολίαν;

Ὅτι ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιόν του εἰς τὸ «Selcuk» (ἀρχαίαν Ἐφεσον) καὶ ἐτάφη ἐκεῖ;...

Καὶ ὅλα αὐτὰ μὲν τὰ ξέρουμε, ἐλπίζω, χωρὶς νὰ ἔχουμε διπλωμα ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ... Ox-ford, ὅπως ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου.

Ἐκεῖνο γὰρ τὸ ὁποῖο κανεὶς ἀμφιβάλλει εἶναι ἕαν, καθ' ὃν χρόνον οἱ Τούρκοι, μὴ ἔχοντας νὰ ἐπιδείξουν τίποτε δικό τους, προσπαθοῦν νὰ προσελκύσουν τοὺς ξένους τουρίστες μὲ ξένα κόλυθα, καὶ παραπομπὲς εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ἡμεῖς οἱ Ἕλληνας ἔχουμε ὅσο πρέπει ἐκτιμήσει τὴν ἀξία τῆς βασιεῖς κληρονομίας μας καὶ τῆς Ἑλληνοχριστιανικῆς μας παραδόσεως καὶ τὴν ἔχουμε προσβάλλει ὅσο καὶ ὅπως θὰ ἔπρεπε εἰς τὰ μάτια τῶν ξένων.

Μὲ πολλὴν ἀγάπην

Νέα Ὑόρκη

ΧΡ. ΚΟΥΡΗΣ

Ἡ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ζωὴ τοῦ μηνός

ΣΟΒΑΡΗ ΚΙ' ΕΜΠΕΡΙΣΤΑΤΩΜΕΝΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΑΣ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Ἐπειτα ἀπὸ συστηματικὴ καὶ πολὺμοχθη ἐργασία ἕξ ἡμῶν, ἡ Ἐπιτροπὴ Παιδείας, ποῦ εἶχε καταρτίσει τὸ ἀξιόμοιον Ἐπιτομῆ, ἐτελείωσε τὴν μελέτη τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας πραγμάτων καὶ ὑπέβαλε στὴν Κυβέρνησιν τὴν ἐκθεσὴ τῆς. Συγχρόνως ἔδωσε καὶ στὸν Τύπον μίαν ἀκριβὴ περίληψιν τῶν κυριωτέρων σημείων τῆς.

Πρόκειται, χωρὶς ἀμφιβολία, γιὰ μιὰ σοβαρὴ καὶ ἐμπεριστατωμένη μελέτη, ποῦ προκαλεῖ τὴν ἀναγνώρισιν καὶ τὴν ἐκτίμησιν. Τοποθετεῖ πολὺν ὀσοστὰ τοὺς βασικοὺς σκοποὺς καὶ τίς γενικὰς ἀρχὰς τῆς Παιδείας μας, εἰσηγεῖται τὴν διαμόρφωσιν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως κατὰ τρό-

πο θετικώτερον καὶ πῶς συγχρονισμένον, ὑποδεικνύει τὸ χωρισμὸ τῶν σημερινῶν ἑξατάξιων γυμνασίων σὲ δύο τριετίες κύκλους (προγυμνάσια καὶ ἀνώτερα σχολεῖα τριῶν κατηγοριῶν : κλασσικά, φυσικομαθηματικά καὶ γενικωτέρας μορφώσεως), προτείνει τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς γενικῆς καὶ εἰδικῆς ἐκπαιδεύσεως σὲ ὅλες τίς βαθμίδες τῆς, συνιστᾷ τὴν καλύτερον μόρφωσιν καὶ ἐπιμόρφωσιν τοῦ διδασκαλικοῦ προσωπικοῦ, καὶ ὑποβάλλει τέλος διάφορα μέτρα πρακτικῆς ἐφαρμογῆς.

Οἱ εἰσηγήσεις τῆς Ἐπιτροπῆς, ποῦ θὰ συζητηθοῦν βέβαια ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τοῦς ἐκπαιδευτικοῦς καὶ ἄλλους ἀρμοδίους, θὰ ὑποβληθοῦν σύντομα σὲ διακομματικὴ ἐπιτροπὴ, ποῦ θὰ τίς μελετήσῃ καὶ θὰ τίς συζητήσῃ, ὥστε νὰ γίνῃ τελικὰ δεκτὴ μιὰ κοινὴ ἐκπαιδευτικὴ πο-

λιτική, ποὺ νὰ εφαρμοσθῆ σταθερὰ καὶ μόνιμα ἀπὸ τὴν Πολιτεία. Θὰ εἶναι μιὰ μεγάλη ἐθνικὴ ἔπηρεσία, ποὺ θὰ ἐξυψηρεθῆ σοβαρὰ τὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ τῆς χώρας. Γι' αὐτὸ εὐχόμεστε νὰ πραγματοποιηθῆ ὅσο τὸ δυνατόν συντομότερα καὶ πληρέστερα.

ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΙΑ

Εἴκοσι χρόνια ζωῆς ἔκλεισαν στὸ τέλος τοῦ περασμένου χρόνου οἱ «Ἀκτινές». Εἴκοσι χρόνια γεμάτα ἀπὸ συστηματικὴ, σταθερὴ καὶ πιστὴ πνευματικὴ ἐργασία, ποὺ ἀκτινοβόλησε ζεστά καὶ ζωογονητικὰ στὸ πνεῦμα καὶ στὴν ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ στὸ πλατύταρο πεδίο τοῦ ὅλου πνευματικοῦ πολιτισμοῦ. Εἴκοσι χρόνια γόνιμα καὶ καρποφόρα, ποὺ πρόσφεραν στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς χώρας κ' ἔξω ἀπ' αὐτὴν ὠραία καὶ ὑψηλὰ ἐπιτεύγματα, γνήσιες καὶ σοβαρὲς πραγματοποιήσεις, γερά καὶ στερεὰ θεμέλια πνευματικῆς καὶ πολιτιστικῆς δομῆς.

Δὲν πρέπει ν' ἀποτελέσει ἐμπόδιο γιὰ κεῖνον ποὺ γράφει τὶς γραμμὲς αὐτὰς καὶ νὰ φημίωσῃ τὸ στόμα του καὶ τὴν ψυχὴ του τὸ γεγονός ὅτι εἶχε κ' αὐτὸς τὴν ἐκακία καὶ τὴν τιμὴ νὰ συγκαταλεχθῆ ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες τοῦ φωτεινοῦ αὐτοῦ ἔργου. Ἀπεναντίας τὸ γεγονός αὐτὸ ποὺ τοῦ ἔδινε τὴν εὐχέρεια νὰ παρακολουθῆ ἀπὸ τὴν γωνία, ὅπου εἶχε ταχθῆ, τὴν ὅλη μεγάλη προσπάθεια, τοῦ δημιουργεῖ καὶ τὴν ὑποχρέωση νὰ δώσῃ τὴν μαρτυρία του καὶ νὰ ἐκφράσῃ τὸν θαυμασμὸ του γιὰ τὴν ἀνώτερη πνευματικὴ ποιότητα καὶ τὴν ὑψηλὴν ἠθικὴ στάθμη τοῦ ἔργου.

Ὅστε καὶ πρέπει — καὶ παρακαλεῖ ἰδιαίτερώς αὐτὴν τοῦλάχιστον τὴν φορὰ — νὰ διαγραφοῦν, ὅπως συνήθως, ἀπὸ τὶς γραμμὲς αὐτῆς, λίγες ἔστω λέξεις ἀναγνωρίσεως, τιμῆς καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὸ κορυφαῖο πνεῦμα καὶ τὴν ὑπέροχη ψυχὴ ἐκεῖνου, ποὺ, ἐπικεφαλῆς ἐνὸς κύκλου ἐκλεκτῶν καὶ πιστῶν συνεργατῶν, ἐμπνέει, ἐμψυχώνει καὶ καθοδηγεῖ τὴν ὅλη προσπάθεια. Ἄς μὴν ἀναφέρουμε τ' ὄνομά του (αὐτὸ ἄλλωστε ἀσφαλῶς θὰ διεγρόφατο). Ἄλλα καὶ οὕτε ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ τὸ ἀναφέρουμε. Ὅλοι ὅσοι, μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο, προσφέρουν τὴν ἐργασία τους στὸ περιοδικὸ αὐτὸ, ὅπως καὶ ὅσοι τὸ παρακολουθοῦν καὶ τὸ διαβάξουν, κρατοῦν τὸ ὄνομα αὐτὸ βαθιὰ καὶ μόνιμα γραμμένον στὴν σκέψη τους καὶ στὴν ψυχὴ τους, κ' αἰσθάνονται πάντα τὴν παρουσία του σὰν ἓνα ἰσχυρότατο κίνητρο πνευματικῆς ζωῆς καὶ δημιουργίας.

Ἐνα μόνον ὄνομα θ' ἀναφέρουμε ὡς ἰδιαίτερο καθήκον τῆς στήλης αὐτῆς πρὸς τὸν πνευματικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ τομέα ποὺ παρακολουθεῖ. Τὸ ὄνομα τοῦ Γ. Βερίτη, ποὺ, μολονότι ἦ ὀντόμη δυστυχῶς ζωὴ του πέρασε κ' ὄργωσε τὸν τομέα αὐτὸν σὰν ἓνα ἔκπαλο μετέωρο, ἀφῆκε σ' αὐτόν, σὰν φωτεινὴ πνευματικὴ παρακαταθήκη, ἀνεξάλειπτα λαμπερὰ ἴχνη, ποὺ ἐξακολουθοῦν καὶ θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ φωτίζουν καὶ νὰ ὀδηγοῦν σὲ μιὰν ἀνώτερη πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ πορεία.

Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ

Εἶναι ἰδιαίτερώς εὐχάριστο τὸ ὅτι τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο θὰ δώσῃ ἐφέτος παραστάσεις καὶ στὴν Πάτρα. Μετὰ τὴν Μακεδονικὴ πρωτεύουσα ἦλθε ἡ σειρά τῆς Πελοποννησιακῆς. Καὶ εὐχόμεστε ἡ ὠραία αὐτὴ ἀπόφαση νὰ βροῖσῃ ὀλοένα ἐδρύτερη ἐφαρμογὴ.

Ὁ πνευματικὸς ἰσορροπητικὸς θεατρικὸς παραστάσεις στὰ ἐπαρχιακὰ κέντρα, μαζί μὲ τὶς δημόσιες βιβλιοθηκῆς, τὶς διαλέξεις καὶ ἄλλες πνευματικῆς ἐκδηλώσεις, εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ κατάλληλα καὶ πιὸ ἀποδοτικὰ μέσα, ποὺ μποροῦν νὰ φέρουν καὶ νὰ ριζώσουν στὴν ἑλληνικὴν παιθεο μιὰ γόνιμη καὶ καρποφόρα πνευματικὴ ζωὴ.

Ὅτι πικρὲς καὶ συστηματικῆς θεατρικῆς παραστάσεις στὰ ἐπαρχιακὰ κέντρα, μαζί μὲ τὶς δημόσιες βιβλιοθηκῆς, τὶς διαλέξεις καὶ ἄλλες πνευματικῆς ἐκδηλώσεις, εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ κατάλληλα καὶ πιὸ ἀποδοτικὰ μέσα, ποὺ μποροῦν νὰ φέρουν καὶ νὰ ριζώσουν στὴν ἑλληνικὴν παιθεο μιὰ γόνιμη καὶ καρποφόρα πνευματικὴ ζωὴ.

Ἡ μεγάλη ἀκτινοβολία τῶν περιστάσεων τῆς Ἐπιδαύρου στὶς γύρω περιοχῆς, καὶ ἡ εὐμενέστατη ἀπήχηση, ποὺ βροῖσκει στὸν ἐπαρχιακὸ μας κόσμον ἡ ὠραία προσπάθεια τοῦ «Ὀμίλου ἀρχαίας τραγωδίας» μὲ τὶς συστηματικῆς παραστάσεις του καὶ τὴν ἱκανοποιητικὴ ἀξιοποίηση τῶν ἀρχαίων ἐπαρχιακῶν θεάτρων, δειχνοῦν πόσο βαθιὰ ἡ Ἐπαρχία αἰσθάνεται τὶς πνευματικῆς αὐτῆς προσφορῆς.

Εἶναι καθήκον τοῦ Κέντρου, ὄχι μόνον πνευματικὸ, ἀλλὰ καὶ ἔθνικόν, νὰ κἀνῃ μὲ τὴν ἴδια προθυμία τὶς προσφορῆς αὐτῆς καὶ νὰ τὶς πικρῶνῃ καὶ νὰ τὶς ἐπεκτείνῃ ὀλοένα περισσότερο. Τὸ ἠθικὸ καὶ πνευματικὸ κέρδος θὰ εἶναι ἀμοιβαῖον καὶ σημαντικώτατο.

Ἡ ΛΥΡΙΚΗ ΣΚΗΝΗ

Γενικὴ καὶ μεγάλη εἶναι ἡ χαρὰ, ποὺ ἡ Λυρική Σκηνὴ μπόρεσε ἐπιτέλους νὰ ὀδοποθήσῃ καὶ νὰ ξαναορίσῃ μέσα σὲ λαμπρότερο περιβάλλον καὶ μὲ συνθήκες αἰσιώτερες τὶς παραστάσεις τῆς. Γιὰ νὰ διατηρηθῶν ὅμως καὶ ν' ἀξιοποιηθῶν ἱκανοποιητικώτερα οἱ συνθήκες αὐτῆς, ἔχομε τὴν ὑποχρέωση νὰ ὑποδείξουμε ὀρισμένα σφάλματα ποὺ σημειώθηκαν ἀπὸ τὶς πρῶτες κιόλας παραστάσεις.

Σφάλμα χωρὶς ἀμφιβολία — καὶ σφάλμα, νομίζουμε βαρὺ — εἶναι ἡ ἀκριβὴ τιμὴ τοῦ εἰσιτηρίου. Δὲν ἐνονοῦμε τὶς «προεμίρες» μὲ τὸ «ἐπίσημο» ἔνδυμα, γιὰ τὶς ὁποῖες ὅσο ἀκριβώτερο εἶναι τὸ εἰσιτήριον, τόσο μεγαλύτερη αἴγλη καὶ μεγαλοπρέπεια ἀποκτοῦν οἱ ταλαντοῦχοι τοῦ θαλασίου (κ' ἐπομένως ἄς πληρώνουν). Ἐνονοῦμε τὶς κανονικῆς, τὶς κοινῆς καὶ ταπεινῆς παραστάσεις γιὰ τὸν λαόν, ποὺ τὸν ὑποχρῶνουν νὰ πληρῶνῃ σαράντα δραχμῆς: Τοῦ κλεινοῦ δηλαδὴ τὴν πόρτα (ἴσως γι' αὐτὸ τὴν ἔκαμαν καὶ τόσο πολυτελεῖ!) καὶ τοῦ ἀπαγορεύουν τὴν

εἶσοδο. Πού; Στὴν «Ἐθνικὴ» λεγομένη λυρικὴ σκηνή, πού γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, γιὰ νὰ εἶναι ἐθνικὴ καὶ προσιτὴ στὸν λαό, εἶναι προικισμένη μὲ διάφορες κρατικὲς ἐπιχορηγήσεις καὶ παραχωρήσεις!

Ἐπειτα γιὰ αὐτὴ ἡ ἀδικαιολόγητῃ ἐκρηξὴ ξενομανίας, πού κουβάλησε ἐδῶ ἕνα σωρὸ ξένους καλλιτέχνες κι' ἔκαμε τὶς παραστάσεις πολύγλωσσο καὶ πολύτροπο μωσαϊκό; Καὶ νὰ ἦσαν τοῦλάχιστον καλύτερο ἀπὸ τοὺς δικούς μας; Ἄν ἐξαιρέση ὅμως κανεὶς ἕναν μόνο ἀπ' αὐτούς, οἱ ἄλλοι ἦσαν ὄχι κἀν ἴσοι, ὅπως αὐτός, ἀλλὰ κατώτεροι ἀπὸ τοὺς δικούς μας. Γιὰ τὸν ἕφεραν λοιπόν; Γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὸ ἀκριβὸ εἰσιτήριο; Ἡ ἀπὸ ἀπλὸ σνομπισμό;

Ἐπάρχον ἀκόμη κι' ἄλλες ἀπορίες, ὅπως λ.χ. ἡ ἀκατανόητῃ προτίμησις δύο συγχρόνως ἔργων τοῦ ἴδιου μουσικοσυνθέτη. Ἄλλὰ φτάνουν, νομίζουμε, καὶ μόνο αὐτές, γιὰ νὰ ἐπιστήσουμε τὴν προσοχὴ τῶν ἀρμόδιων καὶ νὰ τοὺς ὑπενθυμίσουμε τὶς εὐθύνες τους.

ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΕΘΝΙΚΟΝ ΜΑΣ ΠΟΙΗΤΗ

Ἄνάμεσα στὶς διάφορες πνευματικὲς ἐκδηλώσεις, πού ἔγιναν κατὰ τὴν διάοικεια τοῦ περασμένου χρόνου γιὰ τὸν ἑορτασμὸ τῶν ἑκατῶ χρόνων ἀπὸ τὴν θάνατο τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ καὶ γιὰ τὶς ὁποῖες ἔχουμε ἀσχοληθῆ σὲ προηγούμενες περιπτώσεις, θὰ ξεχωρίσουμε σήμερα τὰ σχετικὰ ἀφιερῶματα δύο περιοδικῶν, τῶν «Ἐπτανησιακῶν Φύλλων» καὶ τῆς «Νέας Ἑστίας».

Ἡ «Νέα Ἑστία», μ' ἕνα ὀγκῶδες τεῦχος τῆς ἀπὸ διακόσιες περίπου σελίδες, ἔδωσε μιὰ σοβαρὴ, μελετημένη καὶ ἀριτα κατὰ τὸ δυνατόν σύνθεσις, πού ἐξετάζοντας ἀπὸ διάφορες πλευρὰς καὶ μὲ τοὺς πῦ ἀρμόδιους συνεργάτες τὴν μεγάλη πνευματικὴ προσφορὰ τοῦ ἐθνικοῦ μας ποιητῆ, παρουσιάζει τὰ βαθύτερα καὶ οὐσιαστικώτερα στοιχεῖα αὐτῆς τῆς προσφορᾶς, μὲ τὴν ἀνώτερη πρόθεσις «νὰ τὴν κάνουμε θεμέλιο πνευματικῆς ζωῆς καὶ στέρεο βᾶθρο γιὰ τὴν Ἑλληνικὴν πραγματικότητά». Καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ ἀφιερῶματος στὸν ὄραιο καὶ ὕψηλὸ αὐτὸ σκοπὸ εἶναι πραγματικὰ ἀξιόλογη καὶ σημαντικὴ.

Τὰ «Ἐπτανησιακὰ Φύλλα» ἐξ ἄλλου, πού μὲ πνοὴ καὶ πίστη ἔχουν ἀφιερῶθι στὴν μελέτη καὶ στὴν ἀξιοποίησι τοῦ πολύτιμου θησαυροῦ τῆς φιλολογίας, τῆς λαογραφίας καὶ τῆς ιστορίας τῶν Ἰονίων νήσων, ἐπρωτοστάτησαν, ὅπως ἦταν φυσικό, στὸν ἑορτασμὸ, μὲ ραδιοφωνικὲς ἐκπομπές, διαλέξεις καὶ ἄλλες πνευματικὲς ἐκδηλώσεις. Ἄνάμεσα σ' αὐτὲς ξεχωριστὴ θέσι κρατοῦν τὰ δύο εἰδικὰ φύλλα, πού ἀφιέρωσαν στὸν ἐθνικὸ μας ποιητῆ, μὲ κείμενα καὶ εἰκόνες, πού, ἐνῶ ἀπὸ τὴν μιὰ ἀποκολύπτουν ἄγνωστες πλευρὰς τῆς φυσιογνωμίας καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Σολωμοῦ (ἀνέκδοτα γράμματά του, ἄγνωστες μέχρι σήμερα προσωπογραφίες του κ. ἄ.), συνθέτουν συγχρόνως (πάλι μὲ ἀδημοσίευστα κείμενα, ἄγνωστες ἔως τώρα πηγές καὶ ἀνέκδοτα πορτραῖτα) μιὰ ζωντανὴν εἰκόνα τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ περιβάλλοντος, μέσα στὰ ὁποῖα ἔζησε κι' ἐδημοσίωρησε ὁ ἐθνικός μας ποιητής. Πολύτιμη ἀληθινὰ προσφορὰ, πού μὲ τὴν μελετηρότητα καὶ τὴν ἀφοσίωσι τοῦ ἀνθρώπου πού ἐμπνέει καὶ διευθύνει τὴν ἐξαιρετικὴ αὐτὴ περιοδικὴ ἔκδοσι, πιστεύουμε ὅτι θὰ συνεχισθῆ καὶ στὸ μέλλον.

ΜΙΑ ΔΙΚΑΙΗ ΒΡΑΒΕΥΣΗ

Γιὰ δευτέρη φορὰ ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐβράβευσε ἱστορικὸ ἔργο τοῦ Κώστα Καλαντζῆ. Ὁρθὴ καὶ δίκαιη ἐπιβράβευσις, πού στεφανώνει μιὰ συστηματικὴ, εὐσυνείδητη κι' ἀκούραστη ἱστορικὴ ἐργασία, πού ἔδωσε ὡς τώρα ἐννεὰ διάφορα ἔργα (βιογραφίες προσωποποιήτων καὶ ἀφηγήσεις ἱστορικῶν γεγονότων), ἐμπνευσμένα ὅλα ἀπὸ ἀνώτερα πατριωτικὰ ἰδανικὰ καὶ γραμμένα μὲ βαθειὰ συναίσθησι εὐθύνης. Καθὼς μάλιστα ὁ κ. Καλαντζῆς εἶναι συγχρόνως καὶ ποιητής, τὰ ἱστορικὰ του κείμενα δὲν εἶναι στεγνὰ καὶ ἀστυρά, ἀλλὰ δροσερὰ κι' εὐχάριστα, διανθισμένα μὲ ἐκλεκτὰ καὶ πλούσια λογοτεχνικὰ χαρίσματα.

Τώρα, καθὼς εὐχαρίστως μαθαίνουμε, ὁ συγγραφεὺς ἔχει ἐτοιμάσει μιὰν εὐρύτερη ἱστορικὴ σύνθεσις, σχετικὴ μὲ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι τοῦ 1821. Καὶ πιστεύουμε καὶ εὐχόμεστε οἱ τιμητικὲς διακρίσεις πού τοῦ ἀπέμεινε ἡ Ἀκαδημία νὰ γίνουν γι' αὐτὸν ἰσχυρὰ κίνητρα γιὰ περαιτέρω ἐργασία.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΓΙΑ ΝΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΘΗ

Πολλές οι ελπίδες και οι προσδοκίες μαζί, που είχε δημιουργήσει η σύσταση της ειδικής επί της παιδείας επιτροπής. Δύσκολο βέβαια τὸ ἔργο, που είχε κληθῆ νὰ ἐπιτελέσῃ. Δύσκολο, γιατί ἡ στοιχειώδης, μέση καὶ ἀνωτάτη ἐκπαίδευσις ἦταν κάτι, που ἐχώλαινε τώρα καὶ καιρὸ πολὺ.

Χωλαίνοντας ὅμως αὐτοὶ οἱ τομεῖς τῆς ζωῆς τῆς χώρας μας — τομεῖς ἱεροὶ — δημιουργοῦσαν μιὰ θεθεῖα ἀναστάτῳσι στὸν ὄλο ὄργανισμό τῆς πατρίδος. Γιατί, πῶς νὰ γίνῃ, που καὶ ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι γιὰ πάντα ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος κάθε χώρας.

Τὸ γεγονός ὅμως, πῶς τόσο ἐκλεκτοὶ ἐπιστήμονες καὶ ταυτόχρονα ἄνθρωποι, που γνῶρίζαν καὶ ἔνωσαν τὶς ἀνάγκες τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προβλήματος τῆς Ἑλλάδος, εἶχαν ὀλόψυχα σκυψεῖ πάνω σ' αὐτό — τὸ μαρτυρεῖ δά τοῦτο καὶ ἡ ταχύτητα μὲ τὴν ὁποία ἔφεραν σὲ τέλος ὅ,τι τοὺς ἀνετέθη — δὲν μπορούσε παρὰ νὰ δημιουργηθῆ μιὰ πεποίθησι γιὰ τὴν καλὴ λύσι του.

Κι' ἡ πεποίθησις πῆρε μὲ τὶς ἀνακοινώσεις, που ἔκανε ἡ ἐπιτροπὴ, πρὶν λίγες μέρες, μιὰ ὑπέροχη ἐπαλήθευσι. Δὲν μπορούσε κανένας ν' ἀμφισβάλῃ· ἀλλὰ κατὰ βάθος δὲν ἦταν καὶ τόσο εὐκολο νὰ πιστέψῃ, πῶς ἐπὶ τέλος εἶναι δυνατὸ τώρα νὰ θρεθῆ ἀληθινὴ λύσι στὸ ἐκπαιδευτικὸ ζήτημα, που ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν στοιχειώδη καὶ αὐξάνοντας στὴ μέση ἐκπαίδευσις ἔδινε ὀδυνηρὲς ἐξετάσεις σὰν ἔφθανε στὴν ἀνωτάτη.

Αὐτὴ ἡ στήλῃ εἶχε ἀρκετὲς φορὲς θίξει τὶς συνέπειες, που εἶχε τὸ σαθρὸ καὶ παμπάλαιο ἐκπαιδευτικὸ σύστημα: Πληθώρα ὑποψηφίων στὶς ἀνώτατες σχολές, ἀδυναμία παρακολουθήσεως τῶν ἀνωτάτων μαθημάτων, ἀνεπάρκεια ἐπιστημονικῆς καταστάσεως κ.λ.π. Τάλεγε κι' εἶχε πολλὰς φορὲς μιὰ ἀναρώτησι: μὴ καὶ εἶναι ἡ φωνὴ τῆς φωνῆς θωόντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. Καὶ νὰ που ἐπὶ τέλος ὁ φοιτητὸκοσμος μπορεῖ νὰ ἐλπίσῃ πολλὰ· ἀνάμεσα στ' ἄλλα, πῶς καὶ στὴ χώρα του εἶναι δυνατὸ νὰ σπουδάσῃ, νὰ γίνῃ ἀληθινὰ ἐπιστήμων, νὰ ζῆσῃ τὰ φοιτητικὰ χρόνια μὲ σύστημα φοιτήσεως, που νιώθει τὶς δυνάμεις του, που τὶς διευκολύνει καὶ τὶς ἀξιοποιεῖ, ὅσο γίνεται καλύτερα.

Στὴ χαρὰ του ὅμως αὐτὴ τοῦ μένει μιὰ

λαχτάρα καὶ μιὰ μικρὴ ἀγωνία:

Τί θὰ κάμῃ ἀράγε ἡ διακομματικὴ ἐπιτροπὴ; Θὰ δεχθῆ τὰ πορίσματα τῆς ἐπὶ τῆς παιδείας ἐπιτροπῆς, θὰ σμικρύνῃ τὶς συζητήσεις γιὰ νὰ τὰ ἐφαρμόσῃ; Εἶναι κάτι γιὰ τὸ ὅποιο τώρα σὰν φοιτητὰι τολμοῦμε νὰ ἀνησυχούμε καὶ λιγάκι νὰ φθάνοῦμε νὰ ἀπαιτοῦμε τὴν ἀκέραιη καὶ γρήγορη ἐφαρμογὴ του, γιατί εἶναι ἀνάγκη νὰ ὀλοκληρωθῆ ἡ ὅλη ἐργασία.

ΟΙΚΟΣ ΦΟΙΤΗΤΟΥ ΚΑΙ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ

Μιὰ πληροφορία δημιούργησε στὴ στήλῃ αὐτὴ πολλὴ χαρὰ καὶ αἰσιοδοξία.

Μ' ὅσο σφίγος διαθέτει, σὰν φοιτητικὴ ἀγωνιστικὴ γωνιά, εἶχε ἐπανειλημμένα παρουσιάσει τοὺς θαθύτερους καὶ οὐσιαστικώτερους ἀντίκτυπους, που εἶχε ἡ ἔλλειψις στέγης γιὰ τὸν ἐπαρχιώτη φοιτητὴ.

Ἀκούγοντας τώρα, πῶς 30.000.000 δρχ. παραχωρήθηκαν γιὰ νὰ φτιαχθῆ οἶκος φοιτητοῦ καὶ φοιτητριάς στὴ θεσσι Γουδι, καὶ νιώθοντας ἔντονα τὴ συμβολὴ καὶ τὴ σημασία τῶν 1.000 κρεβάτιῶν, τῶν αἰθουσῶν ἀναψυχῆς, ἀγωναστηρίου, ἐστιατορίου κλπ., ἦταν ἀπόλυτα φυσικὸ νὰ χαρῆ καὶ νὰ αἰσιοδοξήσῃ.

Καὶ δὲν εἶναι μόνο — ἂν μπορούσε νὰ λεγε κανένας τὸ μόνο — τὰ 1.000 κρεβάτια· εἶναι ἀνάμεσα στ' ἄλλα καὶ τὸ ὑποσχόμενο ἀναγναστήριο.

Ἐκεῖνο, που τώρα ὑπάρχει στὴ φοιτητικὴ λέσχῃ, δυστυχῶς δὲν ἐπαρκεῖ σὲ χῶρο γιὰ τοὺς φοιτητὰς· ἀκόμη ἔχει καὶ ἄλλες ἔλλειψεις· ἔλλειψι σὲ ἄπλετο φωτισμὸ, ἐπαρκῆ θιβλία· ἔλλειψι μὲ μιὰ λέξι ἀτμόσφαιρας.

Ἐνα φοιτητὸ ἀναγναστήριο, ἀνάμεσα στὶς προϋποθέσεις που ἀπαιτοῦνται, γιὰ μιὰ θετικὴ συμβολὴ του, εἶναι καὶ ἡ ἀνεσις καὶ ἡ ἀφθονία τοῦ θιβλίου καὶ ἡ χαρούμενη νότα μὲ τὴν παρουσία τοῦ καθαρῶ καὶ τοῦ φωτός.

Τὸ ὑποσχόμενο, λοιπόν, κτίριο διαγράφεται ἀληθινὰ πολὺ ὁμορφῶ στὴν προοπτικὴ του.

Μὰ σήμερα πάνω ἀπ' ὄλες τὶς προοπτικὲς χρειάζεται καὶ ἀπαιτεῖται ἀπ' τὶς φοιτητικὲς καρδιὰς ἡ ὁμορφὴ πραγμάτωσι.

Καὶ γιὰ τοῦτο ἐκτός ἀπὸ τὰ χρήματα βέβαια προϋποτίθεται καὶ κάτι πιδ σπουδαῖο: Οἱ ἄνθρωποι. Ἐκεῖνοι, που μὲ τὴν

είλικρινή τους αγάπη και φροντίδα θά τὸ φροντίσουν. Τώρα νὰ γίνη γρήγορα σάν τὴ λαχτάρα τῆς προσμονῆς του' νὰ γίνη ὅσο γίνεται πιὸ χαρούμενο καὶ προσαρμοσμένο στὶς ὕλικές καὶ ψυχικὲς ἀνάγκες τοῦ φοιτητοῦ. Κι' ὕστερα νὰ ζῆ καὶ νὰ προσφέρῃ στοὺς ἐνοίκους του ὅ,τι ἀποζητοῦν τὰ σημερινὰ φοιτητικὰ νειάτα.

Ἄν μείνωμε λιγάκι καὶ κοιτάξωμε τὸ τί συντελεῖ ἡ ὑγειονομικὴ ὑπηρεσία τοῦ Πανεπιστημίου, θάχωμε πολλὰ νὰ αισθανθοῦμε. Σὲ μιὰ περασμένη στήλη εἶχαμε πῆ, πῶς δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνας προφυματικός φοιτητής. Γιατί ὑπάρχει ἐκεῖ κάποιος, πού μὲ τὴν καρδιά του τὴν πατρικὴ ἀγκαλιάζει τὸν κάθε φοιτητὴ καὶ τὰ προβλήματά του. Ἡ αγάπη του εἶναι τόσο, ὥστε δὲν περιορίζεται σὲ μιὰ ἱατροφαρμακευτικὴ περιθαλψία τοῦ φοιτητοῦ — πού κι' αὐτὴ γίνεται μὲ ξέχωρη μορφή — ἀλλὰ σκύβει καὶ σὲ γενικώτερες ἀνάγκες τοῦ φοιτητοῦ γιὰ νὰ συμβάλῃ στὴ λύσει τους.

Ἐνα ὁμορφὸ καὶ φωτεινὸ στ' ἀλήθεια προηγούμενο. Ἄν, λοιπόν, αὐτὴ ἡ αγάπη πλασιωσῆ καὶ τὸν καινούργιο οἶκο φοιτητοῦ καὶ φοιτητριάς, τότε ὅλα θά πᾶνε καλά.

ΟΙ ΜΙΚΡΟΠΩΛΗΤΑΙ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς ἡ αγάπη ἔγραψε τὴ συγκινητικὴ ἱστορία τῶν ἀχθοφόρων τῆς αγάπης.

Οἱ μέρες μας γνώρισαν μιὰν ἄλλη ὁμορφὴ ἱστορία: τοὺς μικροπωλητὰς τῆς αγάπης.

Ἄν ἀποφασίζατε ἕνα περίπατο στὴν ὁδὸ Αἰόλου, τῆς ἡμέρας τῶν Χριστουγέννων καὶ τῆς Πρωτοχρονιάς, θά συναντούσατε ἐκεῖ, ἀνάμεσα στοὺς ξύλινους πάγκους τῶν μικροπωλητῶν, καὶ ἕνα πάγκο, πού τὸν

στόλιζε αὐτὴ ἡ περίεργη ἐπιγραφή: «Τὸ φοιτητικόν».

Οἱ φοιτηταὶ τῆς «Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως» τὸν ἔστησαν ἐκεῖ, γιὰ νὰ ἐξοικονομήσουν τὰ ἐξοδα τῆς «Προνοίας» πού ἔχουν ὀργανώσει, γιὰ τοὺς ἀπόρους συναδέλφους τους.

Ξεχωρίζαν θέβαια μέσα ἀπὸ τὸ θορυβῶδες πλήθος τῶν μικροπωλητῶν τῆς ὁδοῦ Αἰόλου — παιδιὰ αὐτὰ ἄμαθα στὸ πεζοδρόμιο — χωρὶς ὅμως νὰ ὑστεροῦν σὲ δραστηριότητα καὶ ζωντάνια. Δὲν ξέρω, ἂν θά μπορούσαμε νὰ κάνουμε ὅλοι μας αὐτὴ τὴ δουλειά, ἀδιαφορώντας γιὰ τὸ «τί θά πούν ὅσοι μᾶς δοῦν», καὶ νικῶντας τὴ φυσικὴ συστολὴ πού νιώθουμε συνήθως γιὰ κάτι τέτοιες ἐμφανίσεις.

Μὰ «οἱ μικροπωληταὶ τῆς αγάπης» δὲν ἔδειχναν ν' ἀπασχολοῦνται ἀπὸ σκέψεις σάν αὐτές. Ἄφου κι' ἡ παγωνιά κι' ἡ ὀρθοστασία ἦταν γι' αὐτοὺς πηγὲς κεφιοῦ. Πίσω ἀπ' τὸν ξύλινο πάγκο, κι' ἀπ' τὴν ὀρθοστασία καὶ τὴν παγωνιά, καὶ τὴ ντροπὴ κι' ἀπὸ τὸν κόπο, ὑπῆρχαν οἱ συνάδελφοι πού ὑποσιτίζονται, καὶ περιμένουν ἕνα πιᾶτο ζεστὸ φαγητὸ.

...Κάποιος ἄρρωστος, πού τὰ λεφτὰ ἀπ' τὸ χωριὸ δὲν φθάνουν γιὰ τὰ φάρμακα.

...Ἡ ἀνάγκη γιὰ μιὰ ἐγγράφη, πού ἔχει πολὺ καθυστερήσει, καὶ κινδυνεύει νὰ χαθῆ ἢ χρονιά.

Ἐπάρχουν τὰ ἀνήλιαγα ὑπόγεια, οἱ χλωμὲς μορφές, οἱ καρδιές πού κουράστηκαν πρόωρα...

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς ἀξίζει, — ὀχι: πρέπει νὰ θγῆς στὸ πεζοδρόμιο, νὰ κάνης καὶ τὸν χαμάλη γι' αὐτοὺς, γιατί εἶναι ἡ αγάπη πού τὸ ἐπιτάσσει.

Σελίδες ὑπέροχες!... Μέσα στὴν παγωνιά τοῦ ἐγκεντρισμοῦ τῆς ἐποχῆς μας, ἡ αγάπη συνεχίζει νὰ γράφῃ τὴν ἱστορίαν...

Ο ΕΝΤΕΤΑΛΜΕΝΟΣ

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων». Ἐκδοσις Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύστη 14, Ἀθήναι (Τηλ. 35-023).— Θεσ/κῆς: Ἄγ. Σοφίας 38.—Πειραιῶς: Φίλωνος 34α.—Ἐπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Σιβιτανίδου 39, Καλλιθέα.—Ἐτησίαν συνδρομὴ δρχ. 45, ἐξῶτ. δολλ. 3.—Προστ. τυπογραφείου Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομιχάλη 176.—Χειρόγραφα, δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.